

PLATON'DA YÖNETİM AHLAKI

Yavuz DAŞDEMİR

**Yüksek Lisans Tezi
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Prof. Dr. Osman ELMALI
2018
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Yavuz DAŞDEMİR

PLATON'DA YÖNETİM AHLAKI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Osman ELMALI

ERZURUM-2018

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

25/05/2018

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Platon'da Yönetim Ahlakı" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 3.. yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

25.05.2018

Yavuz DAŞDEMİR

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Osman ELMALI danışmanlığında, Yavuz DAŞDEMİR tarafından hazırlanan bu çalışma 25 / 05 / 2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Osman ELMALI

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. H. Ömer ÖZDEN

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Kemal BAKIR

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 25 / 05 / 2018

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ÖN SÖZ.....	VI
GİRİŞ	1
A. AHLAK KAVRAMI	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PLATON ÖNCESİ DÖNEMDE AHLAK

1.1. SOKRATES ÖNCESİ DÖNEMİN AHLAK ANLAYIŞI.....	8
1.1.1. Herakleitos’a Kadar Olan Dönemin Ahlak Anlayışı.....	8
1.1.2. Herakleitos’un Ahlak Anlayışı	9
1.1.3. Demokritos’un Ahlak Anlayışı	12
1.1.4. Sofistlerde Ahlak	14
1.2. SOKRATES’İN AHLAK ANLAYIŞI.....	17
1.3. SOKRATES’İN YÖNETİM ANLAYIŞI	23
1.4. SOKRATES’TE YÖNETİM – AHLAK İLİŞKİSİ.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

PLATON’UN YÖNETİM VE AHLAK ANLAYIŞI

2.1. PLATON’DA ADALETSİZLİĞE NEDEN OLAN KÖTÜ YÖNETİM BİÇİMLERİ	33
2.1.1. Platon’a Göre Kötü ya da Bozuk Yönetim Şekilleri	34
2.1.1.1. Timokrasi ya da Timarşi	34
2.1.1.2. Oligarşi (Plutokrasi) ya da Zenginliğe Dayalı Yönetim	36
2.1.1.3. Halkın Yönetime Katılması: Demokratik Devlet	38
2.1.1.4. Tiranlık (Zorbalık) Devleti	42
2.2. PLATON’UN ADİL YA DA İDEAL DEVLETİ.....	44
2.3. İDEAL DEVLETTE SINIFLAR / İDEAL DEVLETİN YAPISI.....	48
2.4. İDEAL DEVLETTE YASALARIN YERİ	51
2.5. İDEAL DEVLETTE YÖNETİCİLER.....	53

2.5.1. İdeal Devlette Yöneticilerin Eğitimi	53
2.5.2. İdeal Devleti Yöneteceklerin Ahlaki, Fiziksel ve Zihinsel Özellikleri	57
2.6. PLATON’UN İDEAL DEVLETİNDE YÖNETİM AHLAKI: ADALET	60
SONUÇ.....	66
KAYNAKÇA	71
ÖZGEÇMİŞ.....	75

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PLATON'DA YÖNETİM AHLAKI

Yavuz DAŞDEMİR

Danışman: Prof. Dr. Osman ELMALI

2018, Sayfa: 75

Jüri: Prof. Dr. Osman ELMALI

Prof. Dr. H. Ömer ÖZDEN

Doç. Dr. Kemal BAKIR

Bu çalışma, Platon'un siyaset felsefesinde yönetim ahlakını idealist felsefesi temelinde ele almıştır. Platon öncesi dönemde filozofların varlık ve oluşa yönelik felsefeleri, insan üzerine yönelik Sofizm düşüncesi ve Sokrates'in ahlak anlayışından bahsedilerek Platon'un düşüncelerini geliştirmesine etkileri üzerinde durulmuştur. Platon'un idealist felsefesini ortaya çıkarmasına neden olan düşünceler aktarıldıktan sonra Platon idealizminin siyaset felsefesindeki yansıması olan ideal devletin karşısındaki bozuk yönetim şekillerine ilişkin düşünceleri ele alınmıştır. Bu yönetim şekillerinden bahsedildikten sonra Platon'un ideal devletinden genel olarak bahsedilmiştir. İdeal devleti oluşturan yöneticiler, güvenlik güçleri ve üreticiler üzerinde durularak ideal devleti meydana getirecek toplumsal ve siyasal unsurlardan oluşan devlet yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu yapı içerisinde her sınıfın kendi üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirip başka alanlara yönelmemesinin önemine işaret edilmiştir. Platon'un ideal devletini ayakta tutan diğer önemli unsurun ise yasalar olduğu anlaşılmıştır. Bu tezde ayrıca Platon'un ideal devlette yasalara verdiği önem, sonraki dönemde ideal devleti yönetecek meclisin üzerinde bir güç haline geldiği ve ideal devleti ayakta tutan asıl unsur olduğu görülmüştür.

Çalışmanın asıl konusunu oluşturan yönetim sanatını icra eden yöneticilerin nasıl ortaya çıktıklarını anlamak için aldıkları eğitimin mahiyeti üzerinde durulmuştur. Bu eğitim sonucu yetiştirilen yönetici adaylarının ne gibi ahlaki, bedensel ve akli özelliklere sahip olduklarından, ideal devlet açısından en önemli sınıf konumundaki yöneticilerin üstün meziyetleri belirtilmiştir.

Platon'un siyaset felsefesi ahlak temelinde ele alındıktan sonra ideal devlette ahlakın pratiğe dökülen halinin en yüksek erdem olan adalet olduğu ortaya konulmuştur. Buna göre ideal devletteki en önemli erdemler olan ölçülülük, cesaret, dindarlık, bilgelik, akli başındalığın sonucunda adalet erdemiyle ideal devletin ayakta duracağı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sofistler, Sokrates, Platon, Yönetim, Ahlak, Yönetim Ahlakı

ABSTRACT**MASTER'S THESIS
MANAGEMENT ETHICS IN PLATO****Yavuz DAŞDEMİR****Advisor: Prof. Dr. Osman ELMALI****2018, Page: 75****Jury: Prof. Dr. Osman ELMALI
Prof. Dr. H. Ömer ÖZDEN
Assoc. Prof. Dr. Kemal BAKIR**

This study has dealt with Plato's management ethics in his political philosophy on the basis of his idealistic philosophy. The philosophy concerning being and becoming of philosophers in the period before Plato, the ideas of Sophism on human and Socrates' moral sentiment have been addressed; and their impacts on Plato's developing his ideas have been also emphasised. After the ideas that led Plato to reveal his idealistic philosophy have been given, Plato's ideas about corrupt forms of government against the ideal state, which is a reflection of Plato idealism in his political philosophy, have been addressed. After mentioning these forms of government, Plato's ideal state has generally been considered. The state structure consisting of social and political elements that constitute the ideal state has been attempted to be revealed by laying emphasis on executives, security forces and producers forming the ideal state. Within this structure, it has been pointed out that it is important that each class should fulfil its task properly and should not move to other domains. It has been also understood that the other important element that sustains Plato's ideal state is laws. With the importance that Plato attached to laws, in the next period laws have been observed to be a power over the council that governs the ideal state and is the main element that sustains the ideal state.

To understand the main subject matter of the study, how the executives, who perform the art of management, emerge; the nature of the education they receive has been stressed. What moral, physical, and mental qualities the executive candidates raised as a result of this education possess, the superior merits of the executives, the most important class for the ideal state have been mentioned.

Addressing Plato's political philosophy based on ethics, it has been revealed that the form of ethics put into practice is justice, which is the highest virtue, in the ideal state. Accordingly, it has been evaluated that the ideal state stays strong by the virtue of justice as a result of moderation, courage, piety, wisdom, and lucidness, which are the most important virtues in the ideal state.

Key Words: The Sophists, Socrates, Plato, Management, Ethics, Management Ethics

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.	: Bakınız
Bs.	: Baskı
Çev.	: Çeviren
ed.	: edition
Ed.	: Editör
MÖ	: Milattan Önce
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	: sayfalar arası
TDK	: Türk Dil Kurumu
Yay.	: Yayınları

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, varlık ve bilgi ile ilgili düşüncelerini bilhassa siyaset ve ahlaka uygulamasıyla felsefe tarihinde önemli bir yer edinen Platon'da ahlak kavramı ele alınarak iç içe geçmiş iki kavram olan siyaset ve ahlakın Platon'un felsefesindeki temellendirilişi irdelenmiştir. Bu nedenle, giriş bölümünde genel hatlarıyla ahlak ele alınmış, ahlak kuralları ve bu kurallara uyulmamasıyla ortaya çıkacak müeyyideler üzerinde durulmuş ve tarih boyunca ahlakın temellendirilmesi problemi ile ilgili kısa bilgiler verilmiştir.

Tezin Birinci Bölümünde Platon'un felsefesini temellendirmesinde etkili olan İlkçağ filozofları hakkında bilgi verilerek bunlardan öne çıkan Herakleitos, Demokritos ve Sofistlerin ahlak anlayışları üzerinde durulmuştur. Daha sonra Platon'un hocası ve Atina siyasetinde etkili olan Sokrates'in ahlak anlayışı, yaşadığı dönemin siyasi ortamı ile birlikte ele alınmıştır. Bu bölümde son olarak Sokrates'in ahlak ile ilgili düşünceleri bağlamında onun siyaset felsefesi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tezin İkinci Bölümünde Platon'un siyaset ile ilgili düşünceleri konu edilmiş; Platon'un adil olmayan yönetim biçimleri olarak değerlendirdiği dört yönetim biçimi olan *timarşi*, *oligarşi*, *demokrasi* ve *tiranlık* tartışıldıktan sonra Platon'un ideal devlet anlayışına geçilmiştir. Daha sonra, ideal devlet için önem arz eden yasalar ve site için yasanın önemi üzerinde durulmuştur. İdeal devletin yapısı ve yasalarından sonra her sınıfın kendi üzerine düşeni yerine getirdiği uzmanlaşma ilkesine dayalı, ruhen ve bedenen tam bir sağlık içerisindeki vücudu andıran adalet erdemi tartışılmıştır. Bu noktada ideal bir yönetimin ve yöneticinin sahip olması gereken ahlak anlayışı üzerinde durulmuştur.

Sonuç bölümünde ise Platon'un yönetim ahlakı konusundaki düşüncelerinde yapmış olduğu değişikliklerden hareketle, savunmuş olduğu yönetim ahlakı anlayışının gerçekleştirilebilirliği konusu tartışılmıştır.

Bu tezin hazırlanması sırasında akademik açıdan büyük katkılar sağlayan danışmanım Prof. Dr. Osman ELMALI başta olmak üzere tezin bitirilmesinde katkıları olan ve aynı zamanda çalışma arkadaşlarım kıymetli hocalarıma teşekkürlerimi arz ederim.

GİRİŞ

A. AHLAK KAVRAMI

Ahlak, toplum tarafından arzu edilen ve övgüyle karşılanan bir görüngüdür. İyi ya da doğru bir iş yapıldığında ahlaktan, iyi ve doğru biriyle karşılaşılınca veyahut sıradan biri, örnek bir davranış sergilediğinde ise ahlaklı insandan söz edilir. Bu nedenle ahlak, çok çeşitli anlamlarda ve farklı mecralarda kullanılabilen; bütün insanlar tarafından istenilen ve ulaşılmaya çalışılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Felsefe, yüzyıllardır farklı kavramları irdelemektedir; bunların en önemlilerinden biri de ahlak kavramıdır. Nitekim bugün dahi ahlak kavramının eski önemini koruduğu görülmektedir. Bunun nedeni günümüzdeki bireyci ve yararcı anlayış sonucunda ortaya çıkan boşluğu doldurma isteğidir. Nitekim bahsi geçen nitelikteki bir ortamda oluşan bu boşluk, aynı nitelikteki ürün olan madde ile doldurulmaya çalışıldığında tekrar başa dönen bir kısır döngü halini almaktadır. Böylece maddeden kaynaklanmayan kavramlara ihtiyaç duyulmaktadır ki bu ihtiyaçtan da ahlak kavramı ortaya çıkmaktadır.

Genel anlamda bakılacak olursa ahlak, insanların icraatları, kişisel özellikleri ve bunların sonucunda oluşan kanaatlerin çerçevesini çizen genel kuralların toplamıdır. Ancak kullanım alanı açısından farklı manalara da gelebilmektedir. Mesela genel bir hayat tarzı, bir takım davranış şekli ya da davranış kuralları ve yaşama şekilleri ile ilgili yapılan düşünsel araştırmaya da ahlak kavramı karşılık gelmektedir. Diğer taraftan günlük dilde ise ahlak; doğru, güzel, erdemli ve iyi davranışlar için kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.¹

Ahlak, tüm insanların hakkında bilgi sahibi olduğu evrensel bir kavram olarak da bilinmektedir. Nitekim en gelişmemiş toplumlara bakıldığında bile onların da belirli bir ahlak anlayışına sahip oldukları görülecektir. Buradan hareketle denebilir ki ahlak, ilk defa filozofların ortaya çıkardığı bir kavram değil; gerek geçmişte gerekse günümüzde insanların hayatlarına hâkim olan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özelliğinden dolayı günlük hayattaki insan davranışlarının birçoğu ahlakla ilişkilendirilebilir.²

¹ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefeye Giriş* (4. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 2012, 209-210.

² Bedia Akarsu, *Mutluluk Ahlakı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1998, 7.

Köken olarak ahlak kavramına bakıldığında bu kelimenin Arapçadan dilimize geçtiği görülmektedir. Mizaç ya da davranış biçimi anlamlarına gelen ahlakın Latince'deki karşılığı olan *moral* kelimesi de durum, nitelik ve tutum manalarını taşımaktadır.³ Almancada *moral*, Fransızca'da *morale* ve İngilizcede ise *morals* olarak geçen ahlak kavramı, mutlak manada iyi olduğuna kanaat getirilen veya belirli yaşayış biçimlerinden kaynağını alan davranış kurallarının tümü olarak tanımlanır.⁴ Ayrıca ahlak, en ilkel toplumlar da dahil olmak üzere her toplumda var olan, toplumdaki düzenin sağlanması ve sürdürülmesi işlevini yürüten kural ya da kurallar bütünü olarak da tanımlanabilir.⁵ Öte yandan ahlak, insan davranışlarını ve ilişkilerini düzenlemek için ortaya atılmış bir dizi kural ve normlardan oluşan değerler sistemi olarak görülmektedir.⁶ Nitekim ahlak, belli kurallar çerçevesinde davranışlar sergilemek ve bu kuralları uygulamayı gerekli kılmaktadır. Benzer şekilde, insan ve insan ilişkileri de ahlakın tanımında yer alan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan çıkarılacak sonuç, ahlakın iki ya da daha fazla insan arasında oluşan bir görüngü olmasıdır. Bunun nedeni ahlaki açıdan doğruyu düşünüp bulan varlıklar olarak insanların birbirlerine karşı sorumluluklarının olmasıdır. Bu sorumluluklar, bir kişinin yaşam, özgürlük ve haksız yere eziyete uğramaması ile ilgili temel ahlaki haklarına saygıyla hareket etmeyi ihtiva etmektedir.⁷ Nitekim Robinson Crusoe örneği⁸ bu durumu daha iyi açıklamaktadır: Robinson Crusoe, tek başına adada yaşarken herhangi bir ahlaki davranıştan söz edilemezken Cuma isimli birini kurtarmasıyla ikili ilişkiler başlamış ve bunun sonucunda da ahlaki davranış ve tutumdan bahsedilebilmiştir.

Ahlakın bu tanım ve niteliklerinden hareketle şunu vurgulamak gerekir ki ahlak, toplumu oluşturan bireyler arasındaki münasebetlere belli ölçüler koymaktadır. Bu ölçüler -başka bir deyişle kurallar-, ahlaki bir ortamın meydana gelmesine imkan vermektedir. Doğrudan insanı temel alan ahlak, bu kurallara bağlı olarak gelişir. Kurallar ise kısıtlayıcı ya da baskı kurucu değil, her bireyin özgürlükten en üst düzeyde

³ Bolay, *Felsefeye Giriş*, 209.

⁴ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü* (10. Basım), Nobel Yayınları, Ankara 2009, 4.

⁵ Osman Elmalı, *George Edward Moore'da Etik*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2007, 9.

⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefeye Giriş*, Say Yayınları, İstanbul 2012, 218.

⁷ Mary Anne Warren, "Moral Status", R. G. Frey and Christopher Heath Wellman (Ed.), *A Companion to Applied Ethics*, (ss. 439-450), Blackwell Publishing, Malden MA, 2003, 439.

⁸ A.Kadir Çüçen, *Felsefeye Giriş*, Asa Kitabevi, Bursa 2007, 247.

faaydalanabilmesini sağlamayı görev edinmiştir. Nitekim belli kuralların şekillendirmediği bir yaşam, insani olamayacaktır.⁹

Ahlakın tanımından sonra ahlakın kaynağından da bahsetmek yerinde olacaktır. Bu konuda araştırmacılar iki kaynaktan bahsetmektedirler. İlki, dine göre insanın cennetten kovulmuş ve günaha meyilli bir varlık olarak bir rehber ihtiyaç duyduğudur. Başka bir ifadeyle yolunu şaşıran insan, Tanrı tarafından konulan bazı kurallara riayet etmek durumundadır. İkincisi ise toplum sözleşmesinde geçmektedir. Bu kaynak, sosyal bir varlık olan insanın hemcinsleriyle barış içerisinde yaşaması için en azından bazı temel noktalara odaklanarak belli kurallar çerçevesinde yaşamasınıngrmektedir.¹⁰

Ahlak ile ilgili tüm söylenenler ahlakın genel anlamda ifadesidir. Diğer taraftan değişik toplulukların ahlakından da söz edilebilir. Sözgelimi doktorlardan meydana gelen bir toplulukta hekim ya da tıp ahlakından bahsedilebilirkenğretmenlerin oluşturduğu topluluktağretmen ahlakından, bakkallardan oluşan toplulukta bakkal ahlakından ya da pazarcıların topluluğunda pazarcı ahlakından söz edilebilir.¹¹

Günümüzde ahlak kavramı, filozoflar tarafından normatif ve metaetik ya da deskriptif yöntem olmakzere iki yöntem ile ele alınmaktadır. Normatif yöntem, bireyin ya da toplumun sahip olduğu ahlakla ilgili olarak araştırma yapar ve yorumlamada bulunur. Diğer taraftan bu yöntem, bireyin ve toplumun davranışlarının doğru-yanlış olma durumuna göre yargıda bulunan, gerekli grse kurallar koyan, yapılması gereken ve yapılmaması gerekenleri ortaya koyupğtleyici bir işlev gören bir mahiyettedir. Metaetik ya da deskriptif yöntem ise bireyin ya da toplumun ahlak anlayışını ve ahlaki kurallarını nesnel bir şekilde değerlendirip bunların doğru-yanlışlığı ve iyilik-kötülüğü hakkında yorum getirmeyen, onları yalnızca inceleyen yöntemdir. Bununla birlikte bu yöntemlerin tanımı gereği doğru, yanış, iyi, kötü gibi yargılamaları ile uygulama alanı olan moral ve moralin teorik olarak ele alınması anlamındaki etik gibi iki farklı kavram daha ortaya çıkmaktadır.¹²

Böylece ahlakın tanımından yola çıkarak ahlakın mahiyeti, kaynakları ve kullanım alanlarından kısaca bahsetmiş olduk. Ahlakla ilgili olarak asılnemli olan nokta ise her

⁹ Annemarie Pieper, *Etike Giriş* (2. Basım), (ev.: Veysel Atayman ve Gönül Sezer), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, 20.

¹⁰ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 219.

¹¹ en, *Felsefeye Giriş*, 248.

¹² Elmalı, *George Edward Moore'da Etik*, 9-10.

toplumda birbirinden farklı da olsa ahlak kurallarının var olduğu ve ahlakın bu kurallara uymayı gerekli kıldığıdır. Bilindiği üzere insanların, ceza hukukunun olduğu ve düzenli bir şekilde işletildiği yerde, tam tersi durumdaki bir yerde olduğundan farklı davranacakları açıktır.¹³ Bu noktada şöyle bir soru karşımıza çıkmaktadır: Peki ahlak kurallarına uyulmazsa ya da bu kurallar çiğnenirse ne olur, bu kurallara uymamanın bedeli ya da cezası var mıdır?

Hatırlanacağı üzere ahlakın iki kaynağından söz edilirken dinden ve toplum sözleşmesinden bahsedilmişti. Bu iki unsur, ahlakın kaynağında manevi bir ruh hali ya da sosyal ilişkilerin oluşturduğu bir durum olduğunu göstermektedir. Ahlak, kaynağını ya doğrudan Tanrı'dan almaktadır ya da bireylerin iç sesinden hareketle ortaklaşa bir dizi kurallar meydana getirmeleriyle ortaya çıkmaktadır. Bu itibarla bir kuraldan bahsediliyorsa bu kuralın hiçe sayılması durumunda bazı yaptırımlardan söz edileceği de su götürmez bir hakikattir.

Öncelikle ahlak, insana özgü ve insanla manasını bulan bir kavram olduğu için ahlak dışılık da karşılığını yine insanda bulacaktır. Nitekim ahlaka muhalif davranışlar sergileyen bir insan, öncelikle kendinde bulunan ahlak görüngüsüyle çelişecek, bu şekilde insan kendi içinde bir kargaşa yaşayacaktır. İşte bu noktada insanın içindeki mahkeme¹⁴; yani vicdan devreye girecektir. İyi ile kötünün doğal olarak ayırt edilmesini sağlayan¹⁵ vicdan, yaygın görüşe göre insanın doğru, haklı, güzel ve iyi davranışlarda bulunmasına yarayan bir çeşit kontrol mekanizmasıdır. Bu mekanizmayla ahlaki davranmayan birey, kendini suçlu hissedecek; suçlu vicdanlar ise suçunu fark ettiğinde vicdan azabı diye adlandırılan bir hisse duçar olacaktır.¹⁶

Vicdanlı bir kişi aynı zamanda ahlaklı olması beklenen bir kişidir. Kişi, vicdanının sesine kulak vererek ahlaklı davranışlar sergileyebilir. Vicdanının sesini dinleyen birey, aynı zamanda kendinden başlayarak faydalı biri haline gelmeye başlar. Öncelikle birey, kendisiyle çelişmeyerek ahlaklı davranmış olur; bunun neticesinde de

¹³ Bertrand Russell, *Etik, Toplum, Siyaset*, (Çev.: Funda Sezer), Say Yayınları, İstanbul 2014, 177.

¹⁴ Çüçen, *Felsefeye Giriş*, 254.

¹⁵ Alexis Bertrand, *Ahlak Felsefesi* (2. Baskı), (Çev.: Salih Zeki), Akçağ Yayınları, Ankara 2001, 9.

¹⁶ Çüçen, *Felsefeye Giriş*, 255-256.

ailesinin, yakın ve uzak çevresinin, içinde bulunduğu toplumunun, devletin ve nihayetinde bütün bir insanlığın hizmetine girmiş olur.¹⁷

Diğer taraftan ahlaki davranmayan birey- daha önce belirtildiği gibi – ilk önce kendi içinden gelen bir yaptırım olan vicdan azabı ile karşılaşacaktır. Nitekim toplumun kargaşaya sürüklenmesini önleyerek bir düzen oluşturma çabasıyla ortaya atılan ve onlara uyulmadığı takdirde maddi yaptırımların söz konusu olduğu pozitif hukuk kurallarının aksine ahlakın yaptırımı, öncelikle ahlaki bir yapıya sahip bireylerin vicdanlarında duydukları menfi bir hisle sınırlı kalmaktadır.¹⁸ Benzer şekilde, ahlak kuralları, genellikle yasalar gibi birtakım güçler tarafından uygulanmamaktadır. Bunun yerine toplumsal güç, ahlak kurallarının uygulanıp uygulanmadığını denetlemektedir. Nitekim toplum tarafından gelen övgü ve kınamanın davranış üzerinde kayda değer bir etkisi söz konusudur ve insanlar, takdir edilmekten hoşlanırken nefret edilmekten hazzetmezler.¹⁹ Buradan yola çıkılarak denilebilir ki ahlak kurallarının en göze çarpan yaptırım gücü, toplumsal denetleme ve tepkidir.²⁰

Ahlak kuralları ihlal edildiğinde, öncelikle birey kendi içerisinden gelen bir rahatsızlık ya da üzülmeye haline girmektedir; bir de buna toplumun denetimi dolayısıyla toplumdan gelen bir tepki ya da kınama eklenince maddi olmayan bazı yaptırımlar o bireye uygulanmaktadır. Diğer bir deyişle, ahlak iki biçimde etkin bir güç durumuna gelmektedir: Bunlardan ilki bireyin kendini övmesi ve kınaması olan vicdanın işe koşulması; diğeri ise komşuların ve yetkelerin övgü ve kınamalarıdır.²¹ Nitekim kınanma korkusu oldukça caydırıcı bir etkiye sahiptir.²²

Daha önce zikredilen ahlakın bir kaynağı durumunda ve ahlakla yakından ilişkili²³ olan din etmeni de ahlak kurallarının çiğnenmesi durumunda bazı yaptırım gücünü elinde bulundurmaktadır. Bu yaptırımlar, dinlerin tabiatında bulunan ve Tanrı'nın koyduğu emir ve yasakları ile gönderdiği evrensel ahlak yasasından²⁴ kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu yasayı ihlal etmek Tanrı'nın iradesine karşı bir

¹⁷ Çüçen, *Felsefeye Giriş*, 256.

¹⁸ Ahmet Cevizci, *Etik-Ahlak Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul 2014, 14-15.

¹⁹ Russell, *Etik, Toplum, Siyaset*, 178-179.

²⁰ Osman Elmalı, *Bertrand Russell'da Ahlak Felsefesi*, Ataç Yayınları, İstanbul 2005, 10.

²¹ Russell, *Etik, Toplum, Siyaset*, 147.

²² Russell, *Etik, Toplum, Siyaset*, 117.

²³ Pieper, *Etğe Giriş*, 110.

²⁴ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 231-232.

davranış biçiminde kendisini bulacak ve neredeyse bütün insanların ruhsal hayatlarında çok baskın bir yeri olan günah olgusu²⁵ ile karşı karşıya kalınmasına sebep olacaktır.

Ahlak kavramı, eski çağlardan günümüze dek farklı temellendirmeler ile karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, İlkçağın erken dönemlerinde ahlakın temel kavramları olan doğru, yanlış, iyi ve kötü topluma göre şekillenmişken, bu dönemin sonlarında ise ahlakın temellendirilmesindeki temel ölçüt *eudaimonia* diye adlandırılan içsel mutluluk olmuştur. Ortaçağ'a gelindiğinde, doğru ve yanlış Tanrı'nın belirleyeceği görüşü hakim sav haline gelmiş ve böylece ahlakın temel kavramları dini bir temellendirmeye tabi tutulmuştur. Bu temellendirmeye göre bireyin amacı yine *eudaimonia*'dır; ne var ki, bu mutluluk hem bu dünyayı hem öteki dünyayı kapsamaktadır. Yeniçağda ise *utilitarizmin* bir norm olarak ortaya çıkması, ahlakın yararcılıkla temellendirilmesine neden olmuştur.²⁶

Ahlak, belli temellere dayandırılma noktasında ise bazı ekollerce farklı yorumlanmıştır. Dayanılan bu kaynaklar akıl, sezgi, duygu ve din olgusu olmuştur. Bu temellendirmelerle birlikte *rasyonalist*, *emotionist*, *intuitionist* ve *teolojik* etikler de söz konusu olmuştur. Bu temellendirmeler farklı toplum ve kültürlerde öne çıkan unsurun akıl, sezgi, duygu ya da din olmasına göre farklı ekollerde ortaya çıkmıştır.²⁷

Felsefe tarihi boyunca filozoflar da ahlakı farklı şekillerde temellendirmişlerdir. İlk Çağ'da yaşamış ünlü filozof Sokrates, ahlakın, yaşadığı Atina sokaklarında bir pratik olarak ortaya çıkması için büyük çaba sarf etmiştir. Felsefe tarihinin en önemli filozoflarından Sokrates'in öğrencisi Platon, hocasından aldığı ahlaki savları yaşadığı çevreyi gözlemleyerek kendi zihninde şekillendirmiş ve bir ahlak sistemi ortaya çıkarmıştır. Platon'un bu ahlakiliği, hiç şüphesiz onun idealizm felsefesinden etkilenecek şekilde şekillenmiştir. Her şeyin en iyi modeli yani ideali, idealar aleminde vardır. Bu ideaların en üstünü konumundaki İyi ideası, Platon'un ahlak felsefesinin temelini oluşturur. Platon'a göre kendini İyi ideasına yöneltmiş biri, hayatında ahlaka yer açmış

²⁵ Russell, *Etik, Toplum, Siyaset*, 107.

²⁶ Elmalı, *George Edward Moore'da Etik*, 10-13.

²⁷ Osman Elmalı, *Ömer Nasuhi Bilmen'de Dini Ahlak*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2013, 9, 17-18.

olacaktır. Bu bakımdan Platon'a göre İyi ideasının kişiye katacağı erdemler, onun ahlaklı bir hayat sürmesinin temelini teşkil edecektir.²⁸

İdeal olanın gerçek olduğunu ileri süren ilk filozof Platon, teleolojik bir dünya görüşü ile kainatta var olan canlı cansız her şeyin belli bir amaca yönelik olarak kendine has bir işlevi gerçekleştirdiğini savunmuştur. Nasıl ki bir canlı bedeninde, organların işlevlerini yerine getirmeleriyle genel bir sağlık hali meydana gelir; aynı şekilde Platon'a göre, evrendeki her şey, varlık ya da organizma, bir görev bilinç, içgüdü ya da programlanmasıyla hareket ederek veya üzerine düşeni yaparak erdemli davranmış olur.²⁹ Erdemli davranmak ise ölçülülük, cesaret, bilgelik ya da adalet gibi yüksek idealara sahip bireylerin ahlakiliğine işaret eder. Nitekim erdem sahibi birey, aynı zamanda ahlaklı kimsedir.

²⁸ Murat Güven, *Platon'un İdealist Ahlakı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014, 75.

²⁹ Ahmet Cevizci, *Etîğe Giriş*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2002, 61-64.

BİRİNCİ BÖLÜM

PLATON ÖNCESİ DÖNEMDE AHLAK

1.1. SOKRATES ÖNCESİ DÖNEMİN AHLAK ANLAYIŞI

1.1.1. Herakleitos'a Kadar Olan Dönemin Ahlak Anlayışı

Evrende cereyan eden olaylar, düşünebilen bir varlık olan insanoğlunun her zaman merakını celp etmiştir. Bu merakı neticesinde hep bir sorgulama ve araştırma süreci içinde olan insan, sistemli bir şekilde düşünme eylemi olarak tanımlanabilecek felsefe ile hemhal olmuştur. Her ne kadar felsefe, Antik Yunan'dan önce birçok medeniyette var olsa da sistemli olarak ilk kez Antik Yunan'da ortaya çıkmıştır.

Felsefenin problem olarak ele aldığı konuların başında gelen ahlak, Antik Yunan'dan itibaren birçok düşünürün ilgi alanına girmiştir. Öncelikle içinde bulundukları evreni gözlemlemeye çalışan Presokratik dönem filozofları, daha sonraki dönemlerde ise insanı merkeze alan ve insanın iç dinamiklerini içeren ahlaki düşünce biçimleri üzerinde durmuşlardır. Bu alandaki düşünceleriyle dikkat çeken en önemli filozoflardan birisi de Sokrates'in öğrencisi olan Platon'dur. Genel olarak ahlak ve özel olarak da yönetim ahlakı ile ilgili düşünceleri ile dikkat çeken Platon'un fikirlerinin oluşmasına etki eden filozofları ele almanın faydalı olacağı kanaatindeyiz. Zira bu yaklaşım ile onun hangi aşamalardan geçerek düşüncelerini oluşturduğu daha kolay anlaşılabilir.

Sokrates öncesi Yunan düşüncesine bakıldığında evren üzerine tefekkür edip yorumlarda bulunanların teologlar olduğu görülmektedir. Bu teologların en meşhurları ise Homeros ve Hesiodos'dur. *İlyada* ve *Odisseia* adlı eserleri kaleme alan Homeros, şiirlerinde evren ve insanı konu edinirken ahlaki meseleler hakkında da görüşler ileri sürmüştür. Homeros'tan sonra gelen ve didaktik şiirin babası olarak kabul edilen Hesiodos ise evrenin var oluşunu dini motiflerle süsleyerek aktarmaya çalışmıştır.³⁰

³⁰ Osman Elmalı - H. Ömer Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, (2. Baskı), Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2012, 29-30.

İlk filozof olarak kabul edilen Thales ile başlayan felsefe, geçmişten günümüze evren, insan, bilgi, bilim, sanat, din, ahlak, siyaset gibi birçok konuyla ilgilenmiştir. Thales, varlıkların ortaya çıkmasını sağlayan *arche* yani ilk ya da ana madde sorunsalı üzerine eğilen ilk düşünür olması hasebiyle felsefe tarihi açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Nitekim Thales, evreni ve insanı açıklamada teolojik açıklamaların dışına çıkan ve kendi gözlemlerine dayanarak bir düşünce sistemi ortaya koymaya çalışan ilk filozoftur.³¹ Bu bağlamda Sokrates öncesi Antik Yunan'daki filozoflar, evreni açıklamada hep bu ilk maddeye odaklanmışlar; bu noktada farklı ilkeler sunmuş ve düşüncelerini aklı ön plana çıkararak oluşturmuşlardır.

Sokrates öncesi dönemde yaşamış ve ruhun arındırılıp kurtulması için mücadele etmiş bir din öğretmeni olarak bilinen ve bu manada Antik Çağ filozoflarından ahlak ile ilgili fikirler öne süren düşünürlerin akla ilk gelenlerinden Pythagoras, doğru ve ahlaklı yaşamının yolları üzerinde kafa yoran Yunanlı bir bilge ve aynı zamanda Platon gibi filozofları etkileyen bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır.³² İnsanın doğayla uyum ve barış içinde yaşaması gerektiğine inanan Pythagoras, ortaya koyduğu ahlaki ilkelere göre insan, barışçıl ve sade bir biçimde doğayla uyumlu bir şekilde yaşamalıdır. Onun öğretisinin diğer bir ayağı olan kozmik düalizm düşüncesi ise özellikle ahlak alanında önem arz etmektedir. Pythagoras'ın bu düşüncesine göre dünya, iyi ve kötü olmak üzere iki unsurun mücadelesine şahit olmaktadır. Benzer şekilde insan da kendi içerisinde ahlaki bir mücadele içerisine girmeli ve bu hususta faal bulunmalıdır.³³ Pythagoras'ın varlık felsefesinden hareketle ileri sürdüğü bu düşüncelerin, ondan sonra gelen Antik Çağ filozoflarından Herakleitos ve Demokritos'u da etkilediği söylenebilir.

1.1.2. Herakleitos'un Ahlak Anlayışı

Sokrates öncesi hâkim ahlak anlayışına bakıldığında iki önemli filozof karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki Efes'te MÖ 535 yılında aristokrat bir ailede dünyaya gelen ve felsefe tarihinde çığır açan Herakleitos'tur.³⁴ Daha önceki düşünürlerden farklı

³¹ Elmalı - Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 33.

³² Christopher Janaway, "Ancient Greek Philosophy I: The Pre-Socratics and Plato", A. C. Grayling (Ed.), *Philosophy*, Oxford University Press, (ss. 336-397), New York 1995, 340.

³³ Ahmet Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, (9. Baskı), Say Yayınları, İstanbul 2014, 46-51.

³⁴ Christopher Janaway, "Ancient Greek Philosophy I: The Pre-Socratics and Plato", A. C. Grayling (Ed.), *Philosophy*, 340.

olarak Herakleitos, varlık konusu üzerine odaklanmak yerine bilgi, varlık, ahlak ve siyaset alanlarını kapsayan bir felsefi düşünce ortaya koymuştur.³⁵ Siyasi olarak demokratların karşısında yer alan Herakleitos, halkı bir “yığın” addederek onları bir anlamda aşağılamış ve yazılarını halkın anlayamayacağı bir şekilde kaleme almıştır.

Herakleitos felsefesini evrende sürekli meydana gelen “değişim” ve “oluş” etrafında şekillendirmiştir. Ona göre evrendeki her şey sürekli değişmekte ve bir akış içerisinde yol almaktadır. Bu da aslında, evrendeki hiçbir şeyin tam bir olgunluğa erişmediğinin göstergesidir. Evrendeki tüm bu değişimler, duyular tarafından değil, ancak akıl ile idrak edebilir.³⁶ Bu manada Herakleitos, kendinden sonra yaşayan Demokritos gibi akli ön plana çıkaran bir söylem geliştirmiş ve düşüncelerini rasyonalist bir yaklaşımla sistemleştirmiştir. Herakleitos’da maddenin devamlı bir akış içerisinde bulunması ve mutlak devamsızlık hali, kötülük olmadan iyiliğin ve zahmet olmadan refahın olmayacağı ve ölümsüz yaşamın imkânsızlığını savunması onun kötümser bir dünya görüşüne sahip olduğunu göstermektedir.³⁷

Herakleitos, değişim ve oluş ile ilgili düşüncelerini evrendeki ana madde olarak kabul ettiği ‘ateş’ üzerinden ifade etmiştir. Herakleitos, sürekli bir yanma faaliyeti içerisinde olan ateş imgesinden evrendeki değişim ve oluşa hâkim olan ama kendisi değişmeyen, evrene içkin bir üstün irade olan *Logos*’u açıklamaya çalışmıştır.³⁸ Herakleitos’un bahsettiği değişimler, tesadüfi ve düzensiz olmayıp belli bir düzene göre gerçekleşen olgulardır ki tabiat yasasına göre gerçekleşen bu değişimlerin mantığına *Logos* adını vermiştir. Bu yasa, genel olup her şeyi etkileyen ve var olan her şeyi düzenleyen bir kuvvet niteliğindedir. Bu yasa, aynı zamanda Tanrı’nın evrende faaliyette bulunan bir güç olmasının da bir niteliği ve dışavurumudur. Bunun yanı sıra *Logos*, değişimin insan tarafından anlaşılmasını sağlayan algılama yeteneğini ifade etmektedir.³⁹

Herakleitos’un *Logos* ile ilgili görüşlerinin bir yansıması olarak tanrısal yasa ile ilgili savunduğu düşünceleri, onun bu alanda fikir beyan eden ilk filozof olmasını

³⁵ Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, 69.

³⁶ Elmalı, Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 49-53.

³⁷ Alfred Weber, *Felsefe Tarihi – Felsefe, Metafizik ve Bilim*, (Çev.: H. Vehbi Eralp), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2014, 32.

³⁸ Elmalı - Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 49-53.

³⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2012, 42.

sağlamıştır. Evrenbilimi etik ve siyaset felsefesine açan filozof olarak kabul edilen Herakleitos'un ahlak anlayışı aynı zamanda onun sahip olduğu felsefi düşüncelerin izlerini taşımaktadır.⁴⁰ Bu manada, Herakleitos'un ahlak anlayışı, onun insan ve evrene ilişkin görüşlerinin doğal bir sonucu olduğu söylenebilir.⁴¹ Böylece bütün insan yasalarının üzerinde bir tanrısal yasa olduğunu ortaya koymaya çalışan Herakleitos,⁴² insanın evrensel ve tümel bir yasaya uyması durumunda gerçek tatmine ulaşacağını savunmuştur.⁴³

Yaşadığı döneme hakim olan mutluluk anlayışını amaç edinen bir düşünceyle mutluluğa ulaşmanın, dengeli ve ölçülü bir yaşam tarzıyla mümkün olacağını savunan Herakleitos, kişinin kendisine hâkim olarak elde ettiği güce önem vermektedir. Çünkü insanların her istediğini elde etmeleri ve onları asıl arzularından ayıracak arzulara sahip olmaları ona göre iyi bir şey değildir.⁴⁴ Bu bağlamda Herakleitos'a göre iyilik yok olan kötülük, kötülük ise yitirilen iyiliktir; iyiliksiz kötülük, kötülüksüz iyilik söz konusu değildir. Varlıkla yokluğa benzer şekilde iyilik ve kötülük de evrensel bir uyum içinde birbirlerine karışmaktadır.⁴⁵ Kötülük göreceli bir iyilik iken iyilik de göreceli bir kötülüktür. Buradan hareketle, Herakleitos'un ahlak anlayışındaki iyi ve kötü kavramları birbirinden ayrı olmayıp ve bu iki kavramın birbirleriyle sürekli bir ilişki halinde olduğu ifade edilebilir. Bir örnek verecek olursak aç ve giyecek bir şeyi olmadığı için üşüyen bir kişiye yemek ya da giysi vermek, ahlak bakımından iyi bir davranıştır. Ancak bu kişiye verilen ekmek onun karnını doyursa da üşümesine ve o kişinin acı çekmesine engel olmaz. Diğer durumda ise üşümekten korunan kişi aç olduğu için yine acı çekecektir. Bu durumda o kişiye karşı sergilenen davranış ahlaki açıdan iyi midir? Bu, o durumun nasıl değerlendirildiğine göre değişmektedir. Bu durumu, Herakleitos'un iyi ve kötü kavramlarını birbirinden kesin çizgilerle

⁴⁰ Otfried Höffe, *Felsefenin Kısa Tarihi*, (Çev.: Okşan Nemlioğlu Aytolu), İnkılap Kitabevi, İstanbul 2008, 28.

⁴¹ John Burnet, *L'Aurore De La Philosophie Grecque*, (Çev.: Aug. Reymond), Payot & Cie, Paris 1919, 193.

⁴² H. Nur Erkızan - A. Kadir Çüçen, *Felsefe Tarihi I – Antik Çağ ve Orta Çağ Felsefesi Tarihi*, Sentez Yayıncılık, Ankara 2013, 55.

⁴³ Karl Vorlander, *Felsefe Tarihi*, (Çev.: Mehmet İzzet ve Orhan Saadeddin), (I. Cilt), İz Yayıncılık, İstanbul 2004, 56.

⁴⁴ Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi I – İlkçağ* (6. Basım), (Çev.: Muammer Sencer), Say Yayınları, İstanbul 1997, 147.

⁴⁵ Alfred Weber, *Felsefe Tarihi – Felsefe, Metafizik ve Bilim*, 32.

ayırmamasının nedeni olarak değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla Herakleitos'un düşünce dünyasında iyilik ve kötülüğün daha göreceli bir konuma sahip olduğunu ileri sürebiliriz. Bu anlamda Herakleitos'a göre Tanrı için her şey iyi, güzel ve adilken insan için ise bazı şeyler iyi bazı şeyler de kötüdür.⁴⁶ Bu bağlamda Herakleitos'un ahlak anlayışı bakımından Tanrı'ya atfettiği değişmez ve kesin bir evrensel ahlak yasası mevcuttur ve ona göre Tanrı, evrensel adaletin şekil bulmasıdır.⁴⁷ Bu yüce ahlak yasası, Tanrı'dan gelen mükemmel ve değişmeyen bir ahlak yasasıdır. Buna karşın insanların ahlak ilkeleri ise bu tanrısal değişmezliğe ve kesinliğe erişemeyeceği için eksiktir. Buradan hareketle, Herakleitos'un insanların meydana getirdikleri değişken ve noksan ahlak yasalarından ziyade yüce bir ahlak yasası düşüncesine sahip olduğu ileri sürülebilir.

1.1.3. Demokritos'un Ahlak Anlayışı

Herakleitos ile benzer düşüncelere sahip olan ve Sokrates öncesi dönemin diğer önemli bir ismi de Demokritos'tur. Leucippos'un öğrencisi olarak atom kuramının kurucusu olan Demokritos, MÖ 460'da doğmuş ve Platon'la aynı çağda yaşamış bir filozoftur. Doğa felsefecilerinden sayılan Demokritos, ahlak anlayışını ortaya koyduğu atom kuramıyla bilimsel olarak uyumlu hale getirmeye ve her ikisini de felsefi bir düzene kavuşturmaya çalışmıştır.⁴⁸ Gerek fizik ile gerek de ahlak ile ilgilenen ve özellikle ahlak konusunda birçok aforizması olan Demokritos'un düşünceleri, Antik Çağ'daki diğer düşünürlerin fikirleriyle büyük benzerlikler göstermektedir.⁴⁹ Demokritos'un ahlak anlayışı da mutluluğu insanın ulaşması gereken son nokta olarak gören bir ahlak anlayışıdır. Ancak ona göre hayatın amacı olan bu mutluluk haline ulaşma, aklın öncülüğünde ve denetiminde olmalıdır. Diğer taraftan Demokritos, insan aklını ön plana çıkarmaktadır. Aklın buradaki işlevi, insan zihnini sürekli meşgul edecek kadar tutkulu ve aşırı isteklere son vermesidir. Nitekim insan, ancak akıl sayesinde ölçülü ve tedbirli olabilir ve böylece de gelip geçici tutkuların esiri olmaktan kurtulabilir. Bu noktada Demokritos'un önem verdiği konulardan biri de onun denge ve

⁴⁶ Hans Joachim Störig, *Vedalaradan Tractatus'a Dünya Felsefe Tarihi*, (Çev.: Nilüfer Epçeli), Say Yayınları, İstanbul 2011, 128.

⁴⁷ Russell, *Batı Felsefesi Tarihi I – İlkçağ*, 150.

⁴⁸ Störig, *Vedalaradan Tractatus'a Dünya Felsefe Tarihi*, 131-132.

⁴⁹ Erkızan - Çüçen, *Felsefe Tarihi I – Antik Çağ ve Orta Çağ Felsefesi Tarihi*, 71.

ölçülülük ile ilgili düşünceleridir. Dirayet, ölçülülük ve özsaygıyı öne çıkaran Demokritos'a göre kötülük yapan en önce kendinden utanmalıdır.⁵⁰ Buradan hareketle onun ahlak anlayışı, aynı zamanda ölçülü, akılcı ve dengeli bir ruh ve beden düşüncesini ihtiva etmektedir. Ona göre asıl iyi olan şey, aklın doğru kabul ettiği veya akılla uyum içerisinde olma durumudur ki bu da insan için en faydalı olandır. Bu faydalı şeyler aynı zamanda insanın yüreğini sakinleştirir ve ona dinginlik kazandırır. Ruhu sakinleştiren bu şeyler, insanın her durumda doğru düşünmesini ve davranmasını sağlar. Bu iki hususu belirleyecek yegane unsur ise ölçülülüktür. Bu ölçülülük sayesinde insan, doğadaki sınırların ötesine geçmeyecek ve kendi gücünü aşan şeylerle uğraşmayacak ve böylece sürekli bir mutluluk hali içerisinde olacaktır. Buradan hareketle Demokritos'a göre insanın nihai amacı olan mutluluğun, insanın kendi isteği ve gayretiyle elde edilecek bir şey olduğu söylenebilir.⁵¹

Demokritos'a göre insanın hayattaki amacı, aklını en iyi şekilde kullanarak haz veren şeyleri yaşamak ve acıdan olabildiğince kaçınmaktır. Ancak Demokritos'un vurguladığı haz, tensel hazlardan ziyade ruh dinginliği ya da vicdanın rahat olması halidir. Demokritos'a göre bedensel ya da kısa süreli hazlar ve sevinçler, esasında insanın mutlu olmasını sağlamaktan çok uzaktadır. Nitekim duysal zevkler kısa süreli ve gelip geçici iken gerçek hazlar entelektüel ve uzun vadeli dirler. Bu bağlamda Demokritos, dostluğa büyük önem atfederek insanın kendi menfaatlerinden ziyade genelin faydasını düşünmesini öğütlemektedir.⁵² Haz ve acıdan yola çıkan Demokritos, en itibarlı amaçların duyumlanır hazların yani *hedone* olanın değil, ruhsal olarak hoşnutluk oluşturan ve kişide tinsel sarsılmazlık meydana getiren *ataraksiya* olduğunu düşünmektedir. Tüm insanlık için müşterek bir iyilik ve gerçekliğin olduğunu savunan Demokritos'a göre yok olmaya mahkum olan şeylere arzu duyulmamalı, bunun yerine kural ve yasanın egemenliğine boyun eğilmelidir.⁵³ Nitekim ona göre mutluluk, tensel hazlardan kaynaklanan kısa vadeli hoş olma durumlarına değil, aklın öncülüğündeki daha zihinsel olan kalıcı hazlara denir.

⁵⁰ Höffe, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 32.

⁵¹ Çiğdem Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2013, 132.

⁵² Elmalı - Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 76-79.

⁵³ Vorlander, *Felsefe Tarihi*, 75.

Demokritos'un akıl ile ilgili bu olumlu düşüncelerine karşın kadınlar hakkındaki düşüncelerinin çok olumlu olmadığını belirtmek gerekir ki onun kadınları erkeklerden hiyerarşik olarak aşağıda görmesi buna örnek gösterilebilir.⁵⁴

1.1.4. Sofistlerde Ahlak

Thales'ten sonraki yüzyılda *arkhe* sorununa odaklanan düşünörlere bir tepki olarak ortaya çıkan bazı kimseler insanı merkeze alan bir düşünce sistemini esas aldılar.⁵⁵ MÖ 450'den sonra halkın eğitim ihtiyacına cevap vermek amacıyla bir araya gelen bu kişiler, kendilerine bilgi ya da bilgelik öğreticisi olarak gören Sofistlerdir.⁵⁶ Felsefi bir okul oluşturmak yerine insanların iş ve görevlerini daha iyi yapmaları için onları eğitmek isteyen Sofistler, kendilerine bir iş alanı oluşturarak verdikleri eğitim için maddi bir bedel talep etmişlerdir.⁵⁷

Felsefe tarihine Sofistlerin en büyük katkısı, Sokrates ve Platon gibi önemli düşünörlerin felsefelerini oluşturmalarına temel teşkil etmeleridir. Öyle ki Sofistler, varlık, bilgi, ahlaki ve siyasi değerlerin nesnel olarak değerlendirilmesi görüşüne karşı çıkarak bir anlamda felsefeye yeni bir soluk getirmişlerdir. Varlık sorununa ilişkin açık ve ortak bir görüşe sahip olmamalarına karşın, kendilerinden önce gelen doğa felsefecilerinin düştükleri çelişkilere ışık tutma açısından önemli görevler üstlenmişlerdir. Bunun yanı sıra toplumdaki dini, ahlaki ve siyasi geleneklere ilişkin şüpheler duymuş ve toplumun değerlerine eleştirel bir bakış açısı geliştirmişlerdir. Mevcut dini ve ahlaki değerlere karşı eleştirel hatta yıkıcı tavırlar benimsemelerine karşın Sofistler, hiçbir çözüm önerisi sunmayıp kendilerinden sonraki düşünörlere için yeni bir alan açmışlardır. Nitekim Sokrates ve öğrencisi Platon, Sofistlerin bu septik görüşlerini eleştirip varlık, bilgi ve değerler konusunda değişmez doğruların varlığını savunmuşlardır.⁵⁸

⁵⁴ Russell, *Batı Felsefesi Tarihi I – İlkçağ*, 183.

⁵⁵ Nahit Bilgin, *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2004, 169-170.

⁵⁶ Clement C. J. Webb, *A History of Philosophy*, Oxford University Press, London 1959, 22.

⁵⁷ Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, 103.

⁵⁸ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi – Sofistlerden Platon'a* (3. Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, 78.

Meşhur bir Sofist olan Protagoras'ın "İnsan her şeyin ölçüsüdür." sözü, esasında Sofistlerin dünya görüşünü ve ahlak anlayışlarını yansıtmaktadır. Bu anlayışa göre, her şeyin ölçüsü insan olduğu için evrendeki her şeyin merkezinde insan vardır ve her şey aynı zamanda görecelidir. Bu durum, kesin bir gerçeklikten bahsedilemeyeceği anlamına gelmekte ve gerçeklerin öznel ve nispi olduğu fikrini doğurmaktadır. Bu nispiyet, aynı zamanda kanunları, dini ve bilhassa ahlakı da kapsamaktadır.⁵⁹ Bu nedenle Sofistler ile birlikte karşımıza farklı ve yeni bir dünya çıkmaktadır. Öyle ki Sofistlerin düşünce sistemlerindeki odak nokta, fizik ve metafizik sorunlardan ziyade, insanı merkeze alan din, siyaset ve bilhassa ahlak gibi konulardır.⁶⁰

İnsanları zayıf ve güçlü olarak iki temel ayrıma tabi tutan Sofistler, bireyin tarihsel dönem içerisindeki mücadelesine odaklanmışlardır. Güçlülerin zayıfları denetim altında tutması veya zayıfların güçlülere sınırlandırılması sonucunda yasaların toplumun müşterek rızasıyla ortaya çıktığını ileri süren Sofistlere göre bu yasalar, insanların davranışlarını şekillendirmişlerdir. Nitekim güçlülerin güçlü addedilmelerine olanak sağlayan güçsüzlerin varlığı, güçlülerin zayıflara karşı suç işlememesini teminat altına almalarını gerekli kılmıştır. Aynı zamanda sadece yasalar değil devletin de bu uzlaşma ile ortaya çıktığını ve insan ürünü olduğunu ileri sürmüşlerdir. Benzer şekilde, insanlar arasındaki ilişkiler sonucu ortaya çıkan, toplumsal ve manevi yaptırımları olan ahlak, Sofistlere göre tanrısal ve doğal olmaktan uzak bir insan ürünüdür. Bu bağlamda insanlar vicdanlarını dinleyerek ya da onlara içkin ahlaki davranma teamülleri neticesinde hareket etmemekte, kendi varlıklarını sürdürme içgüdüleri ya da fikirleri doğrultusunda hareket etmektedirler. Dolayısıyla insanlar, yaşamlarını bu ilkeler ışığında şekillendirmektedirler. Bu durum insanın ahlaki davranışlarında da kendisini göstermektedir. O halde ahlak, insanın doğasında var olan bir erdem değil, sonradan eğitim yoluyla edinilebilecek, öğrenilebilecek bir değerdir. Sofistlerin bu anlayışı, doğal hukuk ile pozitif hukuk arasındaki mesafenin daha da açılmasına neden olarak ikisinin birbirleriyle mücadele içerisinde olan iki ayrı mefhum olması sonucunu doğurmuştur.⁶¹

Sofistlerin ahlak ile ilgili bu öznel değerlendirmeleri, *etik rölativizm* kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu ahlaki görecelikle birlikte ahlaki davranışlar, evrensel ve nesnel

⁵⁹ Bilgin, *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*, 170.

⁶⁰ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 10.

⁶¹ Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, 107-108.

olmaktan ziyade kişinin düşünce ve algılayışına bağlı gelişen şeyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, ahlaki davranışların farklı toplumlarda farklı değer yargıları ile nitelendirilmelerine neden olmuştur. Diğer bir ifade ile ahlaki eylemlerin iyi ya da kötü olması, insanın düşünce ve algılarından bağımsız bir durum değildir.⁶² Benzer şekilde eşyanın da iyi ya da kötü olma durumunu reddeden Sofistler, insan ya da toplumların eşyanın değerini belirleyen ölçütler olduklarını ileri sürmüşlerdir.⁶³

Etik rölativizm, Sofistlerin retorik ya da hitabet sanatında da kendini göstermektedir. Sofistlerin eğitimlerinde önemli bir yer tutan hitabet sanatı, toplum içerisinde yaşayan insanın, uzlaşmaya dayalı kurallara uygun olarak davranmasını gerekli kılarak düşüncelerini, açık ve anlaşılır biçimiyle karşısındakine aktarmasıdır. Bu durum, insanların toplum sözleşmesine riayet etmesi açısından elzemdir. Her ne kadar bu ihtiyaç, daha çok kendini siyasi konularda savunduğu fikirleri güçlü şekilde ifade etme olarak gösterse de ahlaki konuları da kapsamaktadır. Örneğin, mahir bir hatibin söyledikleri içerik olarak yanlış ya da kötü olsa da, hitabet gücü sayesinde ifade ettiği düşünceleri doğru veya iyi addedilip kolayca kabul edilebilir. Diğer bir ifade ile bilgi ve eylemler, konuşmacının hitabetine bağlı olarak farklı değer yargıları ile nitelendirilebilmektedir.⁶⁴

Doğayı merkeze alan düşünürlerden farklı olarak insanı ve insana ait düşünce, algı ve değerleri temel alan Sofistler, mevcut düşünce yapısını eleştirerek bilhassa din, ahlak ve siyaset konularını temel alan farklı söylemler geliştirmişlerdir. Bu bakımdan Sofistler, yaşadıkları çağın düşünce yapısını sorgulayıcı bir eğilim içerisinde olmuşlardır. Bu durum, dönemin felsefi düşünce yapısını temelden sarsmıştır. Sofistlerin şekillendirdiği böyle bir ortamda ahlak ve siyaset konularındaki belirsizliğe karşı söylem geliştirmek durumunda kalan Sokrates ve onun öğrencisi Platon, Sofistlerin ortaya koyduğu bu fikirlere karşıt düşünceler geliştirmişlerdir. Bu bağlamda Sofistler, Sokrates ve Platon gibi iki önemli düşünürün felsefelerini geliştirmelerinde ve sonra gelen felsefi okulların fikirlerini temellendirmelerinde etkili olmuşlardır.

⁶² Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, 114.

⁶³ Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, 117.

⁶⁴ Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, 104-105.

1.2. SOKRATES'İN AHLAK ANLAYIŞI

Sofistlerin kendilerinden önceki felsefî görüşlere muhalif düşünceler geliştirmeleri; din, siyaset ve ahlak gibi hususlarda görecelik ve öznelliği öne çıkarmalarıyla birlikte ortaya çıkan kargaşa ya da boşluk, Sokrates gibi düşünürlerin dikkatini celp etmiş; felsefenin temel sorunları olan varlık ve bilgi gibi konularla birlikte bu hususlar da önem kazanmıştır. Bu bağlamda Sokrates, İlk Çağ filozoflarının, doğayı gözlemleyerek eğildikleri husus olan varlık mefhumunun yanı sıra Sofistlerin insana yönelik ele aldıkları din, ahlak ve siyaset gibi konularla ilgili de düşünceler üretmiştir. Diğer bir ifade ile doğa düşünürlerinden farklı bir şekilde Sokrates, öğretisinin merkezine insanın ve toplumun doğasını yerleştirmesi bakımından çağdaşı olan filozoflardan ayrılmaktaydı.⁶⁵

MÖ 469 yılında Atina'da dünyaya gelen Sokrates, sadece felsefesi ile değil, yaşamı ile etkili olmuş önemli bir filozoftur. Günümüze ulaşan herhangi bir yazılı eseri bulunmamakla beraber ömrünün tamamını, doğduğu Atina'da geçiren Sokrates, o günkü yönetime karşı eleştirileri nedeniyle yetmiş yaşında idama mahkum edilmiştir.⁶⁶ Sofistlerle aynı dönemde yaşamasından dolayı bazı çevrelerce Sofist olarak anılan Sokrates, halkın bilgisiz olduğunu kabul etmesi dışında Sofistler ile ortak herhangi bir paydaya sahip değildir. Halkın bilgisizliğini, verdikleri ücretli dersler ile fırsata çeviren Sofistlere karşı halkın bilgisinin sadece su yüzüne çıkmayı beklediğini savunan Sokrates, rasyonalist bir yaklaşımla bilginin doğuştan herkese içkin olduğunu, ancak bunun ortaya çıkarılması gerektiğini savunmuştur.⁶⁷

Kişilik itibarıyla doğruluk, ahlaklılık, açık sözlülük, vefakârlık, kanaatkârlık ve maneviyat gibi pek çok özelliğe sahip olan Sokrates, hazır cevap ve nüktedan bir yapıya sahip olması bakımından kendine has bir karaktere sahipti.⁶⁸ Platon'un ünlü eseri *Şölen*'de ifade edildiği üzere Sokrates, savaş ya da kıtlık gibi zor zamanlarda açlığa ve susuzluğa karşı dayanma gücü yüksek bir insandı. Örneğin insanların dışarı dahi çıkmadıkları kış günlerinde Sokrates'in her zamanki kıyafetleriyle yürüyüşe çıkması,

⁶⁵ Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi*, 153.

⁶⁶ Elmalı - Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 97.

⁶⁷ Bilgin, *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*, 175.

⁶⁸ Bayram Ali Çetinkaya, *İlk Çağ Felsefesi Tarihi* (2. Baskı), İnsan Yayınları, İstanbul 2011, 130.

onun fiziksel dayanıklılığını göstermektedir.⁶⁹ Yine, bir savaşta Atinalıların Delion'dan çekilmeleri sırasında Sokrates'in rahat tavırları ve sakinliği onun zor durumlardaki cesaretine ve sebatına örnek verilebilir.⁷⁰ Platon'un *Kriton* diyalogunda ifade edilenlere göre Sokrates, kötülüğe maruz kalmanın yanlış bir iş yapmaktan daha iyi olduğunu vurgulayarak yanlışlık yapmanın hiçbir koşulda başvurulmaması gereken bir şey olduğunu belirtmiştir.⁷¹ Bu bağlamda Sokrates, düşünceleri ve yaşamı arasında denge kurmuş, düşündüklerini pratiğe geçirip hayatını düşünceleriyle uyumlu halde yaşamış ender filozoflardandır. Bütün bu özellikleri ve davranışları hayatına mal olsa da bunlardan vazgeçmeyen Sokrates, kendisine yapılan haksızlığa rıza göstererek hayatını bu tutumuyla çelişmeyen bir ölümle taçlandırmıştır.⁷²

Yukarıda da ifade edildiği üzere düşünceleri ile yaşamı birbiriyle tutarlı bir filozof olan Sokrates, her şeyin ahlaka dayanmasını ve nihai amacın ahlak olması gerekliliğini savunmuştur.⁷³ Onun bu ahlak anlayışı, İlk Çağ'daki hâkim düşünceye benzer şekilde kişisel mutluluğun nasıl elde edileceği üzerine kuruludur.⁷⁴ Şunu açıkça ifade etmek gerekir ki Sokrates'in ahlak anlayışı Herakleitos ve Demokritos gibi filozofların ahlak görüşleri ile neredeyse aynı temel üzerinde yükselmektedir. Akli bir niteliğe sahip olan Sokrates'in ahlak anlayışında da *eudaimonist* (mutçu) bir yaklaşım ve "iyi olan yararlıdır" ilkesi söz konusudur. Anaksagoras'tan doğa bilim dersleri alan Sokrates, doğa olaylarının maddeci yaklaşımlarının karşısında yer alarak insanların mutlu olmasına odaklanmıştır. Bu mutluluk halinin sağlanması için de insanların bilgili, erdemli ve ahlaklı olmaları gerektiğini ileri sürmüştü ve bunun için çaba sarf etmiştir.⁷⁵ Erdemi aynı zamanda ahlakı bir problem haline getiren Sokrates'e göre hiç kimse bilerek kötülük yapmamaktadır.⁷⁶ Sokrates'e göre kötülük, bilgi yoksunluğundan kaynaklanmaktadır. Buradan hareketle Sokrates'in düşünce dünyasına göre ahlaklı bir insan olmanın öncelikle bilgili bir insan olmayı gerektirdiği sonucu çıkarılabilir. Bununla beraber, bilgili olmanın ön koşulu diyebileceğimiz bilgi öncesi bilgi

⁶⁹ Platon, *Şölen*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2013, 106.

⁷⁰ Platon, *Şölen*, 107-108.

⁷¹ Platon, *Kriton*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2010, 50.

⁷² Elmalı - Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 97.

⁷³ Elmalı - Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 99.

⁷⁴ Elmalı - Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 101.

⁷⁵ Bilgin, *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*, 175.

⁷⁶ Çetinkaya, *İlk Çağ Felsefesi Tarihi*, 133.

yoksunluğunun farkında olmak, bilgili olmanın ve ahlaklı eylemlerde bulunmanın ilk basamağıdır. Tam da bu noktada bilgi problemi ortaya çıkmaktadır: Neyin bilgisi gereklidir ya da bilgi hangi tarafa yönlendirilmelidir? Bu sorunun cevabı, Sokrates'in hiçbir şey bilmemesinin bilgisine sahip olmasında ve zihnine kazıdığı Delphoi tapınağındaki meşhur “kendini bil”⁷⁷ lafzında saklıdır. “Bildiğim bir şey varsa o da hiçbir şey bilmediğimdir.” sözü ile Sokrates, bilgili bir insanın dahi bildiklerinin doğruluğundan şüphe etmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁸ Buradan hareketle denebilir ki Sokrates, ahlaklı bir insan olmanın öncelikle bilgi eksikliğinin farkında olmak ve bunun sonucunda da *kendini bilmekle* mümkün olacağı düşüncesini benimsemektedir. Kendini bilen kişi ise sonuç itibarıyla bilgili bir insan vasfına erişeceğinden korku, acı ya da heves gibi başka şeylerin onun üzerinde egemenlik kurmasının önüne geçmiş olacaktır.⁷⁹ Bu duyulardan kendisini özgür kılan zihin ve ruh, bilgi ile beslenecek, nihayetinde de tinsel mutluluk amacına ulaşmış olacaktır.

Yaşadığı dönemin doğaya odaklanan filozoflarından farklı olarak insanı anlamaya çalışan Sokrates, sohbet ettiği insanların iyilik, kötülük, adalet, erdem gibi mefhumları sorgulamaları ve bunlarla ilgili yanlışlarından kurtulup doğru bilgiye ulaşmaları için çaba sarf etmiştir. Öğrencisi Platon'un dilinden ifade edecek olursak, ebe olan annesinin kadınlara doğum yaptırmasına benzer şekilde Sokrates de erkeklerin tinsel doğumlarına yardımcı olmaktadır.⁸⁰ Zira Sokrates'e göre bilgi denen şey, insana doğuştan verilmiştir ve bu hatırlama yoluyla elde edilmektedir. Bu doğuştan olan bilgiyi ortaya çıkarabilmek için de özel bir çalışma gerekir ki bu da Sokrates'in düşünce doğurtma yöntemini (Maotik yöntemi) oluşturur. Bu yöntem ile insanın içinde saklı olan bilgiyi açığa çıkarması ahlak ve erdemle yakından alakalıdır. Nitekim insan kendinde var olan bilgiyi ortaya çıkararak bilgiye ulaşacak ve bu şekilde neyin iyi, neyin kötü olduğunun bilincine vakıf olacaktır. Bu bilinçlenme ya da bilgilenme yoluyla kişi, kötünün ne olduğunu bilecek, kötülükten uzaklaşarak ahlaklı ve mutlu olacaktır.⁸¹ İnsan merkezli bir filozof olan Sokrates, bir kimsenin kendi yaratılışına uygun olan öz görevini

⁷⁷ Çetinkaya, *İlk Çağ Felsefesi Tarihi*, 131.

⁷⁸ Bilgin, *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*, 176.

⁷⁹ Çetinkaya, *İlk Çağ Felsefesi Tarihi*, 133.

⁸⁰ Platon, *Theaitetos*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2014, 131.

⁸¹ Bilgin, *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*, 176.

başkasına verme gibi bir çabanın içerisine girmesinin beyhude bir uğraş olacağını savunmuştur.⁸²

İnsanın amacının bilgiyi elde ederek mutluluğu bulmak olduğunu düşünen Sokrates, erdemi bilgi ile eş tutmuştur. Öyle ki Platon'un *Küçük Hippias* adlı eserinde Sokrates'in bilerek kötülük veya haksızlık yapanların bilmeden bu eylemleri gerçekleştirenlerden daha iyi olmaları gerektiğini savunması, bilginin erdemler açısından ne derece önemli olduğunu göstermektedir.⁸³ Bu bilgi, insan hayatını kolaylaştıran, insanın maddi kazançlar elde etmesini sağlayan ya da doğa ile ilgili aleni bilgilerden ziyade insanı temel alan, insanı açıklayan, onun hayattaki amacını sorgulayan ve insan yaşamını anlamlandıran bir bilgidir. Bu bilgi türü, aynı zamanda erdem ya da gerçek iyi'dir. Zira Sokrates'e göre erdem; adalet, dindarlık, cesaret ya da ölçülülük gibi insan için faydalı bir niteliğe sahiptir. Birçok şekilde adlandırabilecek bu erdemler, esasında tek bir erdem mefhumunun kısımlarından veyahut farklı şekillerde isimlendirilmelerinden başka bir şey değildir. Örneğin, ölçülü bir şekilde hayatını sürdürebilen bir insan gibi devletler de adaleti öne çıkarabilir ve kendi içindeki düzenlerini buna göre tesis edebilirler. Bu bağlamda insandaki ölçülülük devletteki adalete karşılık gelmektedir. Bu iki erdem ayrı ayrı erdemler olarak görülmeyp bunların tek bir erdemden kaynaklandıkları bilinmelidir.⁸⁴ Benzer şekilde Sokrates, insanın ancak adilane bir hayat sürmesi durumunda hakiki bilgeliğe ulaşabileceğini⁸⁵ savunarak erdemin bilgiden ayrı düşünülmemeyeceğini vurgulamış ve bu iki unsur arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermiştir. Kısacası Sokrates'in ahlak felsefesi ile ilgili temel önermelerine göre erdemin kendisi dahi bilgi olup bütün erdemler tektir ve bu tek olan erdem aynı zamanda mutluluğun kaynağıdır.⁸⁶

Ahlaklılığı bilgi çerçevesinde değerlendirmesi ve zihni ön plana çıkarması ile Sokrates, ahlakı *entelektüalist* bir yaklaşımla açıklamıştır. Felsefe tarihinde *ahlaki entelektüalizm* olarak adlandırılan bu düşünce biçimi, ahlaki tutum ve davranışlarda entelektüel unsurun önemine işaret etmektedir. Sokrates'in bu ahlaki görüşünün yanı

⁸² F. M. Cornford, *Sokrates Öncesi ve Sonrası*, (Çev.: A. M. Celal Şengör, Senem Onan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, 32.

⁸³ Platon, *Küçük Hippias*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2011, 45.

⁸⁴ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 129-131.

⁸⁵ Dobbs, D., "The Justice of Socrates' Philosopher Kings", *American Journal of Political Science*, 29(4), 1985, 809-826.

⁸⁶ Grayling, *Philosophy*, 364.

sıra ahlaki tutum ve davranışların ortaya çıkmasının temel etmeni olarak insan iradesini gören bir anlayış da mevcuttur. Sokrates'in bu anlayışı ise *volontarizm* yani *ahlaki iradecilik* olarak adlandırılmaktadır.⁸⁷ Bu yaklaşıma göre insan, bir arkadaşının arkasından onun istemeyeceği şekilde konuşuyor ya da o arkadaşından habersiz ve onun aleyhine başkalarıyla işbirliği içine giriyorsa bu o kişinin böyle bir davranış şeklinin yanlış ya da kötü bir şey olduğunu bilmemesinden yani bilgisizliğinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda o kişi, böyle bir davranışa maruz kalsa bu onun hoşuna gitmeyecek ve bu davranışı “kötü” hatta “hıyanet” olarak adlandıracaktır. Buradan hareketle ahlaki davranışı belirleyen unsurun bilgiden ziyade insanın aklı ve huyu olduğu ileri sürülebilir. Bu da insan bilincinin ahlaki davranışları belirlediği anlamına gelmektedir.

Bir davranışı şekillendiren unsurlar farklılık göstermektedir. Bu noktada ahlaki davranışın kaynağı sorununu ortaya çıkarmakta ve ahlaki açıdan insan davranışlarını belirleyen ne olduğuna ilişkin bazı savların ileri sürülmesine neden olmaktadır.⁸⁸

Sokrates'i idama götüren sebepler, aynı zamanda onun düşünce biçimi ve ahlak anlayışını anlamak noktasında bize ışık tutmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki Sokrates, Atina'daki yurttaşlarını mutluluğa ulaştırma sorumluluğunu hissetmiştir ve bu sorumluluğunun Tanrı tarafından verildiğine dair bir inanca sahiptir. Bu inanç, Sokrates'i içinden gelen kutsal bir ses olan Daimon'un rehberliğinde bir “at sineği” misali Atinalıları rahatsız eden bir düşünüre dönüştürmüştür.⁸⁹ Bu sorumluluk bilinciyle Sokrates, bilhassa üç hususu temel alarak insanları uyarmaya ve bir anlamda “iyi”leştirmeye çalışmıştır. Bu hususlar ahlak, siyaset ve din olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu üç unsur Sokrates açısından büyük önem arz etmektedir çünkü bu üç öge, birbirleriyle bağlantılı ve hatta birbirini tamamlayan mefhumlardır. Sokrates'e göre insan ancak kendisini bildiği takdirde ahlaki, siyasi ve dini görüşü bakımından insana yaraşır bir yaşam sürdürebilir. Diğer taraftan, Atinalıların alışageldikleri ve atalarının mirası olarak telakki ettikleri ahlak anlayışları, dini inançları ve geleneksel düşünce

⁸⁷ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 137.

⁸⁸ Bu unsurlar; Sokrates'in ileri sürdüğü ‘bilgi’ ve bunun karşısı olan ‘irade’ mefhumlarıdır. Bu unsurlar ahlaki davranışı ortaya çıkaran ve şekillendiren ‘kaynaklar’ olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların dışında da farklı savlar öne sürülebilir; ancak konunun kapsamı itibarıyla Sokrates'in görüşü ve ona karşıt farklı bir görüş olarak iki “ahlaki davranışın kaynağı” kısaca ele alınmıştır.

⁸⁹ Solomon – Higgins, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 70.

biçimleri dini vecibeleri yerine getiren ve dine karşı saygılı bir tavır takınan Sokrates'in düşünceleriyle bağdaşmıyordu. Onun insanları ahlaka ve iyiye davet etmesi, bazı Atinalılar tarafından ahlaksızlık, kafa karıştırmaca ve tanrıtanımazlık olarak addedilmiş; hatta o, bazı çevreler tarafından azılı bir düşman olarak görülmüştür. Hayatı boyunca dindar bir kişi olarak yaşayan Sokrates'e yönelik yapılan bu suçlamaların arka planında onun ahlaka, siyasete ve dine yönelik birtakım yeni düşünceler ortaya atması yatmaktadır. Bu suçlamalar ve düşmanlık nedeniyle hakkında dava açılıp mahkemeye çıkartılan Sokrates, korkup özür dilemek yerine, Atinalıların düşünce biçimlerini eleştirerek yönetimi sorgulayan, toplumun adalet ve iyilik yargıları ile ilgili yanlışlarına dikkat çeken bir konuşma yapmış; bunun neticesinde suçlu bulunup ölüme mahkum edilmiştir.⁹⁰ Ölüm karşısında Sokrates'in takınmış olduğu bu tavır ve davranışları onun ahlakının anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Nitekim Platon'un *Phaidon* adlı diyalogunda konuşmacı olarak karşımıza çıkan Sokrates, zehri yudumlamadan önce yıkanma işini gerçekleştirmek gerektiğini ifade ederek öldükten sonra bu işi kadınlara bırakmanın doğru olmayacağını ifade etmiştir.⁹¹ Benzer şekilde, ölmeden hemen önce ona veda etmeye gelen kadınları uzaklaştırmış ve bunların ölümü esnasında herhangi bir ölçüsüz davranış sergilemelerine engel olmak istemiştir.⁹² Bunun haricinde Sokrates'in zehri içtikten sonra Kriton'a dönerek "Asklepios'a bir horoz adadık, onu kesmeyi unutma!" demesi, ahlakiliğinin yaşamına yansımalarının başka bir örneğidir.⁹³ Öğretileriyle Atinalıları iyileştirmeye çalışan Sokrates, ölümün üstesinden gelemeyeceğini biliyordu fakat ölümü kullanarak ölümü anlamak/anlamlandırmak istemişti. Bu bağlamda ölümün kendisinin dahi hayatı iyileştirmek için atılan bir adım olabileceğini, ölürken hekimlik Tanrısı olan Asklepios'a bir adak adayarak anlatmaya çalışmıştır. Aynı eserin sonunda konuşmacı Phaidon, Sokrates'in çağın "en iyi insanı, en bilgisi ve en adil olanı" olduğunu bildirmiş ve onun bu şekilde yaşadığını ve öldüğünü söylemiştir.⁹⁴ Bu bakımdan düşünceleri ile eylemleri tutarlı olan Sokrates'in ölümüne giden süreçteki ve ölürken sergilediği davranışları, onun hayatı ve ahlak

⁹⁰ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 141-148.

⁹¹ Platon, *Phaidon*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2013, 125.

⁹² Platon, *Phaidon*, 128.

⁹³ Platon, *Phaidon*, 128-129.

⁹⁴ Platon, *Phaidon*, 129

anlayışını anlamamıza olanak sunduğu gibi Sokrates'in ahlak felsefesinin kurucusu olarak felsefe tarihinde yerini almasını sağlamıştır.⁹⁵

Herhangi bir yazılı eseri bulunmayan ya da günümüze herhangi bir yazılı eseri ulaşmayan Sokrates'in ahlakla ilgili düşünceleri, öğrencisi Platon'un eserlerinde karşımıza çıkmaktadır.⁹⁶ Platon'un *Theaitetos* adlı diyalogunda Sokrates'in düşünce dünyası ile ilgili önemli bir noktaya vurgu yapmaktadır. Bu da kötülüğün sona erdirilebilecek bir husus olmadığı ve iyilik olduğu sürece de kötülüğün devam edeceği gerçeğidir. Platon'un başka bir eseri olan *Lysis*'te ise Sokrates, hastalık olmadan tedaviye gerek duyulmadığı gibi kötülük olmadan da iyiliğin bir anlam taşımayacağını bildirmiştir. Bunun yanı sıra Sokrates kötülüğün ortadan kalkması durumunda açlık ve susuzluk gibi durumların dahi kötü olarak nitelendirilmesinin akıl dışı olacağını ifade etmiştir.⁹⁷ Bu demek oluyor ki iyilik tek başına bir erdem olarak addedilmemelidir. Çünkü haksızlık, adaletsizlik, ölçsüzlük ya da tanrıtanımazlık gibi iyiliğin karşıtı durumlarda iyilik bir anlam kazanarak erdem haline dönüşür. Ancak kötülük, yalnızca ölümlüler arasında vuku bulduğu ve bu bakımdan yalnızca tanrılar kötülükten uzak oldukları için onlara benzemek gerekmektedir.⁹⁸ Bu düşünceye göre insan, Tanrı'ya yaklaştığı ölçüde kötülükten iyiliğe yönelir ve kötü eylemlerde bulunmaz. Buradan hareketle ahlaki bir mefhum olan dindarlık, iyilik ile yakından ilişkilidir. Diğer bir ifade ile kişi, tanrılarının yolundan gider ve dindar bir hayat sürerse iyiliğe yaklaşp kötülükten uzaklaşacaktır. Nitekim Platon, *Euthyphron* adlı eserinde Sokrates'in tanrılarının hoşlandıkları şeyleri dine uygun; tanrılarının hoşuna gitmeyen şeyleri de dine aykırı gördüğünü bildirmiştir.⁹⁹

1.3. SOKRATES'İN YÖNETİM ANLAYIŞI

Siyaset felsefesinin kurucusu olarak kabul edilen Sokrates'in,¹⁰⁰ yönetim ile ilgili fikirlerini anlamak için onun yaşadığı dönemdeki yönetim anlayışına ve halkın yöneticilerle ilişkilerine bakmak yerinde olacaktır. Sokrates'in yaşadığı dönem, dini, toplumsal, ahlaki ve iktisadi güçlüklerden kaynaklanan ciddi bir siyasi çalkantı ile

⁹⁵ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 147.

⁹⁶ Elmalı - Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 97.

⁹⁷ Platon, *Lysis*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2013, 60-61.

⁹⁸ Platon, *Theaitetos*, 77.

⁹⁹ Platon, *Euthyphron*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2011, 52.

¹⁰⁰ Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, 151.

belirsizlik içindeydi.¹⁰¹ Sokrates'in yaşadığı dönemde demokrasi ile yönetilen Atina'da halkın önemli bir kısmını hakları olmayan köleler oluşturmaktaydı. Kölelerden geriye kalanlar ise kölelik sisteminin sunduğu imkanlar sayesinde zenginlik içerisinde yaşayanlardı. Bununla birlikte otuz yıl süren (MÖ 431-404) Peleponnes Savaşları sırasında Atina şehir devleti, Sparta'ya karşı güçlerini birleştirme çabası içerisindeydi. Böyle bir ortamda Atina yönetimini elinde tutan demokratlar ile içten içe Sparta'daki aristokratik yönetim biçiminin 'daha iyi' olduğu görüşünde olanlar arasında ciddi siyasi sürtüşmeler söz konusuydu. Bu siyasi sürtüşmelerde etkin olarak yer almayan Sokrates, aristokrasi yanlısı gruba manevi destek sağlayan bir tutum içerisindeydi.¹⁰² Nitekim bahsi geçen savaş Atina'nın kaybetmesiyle birlikte Atina'daki demokratik yönetim sona ermiştir. Ancak çok geçmeden demokrasi yanlılarının tekrar başa geçmesiyle birlikte bu durum, Sokrates'in yazgısını da değiştirmiştir. Demokratların dine aykırı davranışlar içerisinde olmakla suçladıkları Sokrates, idama mahkum edilmiştir.¹⁰³

İnsanı siyasi bir hayvan olarak ifade eden, onun devletine bağlı ve onsuz hayatını sürdüremeyeceğini söyleyen Sokrates'in devlet ve yönetim üzerinde durması, kendi fikirleri ve dünya görüşü açısından büyük önem taşımaktadır.¹⁰⁴ Bu bakımdan Sokrates'in "...kendisini konumlandığı siyasi anlayışı ve benimsediği siyasi tutumu kavramadığımız sürece Sokrates'i ve onun felsefesini anlamamız olanaksızdır."¹⁰⁵ Sokrates'in devlet yönetimi ve siyaset ile ilgili düşünceleri, bütün felsefi düşünceleri üzerinde etkili olmuştur. Sokrates'e göre şehir devletinin görevi, sadece halkın güvenliğini sağlamak değil aynı zamanda, onların mutluluğunu sağlamak, ahlaklı yaşamalarına yardım etmek ve halka daha iyi bir yaşam sunmaktır. Sokrates için bireyin kendini gerçekleştirmesini ve yeteneklerini ortaya çıkarmasını sağlayan en önemli unsur, siyasi bir yapı olan polistir.¹⁰⁶ Bu bağlamda Sokrates'e göre devlet, bireyin varlığını sürdürmesini sağlayan yegâne güç niteliğindedir.

Yukarıda bahsi geçen ve Atina ile Sparta arasında başlayan Peleponnes Savaşı'nda Sokrates'in MÖ 427'de piyade birliğinde görev alması onun açısından

¹⁰¹ Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, 155.

¹⁰² Störig, *Vedalaradan Tractatus'a Dünya Felsefe Tarihi*, 138-139.

¹⁰³ Störig, *Vedalaradan Tractatus'a Dünya Felsefe Tarihi*, 139.

¹⁰⁴ Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, 151.

¹⁰⁵ R. C. Solomon – K. M. Higgins, *Felsefenin Kısa Tarihi*, (Çev.: Mustafa Topal), İletişim Yayınları, İstanbul 2013, 68.

¹⁰⁶ Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, 151.

önemlidir. Çünkü Sokrates, bu savaşta cesaretiyle adından söz ettirmeyi başarmıştır. Ayrıca Sokrates'in MÖ 406 yılında Atina meclisinde görev yaptığı dönemde bir grup general, Arginouson deniz savaşında Atinalı ölülerin bedenlerini bıraktıkları için yargılanmışlardır. Generallerin toplu olarak yargılamasının yasalara uygun olmaması nedeniyle tek başına bu karara karşı çıkan Sokrates, tüm çabalarına rağmen generalleri idamdan kurtaramamıştır.¹⁰⁷

Peleponnes Savaşı'nın MÖ 404 yılında sona ermesiyle birlikte bir korku krallığı kuran ve *Otuz Tiran* olarak tarihe geçen oligarşi yönetimi, Atina demokrasisinin yerini almıştır. Bu yönetim döneminde suçsuz birini tutuklaması istenen Sokrates, kendisine verilen bu emri yok saymıştır. Her zaman haktan ve doğrudan yana olan Sokrates'in bu tutumu, onu hem demokratlar hem de aristokratlar arasında seilmeyen bir kişiye dönüştürmüştür.¹⁰⁸ Platon'un meşhur eseri *Sokrates'in Savunması*'nda geçen Sokrates'in şu sözleri onun bu tutumunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır: "Beni tek ilgilendiren şey haksız ya da yasa dışı bir şey yapmamış olmamdı. Bu zorlu yönetim bile beni haksız bir şey yapacak kadar korkutmadı".¹⁰⁹ Bu sözüyle Sokrates, yönetici sınıfın da halk gibi yasalara göre hareket etmesi gerektiğini anlatmaya çalışarak halkın yöneticilere değil yasalara uyması gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda Sokrates, "hiç kimsenin yanında hiçbir zaman doğrunun yanından ayrılmayan" bir tarihi kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁰

Sokrates, Atina yönetiminin yanlış icraatlarına karşı durmuş, devlet bünyesinde istihdam edilen bireylerin haksız bir şekilde göreve getirilmesini ve halk meclisinde yüksek sesle konuşmaktan başka bir şey yapmayan siyasetçileri eleştirmiştir.¹¹¹ Ancak Sokrates'in siyasal gücü elinde tutanlara karşı doğruyu haykırmasına rağmen düşünce dünyasında devletin son derece önemli bir yeri vardır. Platon'un *Kriton* adlı diyalogunda konuşmacı olarak karşımıza çıkan Sokrates, kişi ile devlet arasındaki bir sözleşmeye atıfta bulunur. Buna göre kişi, en başından beri onu doyurup büyüten ve adeta bir anne gibi kendisiyle ilgilenen devlete karşı isyankâr değil itaatkâr olmalı ve

¹⁰⁷ Anthony Kenny, *An Illustrated Brief History of Western Philosophy*, (2nd ed.), Blackwell Publishing, India 2006, 25.

¹⁰⁸ Anthony Kenny, *An Illustrated Brief History of Western Philosophy*, 26.

¹⁰⁹ Platon, *Sokrates'in Savunması*, (Çev.: Annamaria Aslanoğlu), Altın Kitaplar Yayın Evi, İstanbul 2005, 62.

¹¹⁰ Platon, *Sokrates'in Savunması*, 62-63.

¹¹¹ Elmalı - Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 98.

devletin koymuş olduğu kanunlara uymalıdır.¹¹² Bu bakımdan Sokrates, devletin yöneticiler eliyle yanlış karar vermesi ve vatandaşını haksızlığa uğratması halinde dahi vatandaşların devletin kanunlarına tam riayet etmesi gerektiğini savunur. Devleti, hoşuna gitmeyen oğlunun tavırlarına kızmış bir babaya benzeterek anlatmaya çalışan Sokrates'e göre, nasıl ki baba çocuğunun kötülüğünü istemiyorsa hoşla gitmeyen icraatlarda bulunan devlet de esasında vatandaşlarının kötülüğünü istememektedir. Bu nedenle devlet kurumu, bir babadan daha fazla saygıyı hak ettiğinden ona karşı gelinmesi doğru değildir. Kişinin devlete karşı duyduğu bu saygı, gerek mahkeme edilirken gerekse de savaş alanında devam etmelidir.¹¹³ İdam cezasına çarptırılan Sokrates, *Kriton* diyalogunda, kendisinin devlete karşı gelmesinin doğru olmayacağını, yetmiş yaşına kadar uyduğu kanunların bir anda kötü olamayacağını ve kanunlarını bilmediği bir ülkeye gitmesinin de yanlış bir tutum olacağını savunmuştur. Nitekim her vatandaş gibi onu da besleyip büyüten devlettir. Buna karşı bir düşünce içerisinde olması, Sokrates'in devlete verdiği sözden dönmesi anlamına geleceği için Sokrates bu fikri reddetmiş ve yaşadığı ülkenin kanunlarına uymanın doğru bir davranış olacağına kanaat getirmiştir.¹¹⁴ Buradan hareketle Sokrates'e göre, özgür bir vatandaş olarak yaşadığı devletin yasalarına uymak yabancısı olduğu başka bir devletin yasalarına tabi olmaktan daha makuldür. Bu doğrultuda Sokrates, özgür bir vatandaş olarak doğup büyüdüğü devletin yasalarına uymanın ve bu devletin verdiği kararlara uymanın en doğru yol olduğunu savunmuştur.

Kriton diyalogunda göze çarpan bir başka husus da Sokrates'in kendisi hakkında verilen idam kararına karşın Thesselia'ya kaçması halinde neler olacağını da anlatmasıdır. Sokrates, böyle bir davranışta bulunduğu takdirde Thesselia'daki düzensizlik ve ahlaksızlığa şahit olacağını ve oradaki kişilerin kendi hayat tarzından farklı bir hayat sürdükleri için de onu anlamayacaklarını ve kendisinin doğruları söylediğinde kimsenin dinlemeyeceğini belirtmiştir. Böyle bir hayat da en nihayetinde Sokrates'i bir köle durumuna düşürecektir.¹¹⁵

Sokrates'in nazarında, kendisinin idama mahkum edilmesi kanunların kötülüğüyle değil insanların kötülüğüyle ilgilidir. Bu kötülüğe yine kötülükle cevap vermek ise

¹¹² Platon, *Kriton*, 52-54.

¹¹³ Platon, *Kriton*, 54-55.

¹¹⁴ Platon, *Kriton*, 57.

¹¹⁵ Platon, *Kriton*, 58-59.

kişinin daha önce verdiği sözüne riayet etmeyeceği anlamına gelir.¹¹⁶ Bu düşüncelerden hareketle Sokrates, kendisine verilen idam cezasını yanlış bulmakla birlikte bunu kanunlara hele hele devlete mal etmemektedir. Ortada bir yanlışlığın olduğu kesindir fakat bu yanlışlığın sorumluları bu kararı veren birtakım insanlardır. Bu nedenle Sokrates, vaktiyle devletle yaptığı anlaşmaya uyarak Atina devletini suçlamamakta; hatta kendisine sunduğu imkanlardan ötürü devletine minnet duymaktadır. Çünkü devleti, vatandaşların uyacakları kanunları belirleyip bunlara uymak hususunda herhangi bir zorlamada bulunmayarak vatandaşlarının sözünü almıştır. Bu bakımdan yanlışlık ya da kötülük kanunlarda aranmamalıdır. Bu bağlamda Sokrates, kendisi hakkında idam kararı veren devlete ve bu devletin kanunlarına dair düşünce ve tutumunu bu şekilde gözler önüne sermiştir.

Yukarıda da görüldüğü gibi devletin önemine vurgu yapan Sokrates, vatandaşlarının dünyaya gelmesine sebep olan, onları besleyip büyüten devletin de kendi vatandaşlarının malvarlıklarını alıp başka bir ülkeye gitmelerine karşı çıkmaması gerektiğini belirtmiştir. Kişi, isterse ülkesinde yaşayabilir isterse başka bir ülkeye gidebilir. Ancak ülkesinde kalan kişiler, doğal olarak devletin koyduğu kurallara uymak durumundadır. Bu şekilde davranmayan vatandaşlar ise şu üç unsur bakımından suçlu durumuna düşmüş olurlar: İlkin, ona bakan ve ihtiyaçlarını karşılayanlara isyan etmiş olurlar. İkinci olarak böyle davranan vatandaşlar devletle yaptıkları anlaşmayı ihlal etmiş olurlar. Üçüncüsü ise böyle bir yanlış tutum içerisinde olan vatandaşlar, devlete yaptıkları işin yanlış olduğunu aktarma fırsatını vermemiş olurlar.¹¹⁷

Sokrates'in devlet yönetimi ile ilgili diğer görüşlerinde, bilgi ve erdem kavramları öne çıkmaktadır. Sokrates'e göre devleti yönetecek kişilerin bilgi ve erdeme sahip olması elzemdir. Nitekim o, önce bilginin elde edilmesi gerektiğini ve bunun akabinde erdeme doğal olarak hâkim olunacağını savunmuştur. Fakat hayatlarını idame ettirmek için çalışmak durumunda kalan insanların gündelik hayatın beklentileri, maişet derdi gibi nedenlerden ötürü öğrenmek için ayrıca vakit ayırmaları zordur. Bu durum, onların bilgi ve erdeme ulaşmalarını engeller. Bu nedenle bilgili ve erdemli hayat süren kişiler,

¹¹⁶ Platon, *Kriton*, 59-60.

¹¹⁷ Platon, *Kriton*, 55-56.

daha çok vakitleri ve imkânları olan aristokrat ailelerden çıkmaktadır ki Sokrates’e göre bu kişiler devleti yönetmelidirler.¹¹⁸

Devleti yöneteceklerin aristokratlar arasından seçilmesini bu şekilde temellendiren Sokrates’in böyle bir düşünceye sahip olmasında demokrasi sisteminde gördüğü bazı yanlış uygulamaların etkisi olduğu ileri sürülebilir. Çünkü Atina demokrasisi halkın çıkarlarını gözetirken aristokratların çıkarlarını görmezden gelebiliyordu. Ayrıca Sokrates, demokrasilerde uygulanan seçimlerde farklı desiselerle erdemsiz insanların yönetici olarak başa gelmesini istemiyordu.¹¹⁹ Kaldı ki yönetimde bulunan insanlar, Sokrates’e göre gerek devletle gerekse de siyasetle ilgili bilgi sahibi değillerdi.¹²⁰ Ona göre devlet yönetimi ya da siyaset, herkesin yapabileceği bir şey olmayıp diğer sanat dallarında olduğu gibi beceri gerektiren bir sanat dalıydı.¹²¹ Bu bakımdan Sokrates, ancak bilgi ve erdem bakımından seçkin kişilerin devlet yönetiminde olması gerektiğini savunmuştur.¹²²

Sokrates, her ne kadar yönetimin bilgi ve erdeme sahip seçkin kişilere ait olması fikrini savunsa da ona göre esas olan şey, yönetici sınıfın güçlülerin değil zayıfların çıkarlarını gözetmesidir.¹²³ Böylece toplumun alt tabakasındaki kişiler, devlete ve yasalara karşı adil ve olumlu bir tavır içerisine gireceklerdir. Buradan hareketle devlet, adalet erdeminin gerçekleştirirken vatandaşlar da erdeme uygun olarak devlete ve yasalara karşı gelmekten sakınacaklardır. Ancak tersi bir durumda yani sadece güçlülerin yararına işleyen yasalara sahip bir devlette ise toplumun büyük kısmını oluşturan zayıfların devlete ve yasalara olan güveni zedelenecek ve halkın bu yasalara uyması zorlaşacaktır.

Yönetim biçimi konusunda Sokrates, makul görülebilecek iki yönetim şeklinin olduğunu ileri sürmektedir. Bunların ilki anayasal monarşi, diğeri ise aristokrasidir. Bunun sebebi ise daha önce de ifade edildiği üzere, bilge ve erdemli bir yönetici ya da

¹¹⁸ Bilgin, *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*, 26.

¹¹⁹ Bilgin, *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*, 27.

¹²⁰ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 94.

¹²¹ Cevizci, *Kısa Felsefe Tarihi*, 56.

¹²² Bilgin, *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*, 27.

¹²³ Dobbs, D., “The Justice of Socrates’ Philosopher Kings” 809-826.

hükümdar, iyunin mahiyetini bildiğinden vatandaşlarını iyiliğe ve mutluluğa götürecektir yasal ortamın zeminini hazırlayacak olmasıdır.¹²⁴

Platon tarafından kaleme alınan ve Sokrates'in konuşmacı olduğı *Sokrates'in Savunması* adlı diyalogda Sokrates'in siyasetten olabildiğince uzak durmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Öyle ki çocukluğundan beri Sokrates'e ne yapıp ne yapmaması gerektiğini fısıldayan içindeki sesi, onun politikaya atılmasını engellemiştir.¹²⁵ Benzer şekilde, Sokrates'e göre *hak uğruna çalışan kimsenin, devlette çalışmayıp yalnızca yurttaş olarak kalması* icap etmektedir.¹²⁶ Bütün bu düşüncelerle beraber, siyasete uzak durma eğiliminin altında yatan en önemli sebeplerden biri de onun Atina devletinin içinde bulunduğu siyasi durumunu daha gerçekçi bir şekilde değerlendirebilmesidir. Sokrates, doğrudan siyasete girmeyerek insanları ve olguları daha iyi gözlemlemiş, düşüncelerini özgürce savunmuştur. Oysaki Sokrates'in siyasete atılması, onu Atina sokaklarında dolaşarak insanları uyarma misyonundan ayıracaktı. Nitekim Sokrates, siyasete atıldığında da hakkı savunmaktan kendini alıkoyamayacak ve bu nedenle de birçok sorunla karşı karşıya kalacaktı.¹²⁷

1.4. SOKRATES'TE YÖNETİM – AHLAK İLİŞKİSİ

İçinde yaşadığı topluma hâkim olan siyasal düşünce ve yapıya karşı ilgisiz kalmayan Sokrates, Atina sokaklarındaki sıradan yurttaşların düşünce dünyalarına nüfuz ettiği kadar Atina devletinin yönetimini elinde bulunduran güçleri de eleştirmekten geri durmamıştır. Çünkü Sokrates'e göre her yurttaş gibi yöneticiler de ahlaki bir tutum ve davranış içerisinde olmalıdır. Öyle ki ahlaktan daha ciddi bir felsefe yoktur.¹²⁸ Bu bakımından Sokrates, halkı yöneten iktidara ahlak felsefesi çerçevesinde ciddi eleştiriler yöneltmiştir. Eleştirilerinden çekindikleri hatta bıktıkları Sokrates'in bu eleştirileri karşısında Atina yönetiminin tutumu ise Sokrates'in susturulması olmuştur.¹²⁹

Diğer taraftan Sofistlerin görecelilikleri nedeniyle ortaya çıkan ahlak dışılık anlayışının, artan bireyselliğin, devletin vatandaşlar üzerindeki otoritesinin azalmasının

¹²⁴ Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, 155.

¹²⁵ Platon, *Sokrates'in Savunması*, 60.

¹²⁶ Platon, *Sokrates'in Savunması*, 61.

¹²⁷ Platon, *Sokrates'in Savunması*, 62.

¹²⁸ Weber, *Felsefe Tarihi – Felsefe, Metafizik ve Bilim*, 53.

¹²⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2012, 55.

ve ekonomik alandaki gelişmelerin siyasete ve etiğe ne şekilde tesir ettiğini gözlemleyenlerden biri de Sokrates'tir. Bu bakımdan Sokrates, adalet gibi yüksek bir erdemin kişilerin maddi çıkarlarından daha önemli olduğunu savunarak böylesi siyasi çalkantılar yaşayan Atina devletinin sorunlarını aşması için çaba gösteren ilk düşünürdür.¹³⁰ Bu anlamda, mevcut demokrasiyi bir tür "halk dalkavukluğu" olarak değerlendiren Sokrates, halkı karşısına alma pahasına da olsa dönemin yönetim biçimi ile kendisinin savunduğu evrensel ve üst düzey yönetim biçimi arasındaki farkları ortaya koymuştur. Bu farklardan hareketle Sokrates, bir değişimin ve iyileşmenin gerekliliğine inanmış ve bu konuyu kendisi için siyasi bir görev telakki etmiştir.¹³¹

İçinde yaşadığı dönemin siyasi durumunu gözlemleyerek kendisine bir siyaset felsefesi oluşturan Sokrates, demokrasi karşısında olumsuz bir tavır takınarak en iyi yönetim şeklinin ne olduğuna dair düşünceler serdetmiştir. Dönemi itibarıyla belirli bir güce ulaşan Atina şehir devletinin görevinin, yurttaşların can güvenliklerini teminat altına almakla yetinmekten ziyade vatandaşlarının mutluluk ereklerine ulaşabilmelerini ve ahlaki açıdan iyi bir hayat sürmelerini sağlamak olduğunu savunmuştur. Diğer taraftan ona göre bir eğitim kurumu olarak addedilebilecek olan polis, yurttaşların ruhlarını korumak, bunların gerçek mutluluğa ulaşmalarını ve iyi bireyler olmalarını sağlamakla sorumludur.¹³² Sokrates'in yaşadığı dönemdeki siyasi düşüncüyü gözlemleyerek ve eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirerek gerçekte siyasetin amacının ve yurttaşlara karşı görevlerinin ne olduğuyla ilgilendiği açıkça görülebilmektedir. Bu özelliği, aynı zamanda Sokrates'in, iyi ve güzel şeylerin çevresindeki insanlarda da ortaya çıkması için çaba sarf etmesine neden olmuştur. Kötü ve çirkin şeylerin ise bir bilgi noksanlığından ortaya çıktığını düşünen ve herkesin bu gerçeği kanıksamasını isteyen Sokrates, hem sıradan halka hem de gücü elinde bulunduran devlet yönetimine tavsiyelerde bulunmuştur. Ancak Sokrates'in bu çabaları, bilhassa bazı siyasi çevreler tarafından hoş karşılanmamış, tepki toplamıştır. Oysa Sokrates'in amacı, iyi vatandaşlar ortaya çıkarmaktan başka bir şey değildi.¹³³

¹³⁰ Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, 157.

¹³¹ Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, 158.

¹³² Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 55.

¹³³ Derek Johnston, *Felsefenin Kısa Tarihi*, (Çev.: Burcu Yalçınkaya), İnkılap Kitabevi, İstanbul 2015, 19.

Kendi ruhunu kurtarmayı amaç edinen Sokrates'in aynı zamanda siyasi bir amacı da vardı. Bu amaç, demokrasiye karşı olmayı ve ehil olmayanların idareye talip olanları engellemeyi de kapsamaktaydı.¹³⁴ Platon'un *Lakhes* adlı eserinde konuşmacı olarak bulunan Sokrates *en önemli işleri idare edecek olanların en büyük erdemlere sahip olması* gerekliliğini ifade ederek yöneticilerin diğer insanlardan farklı olarak yüksek meziyetlere sahip olmaları gerektiğinin altını çizmiştir.¹³⁵ Bu bakımdan Sokrates, siyasete ahlakın getirilmesini ve liyakatin hâkim olmasını savunmuştur. Siyaset kurumunda ahlakın hâkim olması ise adalet mefhumuna karşılık gelmektedir. Siyasi otoritelerin ahlaklı olması ya da ahlaklı davranması öncelikle adaletli olmak ve halka eşit davranmak ile mümkün olabilir. Bu bakımından Sokrates'e göre yönetim ahlakı, öncelikli olarak iktidardaki kişilerin adil olmalarıyla ortaya çıkabilecek bir durumdur.

İdeal bir devletin nasıl olması gerektiğini ortaya koyup ona belli bir çerçeve çizen Sokrates'in öğrencisi Platon, hocasının filozoflarca idare edilen bir cumhuriyet tasavvuru içerisinde olduğunu belirtmektedir. Sokrates de yaşadığı dönemde Atina'nın ideal bir halde olmadığına farkındaydı. Nitekim o sıralarda Atina şehir devleti, halka korku veren ve bazı yurttaşları idama mahkum eden "Otuz Tiran" adıyla küçük bir kesim tarafından idare ediliyordu.¹³⁶ Sokrates gibi bir düşünürün böylesi anlayışa sahip yöneticilerle aynı düşünceleri paylaşması düşünülemezdi. Nitekim Sokrates, halka ve bilhassa öğrencilerine ahlakın her alanda hâkim unsur olması gerektiğini telkin etmiş ve bunun gerçekleşmesi için çaba sarf etmiştir. Çünkü Sokrates'in felsefesine göre siyasetin gayesi insanların ruhlarını iyiye erdirmek olduğu gibi devletin başlıca görevi de vatandaşlarının iyi birer insan olmalarını sağlamaktır.¹³⁷

Sokrates öncesi filozoflar, genel anlamda en büyük erdemi *bilmek için bilmek* olarak değerlendirmişlerdir.¹³⁸ Hâlbuki Sokrates, erdemlerin bilgisine sahip olmayı ve erdemli davranmayı yani teoriyi pratiğe aktarmayı benimsemiştir. Bu bağlamda Sokrates, ahlaki erdemlerden biri olan adaleti, diğer erdemler gibi bir bilgi olarak değerlendirmiştir. Bu bakımdan adaletin mahiyetine vakıf olunduğunda adil olmak da

¹³⁴ Solomon – Higgins, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 68-69.

¹³⁵ Platon, *Lakhes*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2011, 61.

¹³⁶ Solomon – Higgins, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 69.

¹³⁷ Cevizci, *İlkçağ Felsefesi*, 159.

¹³⁸ Erkızan – Çüçen, *Felsefe Tarihi I – Antik Çağ ve Orta Çağ Felsefesi Tarihi*, 34.

kaçınılmazdır.¹³⁹ Diğer bir ifadeyle devleti yöneten bireyler de sıradan halk gibi bir erdem olan adaletin bilgisine sahip olmalıdırlar ki adil olabilsinler. Aksi halde bu erdemin hayata geçirilmesi de mümkün olmayacaktır. Erdemlerin bilgisinin önemine işaret eden Sokrates, diğer taraftan da insanın kendi kendisinin yargıcı olması gerekliliğini öne sürmüştür.¹⁴⁰ Bu nedenle halk veya yöneticiler, adaletin bilgisine sahip olmalı, bu bilgiden yola çıkarak içlerindeki sese kulak vermeli ve içsel bir muhasebe yaparak hareket etmelidirler.

Yönetim ya da siyasette akla ilk gelen erdem adalettir ki yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişki de bu erdem etrafında şekillenmektedir. Adaleti sadece yönetimde olanlarla sınırlandırmayan Sokrates, yöneticilerin adaletsizliklerine maruz kalan vatandaşların da adil davranmaları gerektiğini savunmuştur.¹⁴¹ Adaletsizliğe karşı aynı şekilde adaletsizce karşılık vermek, bu davranışı kötülük olmaktan çıkarmayacaktır. Sokrates'in adaletsizliği doğrudan kötülükle özdeşleştirmesi, adaletsizliğin vahametini ortaya koyar niteliktedir.

Son anları da dahil olmak üzere bütün hayatında ahlak ve adalet anlayışını ön planda tutan Sokrates, bedeli ne olursa olsun, içinden gelen sese kulak vererek doğruyu söylemeye çalışmıştır. Bu şekilde o, adaletin herkes için biricik ve kapsayıcı bir erdem olduğunu ortaya koymuş, böylece kendisinden sonra gelecek devlet adamları için de kuramsal açıdan iyi bir rehber niteliği teşkil etmiştir.

¹³⁹ Alasdair MacIntyre, *Ethik'in Kısa Tarihi – Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla*, (Çev.: Hakkı Hünler – Solmaz Zelyüt Hünler), Engin Yayıncılık, İstanbul 2001, 27.

¹⁴⁰ Çetinkaya, *İlk Çağ Felsefesi Tarihi*, 135.

¹⁴¹ Platon, *Kriton*, 51-52.

İKİNCİ BÖLÜM

PLATON'UN YÖNETİM VE AHLAK ANLAYIŞI

2.1. PLATON'DA ADALETSİZLİĞE NEDEN OLAN KÖTÜ YÖNETİM BİÇİMLERİ

Platon, Ariston ve Perictione'un oğlu olarak MÖ 428 / 427'de dünyaya gelmiş ve MÖ 348 / 347'de ise ölmüştür.¹⁴² Bütün hayatını Atina'da sürdüren Platon, birçok Yunan filozofu gibi aristokrat bir aileden gelmektedir. Gerçek ismi Aristokles olmakla birlikte geniş göğüslü olmasına binaen beden eğitimi öğretmeni, ona Platon adını vermiştir. Platon, resim, şiir ve müzik gibi farklı sanat dallarına ilgi duymuş, Herakleitos, Parmenides ve Anaxagoras gibi birçok filozofun fikirlerini öğrenmiştir. Gençliğinde sekiz yıl boyunca Sokrates'e öğrencilik yapan Platon, bu sayede hayatında önemli ve köklü değişiklikler yaşamıştır.¹⁴³

Platon'un fikirlerini temellendirip geliştirmesinde ve sistemleştirmesinde başta hocası Sokrates olmak üzere, ilkçağ filozoflarından Herakleitos ve Demokritos'un, Phytagorasçılarının ve Sofistlerin etkisi olmuştur. Bu düşünürlerin fikirlerinden yola çıkan Platon, evren, insan, din, ahlak ve siyaset gibi pek çok konuda farklı düşünceler ileri sürmüştür. Platon, özellikle siyaset ve yönetim ile ilgili konulara eğilerek doğru ve iyi yönetim şekli üzerine başta *Devlet*, *Devlet Adamı* ve *Yasalar* olmak üzere önemli eserler kaleme almıştır.

Atina'da şehir devletinin yönetim şeklini gözlemleyen Platon, şöyle bir sonuca varmıştır: “Ya gerçek filozoflar siyasi yetkiyi ele almalı ya da Tanrı'nın inayeti ile güçlü siyasiler gerçek felsefeye ısınmalıydı.”¹⁴⁴ Platon'un siyaset ile ilgili fikirleri genel olarak bu düşünce etrafında şekillenmiştir. Ona göre devlet yönetimi ile felsefe ve bilgi arasında çok derin bağlar vardır ve devletin, felsefe ve bilgiyi göz ardı etmesi halinde yanlış ve kötü bir tarzda idare edilmesi kaçınılmazdır. Çünkü yapısal olarak insana benzeyen devlet, insan gibi bilgiye ve felsefeye ihtiyaç duymaktadır. Siyaset ve

¹⁴² A. E. Taylor, *Plato*, Methuen & Co. Ltd, London 1926, 1.

¹⁴³ Elmalı – Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 117.

¹⁴⁴ Taylor, *Plato*, 4.

felsefeyi iç içe gören Platon'un, hocası Sokrates'in idam edilmesi ile birlikte etkin bir şekilde siyasete katılma düşüncesi azalmıştır.¹⁴⁵

2.1.1. Platon'a Göre Kötü ya da Bozuk Yönetim Şekilleri

2.1.1.1. Timokrazi ya da Timarşi

Bozuk ya da ahlaki olmayan yönetim biçimlerinden timokraziyi - yani şan ve şerefe dayanan yönetimi - “kötünün iyisi” olarak gören Platon, bu yönetim şeklini diğer bozuk yönetimleri üstünde fakat aristokrasinin de altında bir yere konumlandırmıştır. Bu yönetim şekli, esas itibarıyla Platon'un en iyi yönetim şekli olarak değerlendirdiği aristokrasinin bozulmuş bir biçimidir.¹⁴⁶ Platon'a göre bu yönetimde bozuk bir idare şekli olarak nitelendirdiği oligarşiden ve en iyi yönetim biçimi olan aristokrasiden kırıntılar mevcuttur. Platon, her ne kadar bozuk bir yönetim şekli olarak ele alsada da timokraziyi diğer bozuk yönetimlerin en iyisi olarak değerlendirmiş ve aristokraziye bir nebze yakın bir yere konumlandırmıştır.¹⁴⁷

İsminden de anlaşılacağı üzere bu yönetim, şan ve şerefe barıştan ziyade savaşa, müzikten ziyade beden eğitime öncelik vermektedir.¹⁴⁸ *Devlet* adlı eserinde bu yönetim biçiminin Girit ve Lakedemonya'nın mevcut yönetim biçimi olduğunu ifade eden Platon, bu yönetim biçimine karşılık gelen insan tipinin şan ve şeref arayan bir yapıda olduğunu ifade etmektedir.¹⁴⁹ Lakin kendine has tarafları da olan timokrasilerde, bilgili insanların yönetime gelmesinden çekinildiği için barış yerine savaş tercih edilip sertlik yanlısı insanlar rağbet görmektedir. Savaşı olumlayan bu yönetim şeklinde yöneticilerin, savaşla ilgili konularda maharet sahibi olmak ya da kurnazlık gibi vasıfları taşımaları beklenilmektedir. Fakat zengin olma arzusunu taşıyan insanlar, altın ve gümüş gibi değerli metalleri gizlice istifleyerek şatafatlı davetlere rağbet edeceklerdir. Bu insanlar, zenginliğe aşırı önem vermelerinden ötürü cimrileşip kendi paralarını saklayacak ve başkalarınınkine de tamah edeceklerdir. Bu da onların yasalardan kaçmalarına neden olacak ve aldıkları zorlu eğitimlerin de etkisiyle gizli eğlencelere

¹⁴⁵ Taylor, *Plato*, 4.

¹⁴⁶ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 422.

¹⁴⁷ Platon, *Devlet*, Çev.: Sabahattin Eyuboğlu – M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001, 213.

¹⁴⁸ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 422.

¹⁴⁹ Platon, *Devlet*, 210.

sevk edecektir.¹⁵⁰ Timokrasilerdeki yöneticilerin adalet, hakkaniyet ve liyakat gibi meziyetler yerine şan ve şerefe öncelik verdiği görülmektedir. Meziyetler ile ilgili bu dönüşüm aynı zamanda şan ve şerefi en yüksek erdem olarak gören yöneticilerin ortaya çıkmasına, bu yöneticilerin ise bilgi ve bilgelikten uzaklaşarak savaşı bir amaç olarak görmelerine neden olacaktır.¹⁵¹ Bu bakımdan timokrasilerde adil yöneticilerden ziyade şana ve şerefe düşkün, savaşçı yönü ağır basan yöneticiler mevcuttur. Oysa Platon'a göre insandaki aklı temsil eden yöneticiler, en yüksek erdemlere sahip olmalıdırlar. Her ne kadar cesaret ve yiğitlik birer ahlaki mefhum olsa da bu gibi hasletler daha çok devletin güvenliğini sağlamaktan sorumlu olan bekçilerin erdemleridir. Bu bakımdan devleti yöneten kişiler, konumları itibarıyla en başta bilgili, adaletli, hakkaniyetli ve ölçülü olmak durumundadırlar. Buna benzer şekilde devlet için çalışanlar sınıfını oluşturan işçiler de yasalara ve yöneticilere itaat etmek durumundadırlar. Bu sınıfın yasalara uymaması ve devlet işlerinin haricinde işlerle meşgul olması ahlak dışı bir tutum olur.

Başlangıçta şan ve şeref gibi ahlaki ölçütleri temel alan timokrasilerde, cesaret, yiğitlik, vatan sevgisi, yasalara itaat ve fedakarlık gibi erdemlere rastlamak mümkündür. Ne var ki Platon'a göre bu gibi iyi hasletler timokrasi devletinde uzun ömürlü olamayacak ve ruhun eğitimini sağlayan müziğin yerine beden eğitilmesini temel alan bu yönetim anlayışı kısa zamanda bozulacaktır. Nitekim şan ve şeref gibi ahlaki sayılabilecek mefhumlara aşırı değer yüklenmesinden dolayı, zamanla ahlaki olmayan taşkın davranışlar ortaya çıkacaktır.¹⁵² Zamanla bozulan bu yönetim biçimi, giderek dejenere olup yerini daha bozuk bir yönetim biçimi olan oligarşiye bırakacaktır. Buradan hareketle denebilir ki Platon'a göre timokrasi devletindeki temel sorun, insan aklını temsil eden yöneticilerin bilgi ve adalet gibi erdemlerden ziyade şan ve şerefe değer vermeleridir. Şan ve şeref ise bilgelikten ziyade savaşlarda gösterilecek kahramanlıklarla ortaya çıkmaktadır. Bu durum, bir insanın olayları aklı ile değil içinden gelen bazı hislerle değerlendirmesine neden olabilir. Bu bakımdan Platon için timokrasi, en yüksek yönetim ahlakına ve erdemlerine sahip olan yöneticilerin uzun süre yönetimde kalamayacakları bir yönetim şeklidir.

¹⁵⁰ Platon, *Devlet*, 213.

¹⁵¹ Ata Demir, *Platon'da Adalet Kavramının Temellendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, 54.

¹⁵² Platon, *Devlet*, 213.

2.1.1.2. Oligarşi (Plutokrasi) ya da Zenginliğe Dayalı Yönetim

Platon, *Devlet* adlı eserinde şan ve şeref düşkünlüğünü öne çıkaran timokrasiden sonra zenginliği ve refahı ön planda tutan ve bunlara göre hareket eden bir diğer bozuk yönetim şekli olarak oligarşiden bahsetmektedir. Kısa ömürlü olan timokrasinin bozulmasıyla ortaya çıkan bu yönetim biçimi, değer açısından timokrasiden sonra gelen kötü yönetim şekillerinin ilkidir. Geniş maddi imkânlarla sahip azınlık bir yönetici sınıftan oluşan oligarşik yönetimler ile ilgili Platon'un Sicilya'ya yapmış olduğu son seyahatleriyle haberdar olduğu bu yönetim şeklini değerlendirirken tüccarların oluşturduğu bir topluluk olarak nitelediği Kartaca'yı göz önünde bulundurmıştır.¹⁵³ Bu devletlerdeki yöneticilerin büyük maddi imkanlara sahip olduğunu belirten Platon, hiçbir zaman yan yana gelmeyecek iki zıt unsur olan zenginlik ile doğruluğu şöyle ifade etmiştir: "Zenginlikle doğruluk öyle ayrı şeylerdir ki, ikisini teraziye koydun mu, kefelerin biri hep aşağı iner, öteki yukarı çıkar."¹⁵⁴ Zenginliğe karşı olumsuz bir tavır sergileyen Platon, zenginliği doğrunun ortaya çıkmasına engel bir durum olarak görmüştür. Onun karşı çıktığı zenginlik, belli bir zümrenin yasal olmayan bir şekilde elde ettiği maddi imkanları bir güç unsuru olarak halka karşı kullanıp yönetimi elinde tutmasıdır. Oligarşide zengin bir azınlığa karşın yoksul bir çoğunluk da söz konusudur ve birbirine zıt bu iki taraf arasında iç çatışma çıkma tehlikesi vardır.¹⁵⁵ Nitekim bu yönetimin olduğu ülkelerde keskin bir şekilde ayrılan iki taraf vardır: Yoksullar ve zenginler. Aynı ülke sınırları içerisinde birlikte yaşayan bu iki topluluk, birbirlerine kötülük yapmak için adeta fırsat kollayacak; bu durum da devletin işleyişini ve toplumsal dayanışmayı sekteye uğratacaktır.¹⁵⁶

Devleti makro kozmos, insanı mikro kozmos olarak gören Platon'a göre her yönetim biçiminin kendine özgü bireyleri vardır. Bu bağlamda Platon, oligarşi yönetimindeki bireylerin, bu yönetimin küçük bir kopyası olduğunu düşünür. Buna göre şan ve şerefi baş tacı yapan bir baba, bunlar için orduda ya da devlet işinde varını yoğunlu sarf ettikten sonra yargıç önüne çıkar ve ölüm veya sürgün cezası alarak her şeyini kaybeder. Bunu gören çocuk ise babasından hiçbir şey kalmadığı için korku içerisinde hayatını sürdürür. Hiçbir şeye sahip olmayan çocuk, bu açığını kapatmak

¹⁵³ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 424.

¹⁵⁴ Platon, *Devlet*, 216.

¹⁵⁵ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 424.

¹⁵⁶ Platon, *Devlet*, 216.

istercesine para kazanma yollarını aramaya başlar. Artık onun için şan ve şeref değil, para kazanmak esastır. Bu amaçla para biriktirir ve zengin olma yolunda çabalar. Böyle bir insanın akli ve yüreği, bir köle gibi böyle bir çabanın emrine girer. Akli daha fazla maddi kazanç elde etmenin çaresini ararken yüreği de mal, para ve zenginlik hayranlığına yönelir. Bunun sonucunda da şeref düşkünlüğünden para düşkünlüğüne geçerek para ve mal dışındaki değerlere hayranlık duymamaya başlar. Tutumlu ve çalışkan olan bu tip insanlar, bedensel zevklerini tatmin ederken diğer arzularını dışlar ve bunlar için para harcamaktan uzak durur. Bu insanların, kötü arzularını dizginlemeleri her ne kadar da doğru bir şeymiş gibi görünse de onları böylesi davranışlara iten saik bilinç değil, elde ettiği maddi kazançları kaybetme korkusudur. Bu insanın içindeki arzular, sürekli bir çatışma halinde olup çoğunlukla iyi olan kötüye galebe çalar. Bu durum, bu insanın erdem sahibi gibi görünmesini sağlasa da o, iç düzeni sağlayan erdemden çok ayrı bir noktadadır. Buradan hareketle denebilir ki bahsedilen para düşkünü ve hesabını iyi yapan insan tipi, farklı yönlerden oligarşi yönetimine benzer nitelikler taşımaktadır.¹⁵⁷

Platon, devlet yönetimini gemi kaptanlığına benzeterek bu geminin dümenine en zengin kişinin geçirilmesinin oligarşik bir anlayış olduğunu ifade etmiştir. Halbuki geminin dümenine yoksul da olsa bu işi en iyi bilen birisinin geçmesi daha makuldür. Bu bakımdan gemi kaptanlığından çok daha karmaşık ve zor bir görev olan devlet yönetiminin toplumdaki zenginlere hasredilmesi bu yönetim biçiminin birinci ve en önemli kusurudur. Diğer bir kusur da bu yönetim şeklinin birlik ve bütünlük mefhumlarından yoksun olmasıdır. Bu noktada oligarşik yönetimlerin bir kusuru da kendisini düşman ülkelere karşı güçsüz bırakmasıdır. Bu devlet biçimindeki yöneticiler, savaşa girmekten adeta çekinmektedirler çünkü halka rağmen iktidarı elinde bulunduran yöneticiler, halkı silahlandırdıkları takdirde kendi iktidارlarını tehlikeye atacıklarını düşünmektedirler. Ancak halkı silahlandırmadıkları takdirde de düşman birliklerine karşı savaş veren küçük bir azınlık olarak kalmaya mahkum kalacaklardır. Bu gibi çatışma potansiyeli yüksek durumlar nedeniyle oligarşik yönetimler, ülke savunması konusunda hasis davranıp gerekli harcamaları yapmazlar.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Platon, *Devlet*, 218-220.

¹⁵⁸ Platon, *Devlet*, 216-217.

Para, mal ve refaha dayalı bir yönetim olan oligarşi, timokraziye zıt bir şekilde savunma ve savaş gibi devletlerin varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan durumları dikkate almayarak maddi imkanlara sahip olan zengin yöneticiler ile toplumun çoğunluğunu oluşturan yoksul sınıf arasındaki düşmanlığa dayanmaktadır. Bu durum, elindekileri kaptırmamaya çalışan zenginler sınıfı ile buna tepki gösteren yoksul halk arasında çatışmalara neden olacaktır. Yöneticilerin, ellerindeki imkanları yalnızca kendileri için kullanmaları; bilgi ve erdemi değil, mal ve zenginliği önemsemeleri, devletin timokrasilerde olduğu gibi ayakta durmasını zora sokacaktır.

2.1.1.3. Halkın Yönetime Katılması: Demokratik Devlet

Oligarşiden sonra gelen yönetim biçimi, Platon tarafından “büyük kalabalığın beyliği”¹⁵⁹ olarak tabir edilen ve bozuk yönetim şekillerinden biri sayılan demokratik devlet yönetimidir.

Platon, demokratik devlette bulunan üç sınıftan bahsederek bunları ele almaktadır. Birincisi, oligarşik devlette aşağı görülüp devlet işlerinden uzak tutulan insanların oluşturduğu kalabalık sınıftır. Demokraside neredeyse bütün yönetim erki bu sınıfın eline verilmiştir. İkinci sınıf, kalabalıktan uzakta duran, sömürülmeye çalışılan zenginlerdir. Bu kişiler, toplumdaki bazı kişilerin – Platon’un deyişiyle *yabanarılarının* – mallarına göz dikmeleri tehditlerine maruz kalırlar. Üçüncü sınıf ise demokrasideki en kalabalık insan topluluğunu oluşturan halktır. Birlik olması halinde en güçlü sınıf konumuna gelecek olan halk, kendilerine sunulan bir miktar para karşılığında seslerini çıkarmazlar.¹⁶⁰

Oligarşik yönetimlerde zenginler, özellikle gençlerin zevk ve sefa peşinde koşarak babadan kalma mallarını harcamalarına; paraya ve mala tamah eden, ölçülülük ve tok gözlülük gibi erdemlerden uzak olan kişilere göz yumarlar. Ayrıca yöneticiler, bu duruma tedbir olarak herhangi bir kanun çıkartmaz ve herhangi bir faaliyette bulunmazlar. Çünkü yönetimdekilerin amacı, bu insanları borçlandırıp onların ellerindeki malları almaktır. Böyle bir yönetimde zevk ve sefa içerisindeki gençlerin beden ve akılları hantallaşır, acıya karşı dirençleri ortadan kalkar. Erdem mefhumuna gerekli değeri vermeyen babalarının ise para dışında bir gayeleri yoktur. Bu durum,

¹⁵⁹ Platon, *Devlet Adamı*, (Çev.: B. Boran – M. Karasan), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2001, 68.

¹⁶⁰ Platon, *Devlet*, 229.

yoksullar ve zenginlerin birlikte yaşamalarını zorlaştırır. Böylece iyi, soylu, yiğit kişiler maddi imkanlardan yoksun hale gelir; işsizlik artar ve bunlar kendilerini bu hale getirenlere karşı düşmanlık beslerler. Bu durum, yoksul ve işsiz halkın gizli görüşmeler tertip ederek devleti yıkmak ve farklı bir düzen getirmek amacıyla birleşmelerine sebep olur. En küçük nedenler dahi devletin dengelerini alt üst ederek bir iç savaşa kapı aralar. Böyle bir savaşta ikiye bölünen halk ya dışardan gelen oligarşiyi ya da demokrasiyi destekler. Bu savaştan galip çıkan taraf yoksullar olunca demokrasi inşa edilmiş olur.¹⁶¹ Demokrasiyle birlikte herkesin eşit bir şekilde devletin sunduğu imkanlardan yararlanması ve devlet işlerinin paylaşılması söz konusudur.¹⁶² Özetle, demokratik yönetimin oligarşinin bozulmasıyla ortaya çıktığını ileri süren Platon, bunun hiçbir şekilde değer verilmeyen oligarşik yönetimdeki yoksulların zenginleri yenmesiyle oluştuğunu belirtmiştir. Toplumun büyük bir kısmını oluşturan sıradan yoksul halkın, yönetimde söz sahibi olmasıyla birlikte oligarşi yönetimindeki servet sahipleri ortadan kaybolmuştur. Sağlam temellere sahip olmayan oligarşi düzeni, yurttaşları yoksul ve zengin diye kalın çizgilerle ayırarak aynı devlet içinde yaşayanları yabancılar haline getirmiştir. Birbirine tamamen zıt kutupta yer alan bu iki tarafın tutumu, zamanla devleti bir iç savaşa sürükleyebilir. Bu savaşın galibi yoksul halk olduğu takdirde zenginler sınıfı dış devletlerden destek arayıp mevcut düzenlerini devam ettirmek amacını güdebilirler. Ülkede oluşan kargaşa, yerini yönetim boşluğuna bırakınca halk tarafından seçilen kişiler devletin başına geçer. Siyaset ve devlet yönetiminden anlamayan ancak halkın duygu ve hassasiyetlerini iyi bilen bu kişiler, halkı kolayca ikna ederek yönetebilir ve iktidarlarını sağlamlaştırır.

Bir özgürlük havası oluşturan demokraside, diğer yönetimlere kıyasla daha farklı bir insan tipi göze çarpar. Görünüş itibarıyla en güzel olan bu yönetim, pek çok renkten oluşan bir insan cümbüşünü andırır. Herkesin dilediğini yapabilme özgürlüğüne sahip olmasından insanlar, ekseriyetle savaş durumunda barıştan yana bir tutum sergilerler. Bu özgürlük ve barış havası aynı zamanda mahpusların bile halkın arasına karışarak serbestçe dolaşmalarına imkan tanır. Platon'un oligarşi insan tipinin çocuğu olarak gördüğü demokrasi insan tipi, içinden gelen arzulara dur demekte; onu israfa sürükleyen

¹⁶¹ Platon, *Devlet*, 220-221.

¹⁶² Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 425.

isteklere boyun eğmeyerek bu yararsız isteklerden kurtulmaya çalışmaktadır.¹⁶³ Ne var ki para ve mal düşkünlüğü ile büyüyen bu çocuk zamanla içinden gelmeyen, ancak dışarıda gördüğü zevklerin tadını aldığında taşkınlık ve ölçsüzlüklere de yönelir. Bir tarafa yönelince yakın çevresinden gelen tepkiler, bu gencin içinde ikilik oluşmasına neden olur ve genç kendisiyle bir iç savaş başlatır. Bu genkte oligarşi galip gelirse babasının izinde gider, zevkler galip gelirse bu onu daha saklı arzulara yöneltir ki bu arzular artarak genci ele geçirir ve sonuçta genç, bilgi ve güzel alışkanlıklarından mahrum olur. İçinde artık kötü ve yanlış inançlar kök salmaya başlar. Zamanla gencin düşünceleri de mevcut durumunun etkisine girer. Ölçülülüğün korkaklık olarak görüldüğü böyle bir ortamda, erdemlerin içi boşaltılarak yapılan taşkınlık ve ölçsüzlükler, birer ahlaki değer olarak gösterilir. Parasını ve vaktini zayi eden bu genç, eğer zamanla biraz düzelirse içinde kök salan kötü alışkanlıkların bir kısmını değiştirmiş olur. Ancak bu, onu bir uçtan öbür uca sürüklemekten başka bir işe yaramaz. Nitekim bazen bu gencin kendini felsefeye verdiği; bazen de umursamaz ve uyuşuk bir şekilde hiçbir şey yapmadan günlerini geçirdiğine şahit olunabilir. Hayatını rastgele yaşayan, hoş görünüşlü ve çok renkli demokrasiye uyan bu insan tipini Platon, demokrasi insanı olarak isimlendirir.¹⁶⁴

Demokrasinin sunduğu çeşitlilik, yaratıcı plüralizm ve bireylerin özgür haklara sahip olmasına karşın görev bilinçlerini yitirmeleri, toplumsal çürüme ve dağılma tehlikesini ortaya çıkarabilir. Bunun yanı sıra ortaya çıkabilecek başka bir tehlike ise serbestçe oy kullanan yurttaşların, dürüstlük ve yeterlilik erdemlerine sahip kişileri değil, dürüstlükten yoksun laf ebelerini iktidara taşımalarıdır.¹⁶⁵ Her ne kadar hoşgörü ve cömertlik gibi mefhumlar, demokrasilerde hakimmiş gibi görünse de Platon buna karşı çıkarak devletin temellerinin atılmasında çok önemli görülen ahlaki değerlerin göz ardı edildiğini savunur. Nitekim Platon'a göre iyi bir insan olmak, doğuştan başlamak üzere çocukluk dönemindeki eğitimi kapsayan bir hayatla mümkündür. Ancak demokrasilerde yöneticiler, eğitim ve öğrenim seviyelerine göre değil, halkın dostu olup olmamalarına göre iktidara gelirler. Platon'un ifade ettiği üzere tüm bunlar, demokrasinin iyi tarafları olup demokratik yönetimi halka güzel ve sevimli gösterir. Bir

¹⁶³ Platon, *Devlet*, 222-223.

¹⁶⁴ Platon, *Devlet*, 224-226.

¹⁶⁵ William Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri* (5. Baskı), (Çev.: İsmet Özel), Şule Yayınları, İstanbul, 33-34.

nevi eşitlik sağlayıcı bir niteliğe sahip olan demokrasilerde esasında hiç kimse eşit olmasa da herkes eşitmiş gibi gösterilir.¹⁶⁶

Demokratik yönetim, ilk bakışta oligarşide aşağılanan ve hor görülen sıradan halkın zaferi gibi görünse de gerek yönetilenler gerek de yönetenler bakımından ciddi sorunlar barındırmaktadır. Platon'a göre, erken yaşta başlayan ciddi ve uzun süreli bir eğitim-öğretimden geçen ve bir devlet adamının taşıması gereken erdemlere sahip olup olmadığına bakılan kişilerin yerini bu yönetimde laf ustaları almıştır. Bilgiden yoksun bu kişiler, doğal olarak ahlak ve erdemlerden de uzaktırlar. Bu durum, demokrasinin devlet adamı noktasındaki sorunudur. Oligarşiye bir tepki olarak eşitlikçi söylemlerle iktidarı ele geçiren demokratların yönetimi altındaki halk, özgürlük ve eşitlik mefhumlarını düzensiz bir şekilde yaşamaktadır. Halkın yöneticilere ve yasalara itaatini zayıflatarak zamanla ortadan kalkmasına neden olan bu durum, demokratik yönetimdeki yönetilenlerin bir başka önemli sorunudur.

Demokratik devletin, diğer yönetimlerden farklı olarak Platon'un daha aşına olduğu bir yönetim biçimi olduğu söylenebilir. Nitekim Platon'un içinde yaşadığı Atina şehir devleti de demokratların başta olduğu bir yönetimdi. Bu yönetimin idare şeklini iyi bilen Platon, oligarşide olduğu gibi sadece iki devletin değil, insan sayısı kadar çok devlet anlayışının olduğu demokrasiye yönelik iki eleştiri getirmiştir. Bunlardan birincisi, sıradan insanların yapamayacağı devlet yönetiminin halka bırakılmasıdır. İkincisi ise aklıdan ziyade hisleri ve içgüdüleriyle hareket eden halkın bu zayıf noktasını bilenlerin, bilgili ve dürüst insanların yerine iktidara gelmesidir. Bu durum, filozof ve devlet adamlarının yerini sofistler ya da halk dalkavuklarının alması ve devletin kısa sürede her bakımdan felakete maruz kalması anlamına gelmekteydi. Öyle ki Platon, Perikles'in başa geçmesiyle ortaya çıkan Atina demokrasisi sürecini, bir felaket ve yıkım olarak değerlendirmiştir.¹⁶⁷ Atina demokrasisinde yaşanan bu felaket ve yıkımlardan Platon'u en çok etkileyen olay ise Sokrates'in dinsizlik suçlaması sonucunda ölüme mahkum edilmesidir.¹⁶⁸ Bu olaydan sonra yönetim yeterliliğinin az sayıda kişide ortaya çıktığı ve bunun da sonrakilere aktarılması gerektiği tezini savunan Platon, bunun tersini uygulayan demokrasilere karşı çıkmıştır.¹⁶⁹ Platon'un demokrasiye

¹⁶⁶ Platon, *Devlet*, 223.

¹⁶⁷ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 425-426.

¹⁶⁸ Taylor, *Plato*, 4.

¹⁶⁹ Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, 26.

karşı getirdiği bu eleştiriler, her ne kadar önyargı olarak değerlendirilmişse de onun bu tutumu, bilgisizliğin ortaya çıkardığı hoşnutsuzluk değil, ileri düzeyde bilgi sahibi olmanın neden olduğu bir hoşnutsuzluk olarak ifade edilebilir.¹⁷⁰

Diğer taraftan Platon, demokratik devletin ‘iyi’ ya da ‘kötü’ olma durumunu diğer yönetim biçimlerindeki yasa ve düzene göre değerlendirmektedir. Nitekim Platon’a göre demokratik devlette yasalara uygunluk kadar yasalara aykırılık da söz konusu olabilir.¹⁷¹ Bu, diğer yönetim şekilleri için de geçerlidir. Bu yönetim şekillerinde yasalara aykırılık ve düzensizlik varsa demokratik devlette yaşamak en makul seçenek olacaktır. Ancak, diğer devletlerde belli bir düzen varsa bu kez demokratik devlet, yaşamak için tercih edilebilecek en son devlet konumuna geriler.¹⁷²

2.1.1.4. Tiranlık (Zorbalık) Devleti

Platon’a göre kötü yönetim biçimlerinin sonuncusu zorbaların başta olduğu zorbalık devleti ya da onun ifadesiyle *tyranosluktur*.¹⁷³ Platon zamanındaki Yunan dünyasına bakıldığında bu yönetim örneğine çokça rastlamak mümkündür. Daha önce de ifade edildiği üzere, oligarşi yönetiminde bitmek bilmeyen para ve mal tutkusu bu devletlerin sonunu getirmiştir.¹⁷⁴ Daha sonraki demokratik yönetim ile birlikte ortaya çıkan aşırı özgürlük arzusu ise demokrasinin yıkılmasına neden olmuştur. Nitekim demokratik devlette, siyasal ve toplumsal yapı değişmiş; yöneticiler artık halkın bu çok geniş özgürlük taleplerini karşılayamaz hale gelmiş bu da halkın onları suçlamasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum yaşlıların, kendilerinden yaşça küçük olan ve özgürlüklerini yaşamak isteyen gençlerden korkmalarına neden olmuştur. Bunun yanı sıra demokraside yaşanan olumsuzlukların biri de öğretmenlerin öğrencilerinden çekinmeleri ve onların isteklerine göre hareket etmeleridir. Böyle bir toplumsal yapıda köleler, efendileri ile eşit duruma gelir, kadınlarla erkekler arasındaki eşitlik ve özgürlük farkları da azalır. Bu aşırı özgürlük ortamı hayvanları bile etkileyerek onların insanlara çarparak yürümelerine neden olacağını savunan Platon, demokrasilerde en ufak bir kısıtlamaya bile tahammül edemez hale gelen insanların kanunlara uymayıp

¹⁷⁰ Taylor, *Plato*, 2-3.

¹⁷¹ Platon, *Devlet Adamı*, 86.

¹⁷² Platon, *Devlet Adamı*, 87.

¹⁷³ Platon, *Devlet Adamı*, 43.

¹⁷⁴ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 426.

kendi başına buyruk hareket edeceklerini ileri sürer. Böylece oligarşiyi yıkan hastalık, demokratik devletlerde özgürlük kisvesiyle kendini gösterir. Bu aşırı ve düzensiz özgürlük havası, devleti yavaş yavaş baskı altına alır ve köleliğe götürür. Nitekim doğa olaylarına benzer şekilde devlet yönetiminde de tüm aşırılıklar sonrası sert bir tepki meydana gelir. Bu sosyal tepki ise toplumda oluşacak köleliktir.¹⁷⁵ Bu bağlamda Platon, zorbalık devletini köle devleti olarak görmektedir. Bu devletteki vatandaşlar köle gibi yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Devletin başındaki zorba ise halka karşı efendi konumunda olsa da ruhen o da aşırılıklarının kölesi; arzularının yönlendirmesiyle içi üzüntü ve tasalarla dolu olarak yaşamaktadır. Bu bakımdan bu yönetim tarzında hem yönetici hem de yönetilenler korku içerisinde. Aynı zamanda çeşitli arzular ve istekler içerisinde içine kapanık bir halde olan zorba, dışarı çıkma gibi bir hürriyete dahi sahip değildir. Kendisini yönetemediği halde başkalarını yönetmeye kalkışan bu zorba, zorbalık ettiği ölçüde köle durumuna düşerek yönettiği insanlara benzemektedir. Köleliği gittikçe artan zorba yönetici, mutsuz oldukça çevresindeki insanları mutsuz etmektedir.¹⁷⁶ Platon'un bu önermeleri doğrultusunda zorbalığın, demokrasilerin bozulmasıyla ortaya çıkan bir yönetim şekli olduğunu söylemek mümkündür.

Demokrasi yönetimindeki insan, babasının parayı zaruri ihtiyaçlar dışındaki zevklere kısıtıldığı bir çocuk olarak hem babasını taklit eder hem de çevresindeki hazlara duyarsız kalamaz. Bu şekilde babasının cimriliği ve dostlarının aşırılıkları arasında bir denge kurmaya çalışan bu kişi, ileride baba olunca çocuğunu da aynı şekilde yetiştirecektir. Ne var ki bu çocuk bir taraftan babasının ve yakınlarının ölçülü isteklere yönlendirme çabalarına muhatap olacak diğer taraftan dostlarının aşırı özgürlük içindeki ölçsüzlüklerine maruz kalacaktır. Dostlarının çabaları sonucu bu kişinin içinde sevgi tutkuya dönüşür, boş ve faydasız istekler bu tutkunun idaresine girer. Diğer istekler de birbirini kovalar ve bu kişide şayet kalmışsa ölçülülük ve sağduyu da ortadan kalkar. Gönlü boşalan bu kişinin içi bir çeşit delilikle dolmaya başlar ve zorbalığa giden yol açılmış olur. Böylece gittikçe daha fazla zevk ve şatafata düşen bu insan, elindeki imkanları tüketince hırsızlık gibi kötü eylemlere yönelir. Sevgi beslediği kişi uğruna anne ve babasına karşı kötülüklerde bulunmasının yanı sıra içindeki aşırı istekler, onu sürekli kötülük ve ölçsüzlüğe sevk eder. Bu şekilde bir dönüşüme uğrayan ölçsüz ve

¹⁷⁵ Platon, *Devlet*, 226-228.

¹⁷⁶ Platon, *Devlet*, 241-244.

zorba insan, devletin başına geçerse halkı baskı altında tutmak ister. Halk ise ya bunu kabullenir ya da buna karşı çıkar. Karşı çıkması halinde zorba adam, dış devletlerden halkına karşı destek aramaktan çekinmez. Dostları olmayan bu gibi insanlar ya efendi ya da köle durumundadırlar. Gerçek özgürlük ve sevgiden yoksun oldukları için mutlu da değillerdir. Devletin başındaki bu insan, sadece çevresinde kendisini pohpohlayanlara karşı kesenin ağzını sonuna kadar açar. Platon'a göre zorba ruhlu bu insan, diğer devlet biçimlerine karşılık gelen insanlar arasındaki en kötü, en haksız ve en mutsuz kimsedir.¹⁷⁷ Oligarşik yöneticilerden üç derece daha aşağıda olan zorba insan, demokrasi adamından da aşağıdadır. Bu insanın yönettiği devletin, mutluluktan en uzak devlet olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, Platon'un devleti yönetecek kişi olarak öngördüğü kral ile bu zorba insan arasında, mutluluk ve zevk bakımından kıyaslanmayacak kadar fark vardır.¹⁷⁸

2.2. PLATON'UN ADİL YA DA İDEAL DEVLETİ

Devlet adlı kitabında yanlış ya da bozuk yönetim biçimlerinden bahsederek bir "ideal devlet" tasarımı da ileri süren Platon, diğer önemli eseri *Devlet Adamı*'nda da siyaset konusunu irdilemiş; *Yasalar*'da ise siyaset üzerine olgunlaştırdığı fikirlerini ortaya koymuştur. Tüm bu eserlerinde ileri sürdüğü ideal devlet fikri, etkisini asırlarca dünyanın farklı yerlerinde göstermiştir. Campanella'nın *Güneş Ülkesi*, Bacon'un *Yeni Atlantis*'i, Farabi'nin *el-Medinetü'l-Fazıla*'sı, Thomas More'un *Ütopya*'sı, Aldous Huxley'in *Yeni Cesur Dünya*'sı ve George Orwell'in 1984'ü bu etkinin somutlaşmış halidir.¹⁷⁹

Daha önce de ifade edildiği üzere Atina, Platon'un yaşadığı dönemde demokratların başta olduğu bir devlet konumundaydı. Demokratik yönetime karşı eleştirel bir yaklaşım sergileyen Platon, bu yönetim altındaki toplumun dönüştürülmesi amacıyla ömrünün sonlarında bile bu konu üzerinde çalışmaktan geri durmamıştır.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Platon, *Devlet*, 236-240, 244.

¹⁷⁸ Platon *Devlet* adlı eserinde bu farkı matematiksel olarak ifade etmektedir. Buna göre Platon, zorbaya göre oligarşi insanın üç derece üstünlüğünü ele alarak daha sonra da oligarşi ile kral arasındaki farkı alarak üç çarpı üç formülü ile daha sonra ise uzamsal olarak bu farkı üçün önce karesini sonra da küpünü alarak yedi yüz yirmi dokuz sayısına ulaşmaktadır. Buradan kraldaki mutluluğun, zorbadaki mutluluktan yedi yüz yirmi dokuz kere fazla olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Platon, *Devlet*, 252.

¹⁷⁹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 395-396.

¹⁸⁰ F. M. Cornford, *Sokrates Öncesi ve Sonrası*, 53.

Bu bağlamda, yaşadığı Atina'daki siyasi rejimi yakından gözlemleyen Platon, ortaya çıkardığı bilgi, varlık ve ahlak kuramlarını kendi siyaset izdüşümlerine dayanarak toplumun refah ve mutluluğunu temin edecek bir devlet biçiminin çerçevesini çizen bir düşünürdür.

Mutluluk, eski çağlardan beri siyasi düşüncede temel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸¹ Mutluluğu ruhun yetkin ve sükut olması olarak gören Platon, insanın mutluluğunu öngördüğü devlet modelini insan ruhunun sırasıyla akıl, irade ve dürtülerine karşılık gelen yöneticiler, güvenlik güçleri ve üreticiler sınıfından oluşan bir yapı olarak tasarlamıştır. Bu yapıdaki akıl, en üst sınıf olan yöneticilere; kalpteki irade, güvenlik güçlerine ve aşağı kısımlarda bulunan dürtüler (istekler) ise işçi ve köle sınıfına karşılık gelmektedir. Görüldüğü gibi Platon, ideal devlet fikrini oluştururken insanı küçük bir devlet olarak görmüş, buradan yola çıkarak devleti insan ruhundaki farklı işlevlere karşılık gelen üç sınıftan meydana gelen bir yapı olarak değerlendirmiştir.¹⁸²

Platon'a göre iyi bir hayat iyi bir toplum ile mümkün olacaktır. Toplumsal sorumlulukların, etkinliklerin ve ortak tasaların olmadığı bir yerde iyi bir hayatın olması söz konusu olamaz. Platon'un ideal devlet fikri temel alındığında kişinin tek başına kendine yeterli olamayacağından ortaya çıkan toplumda üç ana gereksinim göze çarpmaktadır. Bunlar, beslenme – barınma gibi temel gereksinimler, korunma ve düzen gereksinimleridir. Bu gereksinimler, toplumun üç farklı sınıfı tarafından tedarik edilmektedir: Bunlar ise üreticiler, güvenlik güçleri ve yöneticilerdir. Platon'a göre iyi bir hayatı temin edecek toplumsal düzen ise her sınıfın kendi üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmesiyle ortaya çıkar. Bunun için her sınıf diğer sınıfın işine karışmaksızın uzman olduğu alanla ilgilenmeli, bu çerçevenin dışına çıkmamalıdır.¹⁸³ Buradan hareketle denebilir ki Platon'un ideal devlet anlayışı adaletin geniş anlamıyla hayat bulmasıdır, çünkü toplumdaki her fert mensup olduğu tabaka içerisinde kendinden bekleneni yapmalıdır. Bu durumda üretici ya da zanaatkar yeteneğini kullanarak toplumun diğer tabakalarındaki kişilere temel yaşam malzemelerini sağlamalıdır. Bu

¹⁸¹ Narges Tajik, "Happiness in Platos's Theory of Philosopher – King", International Journal of Political Science, Vol. 1, No. 1, 2011, 57-62.

¹⁸² Elmalı – Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 132.

¹⁸³ Douglas J. Soccio, *Felsefeye Giriş*, (Çev.: Kevser Kıvanç Karataş), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2010, 263-264.

kişinin yaradılışı itibariyle güvenlik gücü ya da yöneticiyi ilgilendiren alanlarda faaliyet göstermesi doğru ve adil bir davranış olmayacaktır. Benzer şekilde görevi toplumun ve devletin emniyetini her durumda sağlamak olan güvenlik gücü, tarım ya da ticaret gibi alanlara girmeyecek, devleti iç ve dış tehditlere karşı koruyacaktır. Yönetici sınıfı da diğer toplumsal tabakalardan farksız bir şekilde devleti yönetme dışında herhangi bir işle ilgilenmeyecektir. Bu bakımdan bu sınıf imtiyaz sahibi bir yere sahipmiş gibi görünse de gerçekte durum farklıdır. Yönetim işi, eğitim ve yeteneğe bağlı olduğundan bu görev kişiye sunulmaz. Uzun süren zorlu eğitim aşamalarından geçen kişiden yönetme sanatını titizlikle ifa etmesi beklenir ki bu da o kişi için ağır sorumluluklar anlamına gelmektedir.

Yönetme, aynı zamanda yöneticinin her yönden olduğu gibi ahlaki açıdan da topluma örnek oluşturmaları gerektiren bir görevdir. Bu bakımdan yönetimde ahlaki ilkelerin var olması ve yöneticinin ahlaki erdemlere sahip olması ideali, her zaman ve her toplumda üzerinde düşünülmüş bir mevzudur. Örneğin Doğu düşünürlerinden Sadi'ye göre yönetici, kendisinin değil halkının taleplerini dikkate alarak rahatından vazgeçmiş, yönettiği insanlara değer veren, devletin maddi imkanlarını kendisi için değil halk için kullanan ve kendisine hatalarının söylenmesi durumunda buna da hoşgörüyle yaklaşan insandır.¹⁸⁴ Görüldüğü gibi bir Doğu düşünürü olan Sadi'nin yönetici ahlakı ile ilgili görüşleri, Batı felsefesinin temelini atan en önemli düşünürlerden Platon'un ideal devletindeki yönetici sınıfının erdemleriyle örtüşmektedir. Bu bakımdan Platon'un ideal devletindeki ahlaki ilkelerin ondan sonra da dünyanın farklı yerlerinde cari olduğu söylenebilir.

Platon'un ideal devlet fikri, toplumsal sınıfların bulunduğu ve bu sınıftaki kişilerin yetenekleri ve kapasiteleri nispetinde görevlerini ifa ettikleri bir düzenden meydana gelmektedir. Bu toplumsal yapıyı günümüzde de örnekleri olan kast sisteminden ayıran en önemli nokta, bu düzendeki sınıfların birbirlerine üstünlüğü değil bireysel farklılıklardan dolayı ortaya çıkan görev dağılımıdır. Nitekim Platon'un üreticisi, yöneticiden daha önemsiz bir konumda değildir. Bu düzendeki sınıflar varlığını birbirine borçlu ayrılmaz bir yapıdır. Diğer taraftan, kast sistemi içerisinde sınıflar arasında geçişler mümkün değilken ve kastın içinde yaşam boyu kalma durumu

¹⁸⁴ Osman Elmalı, "Sadi'nin Ahlak Teorisinin Analizi ve Yönetim Ahlakı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1), 2011, 141-154.

varken Platon'un sınıflarında her ne kadar doğuştan gelen kimi özellikler etkiliyse de sınıfların birbirine kesin bir şekilde kapalı olduğu söylenemez.¹⁸⁵ Çok yaygın olmamakla birlikte sınıflar arası geçiş söz konusudur. Platon'a göre yönetme işi doğuştan gelen asalete değil yetenek ve yüksek ruhlu olmaya dayanmaktadır. Ayrıca sıkı bir eğitim de bu sürecin ayrılmaz bir parçasıdır. Öte yandan, yönetici sınıfından olan çocuklardan bu işe yeteneği yoksa alt bir sınıfa geçişi mümkünken aynı şekilde güvenlik güçleri sınıfındaki yetenekli çocukların yönetici adayları arasına katılması ve buna göre eğitim almaları mümkündür. Bu bakımdan Platon'un sınıflı devlet yapısı, soy ya da asalete dayalı bir aristokrasi değil yetenek ve işe uygunluğa dayanan bir aristokrasidir.¹⁸⁶ Platon, *Devlet*'te bunu şu şekilde ifade etmektedir: “Biz devletimizi, bütün topluma birden mutluluk sağlasın diye kuruyoruz. Yoksa bir sınıf, ötekilerden daha mutlu olsun diye değil; çünkü kurduğumuz devlette doğruluğu, en kötü yönetilen devlette de eğriliği kolayca görürüz.”¹⁸⁷ Benzer şekilde: “Şimdiyse biz, bütün yurttaşlara mutluluk sağlayan bir devlet düşünüyoruz. Yoksa yurttan bazı kişileri seçip onları mutlu kılacak değiliz. Yurt baştanbaşa mutlu olacak.”¹⁸⁸

Platon'un üç sınıftan oluşan ideal devleti, dört temel erdem tarafından şekillendirilmektedir. Bunlardan ilki olan ölçülülük erdemi, üretici sınıf açısından önemli ve zaruri olduğu kadar diğer sınıflar açısından gereklidir. Ölçülülük erdemi sayesinde gerek devlet gerekse de birey arzularına göre hareket etmez. Böylece bu iki yapıya da ılımlılık hakim olur. Bir diğer erdem olan cesaret, güvenlik güçleri sınıfının temel erdemidir. Bu erdem, devletin adil yasalarını muhafaza etmeyi ve vatandaşları korumayı amaçlar. Birey açısından cesaret ise, bireyin hayatta kalma gücünü sağlayan ve onu güdüleyen erdemdir. Ruhun rasyonel tarafı olan bilgelik ise yönetici sınıf olan filozof – kralları niteleyen erdem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu erdem sadece ruhun dinginliğinde, doğayla uyum içerisinde bulunan ve buna göre eğitim alan iyiliği özümsemiş filozof – krallarda ortaya çıkmaktadır. Bütün bu erdemlerin sonuncusu olan adalet erdemi ise, diğer üç erdemin uyumu ile ortaya çıkmaktadır. Buna göre adalet, insan bedenindeki organların sorun çıkarmadan sıhhatli bir şekilde görevlerini yerine getirmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan beden sağlığına benzetilebilir. Bu

¹⁸⁵ Taylor, *Plato*, 275.

¹⁸⁶ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 409-410.

¹⁸⁷ Platon, *Devlet*, 99.

¹⁸⁸ Platon, *Devlet*, 99-100.

bakımdan, adil bir devlet ya da adil bir insanda bütün erdemler aksamadan muntazam bir şekilde işler. Böylece bütün erdemler ahenk içinde bir sistemde varlıklarını sürdürürler. Platon'un ayrı bir önem atfettiği adalet erdemi, devleti iyi, canlı ve sağlam olarak ayakta tutarken diğer taraftan da birey için elverişli bir yaşam tedarik ederek onu yetiştirmektedir.¹⁸⁹

Platon, ideal devlet fikrini geliştirirken üç kısımlı ruh görüşünden yola çıkmıştır. Daha önce de ifade edildiği üzere, bu üçlü ruh anlayışı devletteki üç sınıflı yapıya karşılık gelmektedir. Mayalarında altın, gümüş ve bakır olduğuna inanılan üç ayrı insan tipi de devletteki yöneticiler, güvenlik güçleri ve üreticiler sınıflarına karşılık gelmektedir. Bu sınıflardaki bireyler konumlarından doğan görev ve sorumlulukları yerine getirmeliler ve gerek aşağıdan yukarıya gerekse de yukarıdan aşağıya herhangi bir görev değişiminde bulunmamalıdır. Bu şekilde işleyen bir devlet teşkilatında herhangi bir aksama ya da çatışma durumu ortaya çıkmayacaktır.¹⁹⁰ Burada esas olan, bireyin bulunduğu sınıfın gereklerini yerine getirmesidir. Kişi ondan beklenen işi yaptığından uzmanı olduğu bir alana yönelmiş olur. Aynı şekilde yönetici sınıfına mensup kişi de uzmanı olduğu yönetme işinden başka herhangi bir etkinlikle ilgilenmediğinden devlet, sağlıklı bir şekilde işleyecektir. Böylece adalet ilkesi devletin bütün kesiminde ve yönetiminde tesis edilmiş olacaktır.

2.3. İDEAL DEVLETTE SINIFLAR / İDEAL DEVLETİN YAPISI

Platon'un ideal devletindeki üç temel unsur yöneticiler, güvenlik güçleri ve üreticiler, bu devletteki siyasi, toplumsal ve iktisadi yaşamın nasıl olacağına dair ipuçları sunmaktadır. Üst düzey yönetim kabiliyet ve bilgisine sahip azınlık bir grup olan yönetici sınıf ülkeyi yönetecektir. Yöneticilerin emrinde, savaş gibi durumlar için eğitim görmüş güvenlik güçleri ülkeyi iç ve dış düşmanlara karşı koruyacak ve bu iki sınıfın ve halkın ihtiyaç duyacağı temel malzemeleri üretmekle görevli üreticiler sınıfı ise ülkenin kalkınmasına katkı sağlayacaktır. Platon'un öngördüğü bu işbölümüne dayalı sınıflı toplum düzeni, onun ideal devletinin temelini oluşturmaktadır.

Platon'un fikir dünyasındaki yönetici sınıf, aklın ve bilginin ışığında devletin bekası için endişe duyan, halkın tamamının zenginlik ve mutluluğunu sağlamaya çalışan

¹⁸⁹ Soccio, *Felsefeye Giriş*, 265-266.

¹⁹⁰ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2009, 104-105.

bilge filozof-krallar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ruhtaki akla karşılık gelen bu yönetici sınıfı, yönetim işinde normatif aklın hakim olduğu bir anlayışla bencillik ve çıkarıcılıktan uzak, tümüyle bürokratik bir yönetimi benimsemeyen bir yapıdadır. Platon'a göre bu akıl, aynı zamanda insanların birbirlerini sevmelerini sağlayarak onları bir arada tutmaktadır ve bu da devletin akla dayalı bir örgütlenme olmasını temin etmektedir. Bu akıl, yönetici sınıfının iyiyi kavramasını sağlayarak devlete büyük bir sevgiyle bağlanması sonucunda ona karşı görevlerini daha iyi ifa etmesini temin eder.¹⁹¹

Platon, *Devlet*'te devlet büyüdükçe gerek halkı korumak gerekse de yeni yerler edinmek için savaşıacak güvenlik güçleri sınıfından oluşturulmuş büyük bir orduya ihtiyaç duyulacağını belirtmektedir. Nitekim Platon, ideal devletindeki güvenlik güçleri sınıfını, bekçilik görevi yapan cins bir köpeğe benzetmektedir. Nitekim bu sınıftakiler de azgın ve boyun eğmez bir özelliğe sahip olmalıdırlar. Ancak bu azgınlık ve gözü peklik yanında yumuşak huyluluk da onların diğer bir özelliği olmak durumundadır. Nasıl cins bir köpek tanıdıklarına kuyruk sallarken tanımadıklarına saldırırsa aynı şekilde güvenlik güçleri de azgınlık ve boyun eğmezliklerini düşmanlara, yumuşak başlılıklarını ise yurttaşlara göstermelidirler. Platon, burada cins bir köpeğin tanıdıkları ve tanımadıklarını ayırt etme yetisini de bilgi ile ilişkilendirmektedir. Nitekim bu köpek, herhangi bir kötülük gelmese de tanımadıklarına karşı hırlarken iyilik görmese de tanıdıklarına sevgi besler. Platon, köpeğin evdeki ile yabancıyı ayırt etme bilgisini, bilme merakı olan filozofluğa benzetmektedir. Platon, güvenlik güçleri sınıfının da bilgiye, bilme merakı olan filozofluğa sahip olduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan ülkeyi savunacak güvenlik güçleri sınıfı filozof, azgın, çevik ve kuvvetli bir yapıya sahip olmalıdır.¹⁹² Güvenlik güçleri sınıfında bulunması gereken bu özellikler, Platon'un ideal devlette gerekli gördüğü dört temel erdemden biri olan cesaret erdemini bu sınıf için ana erdem yapmaktadır. Nitekim cesaret, halkı korumak ve yönetici sınıfın yasalarını hayata geçirmek için elzemdir.¹⁹³

Diğer taraftan Platon, ideal devletteki güvenlik güçlerinin kendilerini tamamıyla devlet işlerine vermelerini, bunun dışındaki meşgalelerden uzak durmaları gerektiğini savunmuştur. Eğer güvenlik güçleri sınıfına mensup bireyler, herhangi bir şeyi taklit

¹⁹¹ Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 107-108.

¹⁹² Platon, *Devlet*, 61-63.

¹⁹³ Soccio, *Felsefeye Giriş*, 265-266.

etmek isterlerse yiğitlik, bilgelik ve dini bütünlük gibi mefhumları taklit edebilirler. Bunların dışındaki herhangi kötü bir işi taklit etmekten de yapmaktan da sakınmalıdırlar.¹⁹⁴ Bu şekilde Platon, devletin güvenliğini sağlayacak güvenlik güçlerinin görev sınırlarını çizerek diğer sınıflarda olduğu gibi bu sınıfta da “uzmanlaşma” ilkesinin vazgeçilmez olduğunun altını çizmektedir.¹⁹⁵ Nasıl ki kunduracı kunduracılık dışındaki işleri yapmaz, çiftçi çiftçiliği bırakıp yargıçlık yapmazsa aynı şekilde güvenlik güçlerinin görevi askerlik sanatıdır, onlar da alım satım gibi işlerde bulunamazlar. Nitekim Platon’a göre insan tek bir işte ihtisaslaşma eğiliminde olup iki ya da daha fazla yönlü bir yapıda olamaz.¹⁹⁶

Platon ayrıca ideal devletteki güvenlik güçleri sınıfının hayatlarını nasıl idame ettirecekleri ile ilgili de bilgilere yer vermiştir. Buna göre güvenlik güçleri, tüccar evleri olmayan kendilerine tedarik edilen asker evlerinde kalacaklardır. Yine bu sınıfın hayatlarını idame ettirip görevlerini ifa etmeleri için belli kurallara uymaları gerekmektedir. Örneğin, güvenlik güçleri sadece hayatlarını idame ettirecek kadar imkana sahip olmalı, aynen savaşta olduğu gibi yemeklerini bir arada yemeli ve devleti herhangi bir kötülük ya da tehlikeye götürmemek için belli bir yaşam alanı içerisinde kalmalıdırlar. Platon bunu sağlamak için güvenlik güçlerinin yaşam alanlarıyla ilgili konuda kanun çıkarılması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁹⁷ Nitekim güvenlik görevlileri, görevleri dışında herhangi bir işe el atmaları durumunda devleti tehlikeye atma gibi bir hal ortaya çıkacağından belli sınırlar içerisinde kalmalıdırlar. Böylece güvenlik güçleri, eğitim alıp ihtisaslaştıkları askerlik işi ya da sanatında yalnızca kendi üzerlerine düşen görevi ifa edecek, zorunlu haller dışı hariç ticaret yapıp mal mülk sahibi olmayacak ve kendi sınıftakilerle ortak bir hayatı paylaşacaktır.

Platon’un ideal devletindeki toplum yapısını oluşturan diğer sınıf ise üreticilerdir. Bu sınıf, *Devlet*’te toplumu ideal devlette sınıfların oluşumuna inandırmak için uydurulan bir masalda yaratılırlarken mayalarına demir ve tunç katıldığı söylenen çiftçiler ve diğer işçilerden meydana gelmektedir.¹⁹⁸ Bu sınıfın temel erdemi, diğer

¹⁹⁴ Platon, *Devlet*, 79.

¹⁹⁵ Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 107.

¹⁹⁶ Platon, *Devlet*, 81.

¹⁹⁷ Platon, *Devlet*, 97-98.

¹⁹⁸ Platon, *Devlet*, 96.

sınıflar açısından da önemli ve gerekli olan ölçülülük, bir diğer adıyla ılımlılıktır.¹⁹⁹ Bu sınıfa mensup bireyler bu erdem ile kendilerine hakim olabilme vasfı kazanırlar. Kendini kontrol altında tutabilen bireylerden oluşan bu sınıf, toplumdaki diğer sınıflarla uyum içerisinde olarak devletin sağlıklı bir şekilde işlemesine katkı sağlayacaktır. Her ne kadar Platon esasen yönetici ve güvenlik güçleri sınıflarıyla ilgilenip onları ön plana çıkarsa da üretici sınıf olmadan ideal devletin gerçekleştirilmesi mümkün olmayacağını ifade etmiştir.²⁰⁰

2.4. İDEAL DEVLETTE YASALARIN YERİ

Platon, ideal devletinde toplumu oluşturan üç sınıfın yalnızca kendi alanlarıyla ilgilenmeleri sonucu ortaya çıkacak bir uyumdan bahsetmektedir. Ancak bu uyumun korunabilmesi için bazı başka unsurlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu unsurların başında uzun vadede toplum içerisinde bireyin diğer bireylerle ya da devletle veya devletin bireylerle ilişkilerini düzenleyen yazılı metinler yani yasalar gelmektedir.

Platon *Yasalar* adlı eserinde yasaların “... neyin daha iyi, neyin daha kötü olduğuna karar veren usamlama vardır. Bu, bir kentin ortak kararı haline gelince, ‘yasa’ adını alır.”²⁰¹ diyerek bir devlette yasaların nasıl ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Platon, yasa konusunda eserlerinde farklı görüşler ileri sürmüştür. Örneğin *Devlet*’te temel olarak Platon, toplumu oluşturan sınıflar ve yöneticilere nasıl bir eğitim verileceği gibi hususlar üzerinde dururken *Yasalar*’da *Devlet*’te geçmeyen toplum hayatında ve kamusal alanlardaki işleyişlere ilişkin yasa ve düzenlemeler gibi birçok konuyu ele almaktadır.²⁰² Bu bakımdan Platon’un yasalara bakışı -eserlerinde de görüleceği üzere- tarihsel süreç içerisinde değişime uğramıştır.

Platon, *Devlet*’te kanun koyucunun yasalarla çok fazla ilgilenmesini vakit kaybı olarak nitelendirmiştir. İyi bir devlette yasaları değiştirmek gereksizken kötü bir devlette ise yasalar birileri tarafından eninde sonunda çıkarılır; birçoğu da doğal olarak toplumun yaşayış şeklinden şekillenip kendiliğinden oluşur. Platon, yasa koyma gerekliliği halinde insanların başvuracağı makamın Tanrı olduğunu belirterek onun,

¹⁹⁹ Soccio, *Felsefeye Giriş*, 265.

²⁰⁰ Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 104-105.

²⁰¹ Platon, *Yasalar*, (Çev.: C. Şentuna – S. Babür), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2012, 76.

²⁰² Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 433.

ataları için layık gördüğü yasaların en iyisi olduğunu ileri sürmüştür.²⁰³ Esasında Platon *Devlet*'te, yasalardan ziyade devleti yönetecek asıl ve yegane gücün yöneticiler sınıfı olduğunu vurgulamıştır. Devleti yönetecekler, yasalarla belirlenmek ve sınırlanmak yerine doğuştan getirdikleri üstün meziyetlerle birlikte uzun yıllar süren zorlu eğitimler sonucunda ulaştıkları yönetim bilgisi ve donanımlarına dayanarak ülkeyi idare edeceklerdir.

Platon, yasalara karşı yöneticinin üstünlüğü fikrini benimsemiştir. Platon *Devlet Adamı* adlı eserinde, yasa yapma işinin yönetim sanatından çok farklı olduğunu bir örnekle açıklamaktadır. Buna göre, nasıl ki bir dümenci bütün dikkatini gemi ve gemide bulunanlara verip yasa yapmaktan imtina etmektedir ve kendi bilgisini yasa görerek kendisiyle beraber yolcuları da kurtarmaktadır; benzer şekilde devletin dümenini de bu anlayışla çeviren yönetici sınıfı, kendi bilgi ve sanatlarını yasadan üstün tutmak durumundadır. Akıl ve bilgiyi ön plana çıkaracak olan yönetici sınıfı, bu kuralı tatbik ederek sadece yurttaşları korumayacak aynı zamanda onları, mevcut durumdan daha iyi bir duruma da getirebilecektir. Gerek *Devlet*'te gerekse de *Devlet Adamı*'nda Platon devleti yöneteceklerin, yönetme işini yasa koyucuların yaptıkları yasalara göre değil, kendi akıl ve bilgilerine göre yapmalarının önemine işaret etmiştir. yani *Devlet Adamı* adlı eserinde Platon, gücün yasalara değil bilgili bir krala verilmesinin daha doğru olacağını belirtmiştir.²⁰⁴ Bu manada Platon, insanları yönetecek olanın, ruhsuz bir yazılar bütünü halindeki yasa metinleri değil; akıl, ruh ve vicdan sahibi bireyler olacağını savunmuştur. Bu şekilde Platon, ideal bir devletin başında ideal yasalardan ziyade ideal bireylerin olmasının doğruluğunu göstermeye çalışmıştır.

Yöneticilerin yasalardan üstün olması fikrini Platon, yaşlılık döneminde yazmış olduğu *Yasalar* ile değiştirmiştir. Platon'daki bu temel değişim, onun devleti yönetecek ideal ve üstün bireylere olan ilgisinin, onları bağlayıp sınırlandıracak olan yasalara kaydığını göstermektedir. Buna göre Platon, *Devlet Adamı*'nda olduğu gibi yöneticiyi yasanın üzerinde değil, yasayı yöneticinin üzerindeki bir güç olarak görmüştür.²⁰⁵ Platon'a göre bir devletteki yasalar zayıf ve ihlal ediliyorsa o devletin yıkılması çok sürmez; ancak yasalar yöneticilerin üstünde ve yöneticiler adeta yasaların kölesi

²⁰³ Platon, *Devlet*, 105-106.

²⁰⁴ Platon, *Devlet Adamı*, 77, 72.

²⁰⁵ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 432.

durumundaysa, devlet kurtulmuş ve refaha kavuşmuş addedilebilir.²⁰⁶ Platon, *Devlet*'te açık bir şekilde ideal devletin temel unsuru olarak gördüğü bilge kralın yerine yasaları koymuştur. İdeal devletin temel unsurunda meydana gelen bu değişiklik, ideal devletin yönetim şeklinin de değişmesine neden olmuştur. *Devlet*'te ideal yönetim tarzı olarak krallığı ön plana çıkaran Platon, *Yasalar*'da devlet için ideal idare biçimi olarak krallığı ve monarşiyi değil, bunların karışımıyla ortaya çıkacak bir devlet düzenini uygun görmüştür.²⁰⁷

2.5. İDEAL DEVLETTE YÖNETİCİLER

Platon, ideal devletini tasarlarken bu devleti gerçekleştirip idare edecek ve bu devlette adaleti sağlayacak bilge yöneticiler düşünmüştür. Bu kişiler, adaleti esas alarak devleti yönetecek yönetici sınıfını oluşturmaktadır. Bu yönetici sınıf, doğuştan getirdikleri üstün özelliklere ek olarak alacakları uzun süreli ve sıkı bir eğitimden geçip seçilerek yönetici adayı olmaya hak kazanacaklardır. Bu yönetici adayları, kendilerindeki özellikleri eğitimle birleştirerek yöneticilerin sahip olması gereken bilgi birikimin yanında adalet gibi ahlaki erdemlere de erişecektir. Platon'un ideal devletindeki ideal yönetici tipine gerçek hayatta örnek vermek gerekirse Platon'un tanıdığı Arkytas ve daha sonraları yaşamış olan Markus Aurelius karşımıza çıkar. Bu iki yöneticinin de yönetimleri Platon'un öne sürdüğü savlara göre adil yani idealdir.²⁰⁸ Ne var ki Platon, ideal devletindeki yönetici modelinin birkaç örnekte kalmaması için sistematik bir şekilde yönetme sanatı için mahir bireylerin eğitilerek yetiştirilmesini ve bir yönetici sınıfının her zaman halihazırda bulunmasını savunmuştur.

2.5.1. İdeal Devlette Yöneticilerin Eğitimi

İyi yönetim ve kamu hizmetlerinin, iyi bir eğitim sisteminden geçtiğine inanan Platon, eğitimin gençleri olduğu kadar yetişkinleri de kapsayan ve ömür boyu devam eden bir süreç olduğu görüşündedir. Ona göre eğitim, çocuklukta ve yetişme çağında temel bilgi ve düşünceleri edinmekten daha fazlasıdır. Bunun yanı sıra Platon,

²⁰⁶ Platon, *Yasalar*, 173.

²⁰⁷ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 432.

²⁰⁸ Hasan Yıldız, "Platon'un Siyaset Felsefesinde Yönetici Ahlakı", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5 (13), 2015, 154-173.

yetişkinlerin sistemli bir şekilde eğitim ve öğretime tabi tutulmasını öneren ilk düşünürdür.²⁰⁹

Yaşadığı dönemde çocuklara verilen ilk gayri resmi eğitimin masal anlatma işi olduğunu gören Platon, küçük yaştaki çocukların yaşları itibariyle dışarıdan gelecek her türlü veriye beyinlerinin açık olduğunu belirterek bu konuda dikkatli olunmasını salık vermektedir. Nitekim Platon'a göre çocuklara anlatılan masalların büyük bir kısmı, - içerisinde Hesiodos ve Homeros gibi önde gelen ozanların anlatılarının da olduğu- özellikle tanrılarla ilgili gerçek dışı ya da ahlaki olmayan unsurlar içerir. Bu bağlamda masalların ayıklanmasının gerekliliğine inanan Platon, masalların içeriğiyle ilgili bir denetim mekanizmasını gerekli görerek özellikle masallardaki tanrılarla ilgili kısımlarda gerçeğe uygunluğun esas alınmasını önemle vurgular.²¹⁰

İdeal devlette doğuştan kabiliyetli kişilerin eğitimle yönetici olabileceklerini savunan Platon, meşhur Mağara Benzetmesi ile eğitime vurgu yapmaktadır. Platon'a göre insanların büyük bir kısmı ve hocası Sokrates'e göre ise yanlış değerler peşinden giden Atinalıların büyük çoğunluğu benzetmedeki gibi karanlık bir mağarada yaşamaktadır. Karanlıktaki bu insanların düşünceleri, gölgeler dünyasının yansılamaları ile şekillenmektedir. Bu noktada eğitim devreye girer ve bu insanları karanlıktan ve yansımalardan güneş ışığıyla aydınlanan dış dünyaya çıkarma görevini üstlenir. Yani eğitim, insanları yansımalardan çıkarıp gerçek dünya ile tanıştırmak bir dönüştürme işlevi görür.²¹¹ Ayrıca Platon, masalları yalan olarak nitelendirerek gençleri, dine aykırı kötü içeriğe sahip bu masallardan olumsuz etkilenmemeleri için bu masalların yasak edilmesini de önerir.²¹²

Mağara benzetmesinde eğitime genel olarak atıfta bulunan Platon, ideal devlette eğitimi özellikle güvenlik güçleri ve yöneticiler için gerekli görmüştür. Üretici sınıfın eğitilmesi üzerinde durmayan Platon'a göre asıl olan bu iki sınıfın eğitilmesidir. Güvenlik güçleri ve yönetici olacıklardan oluşan Koruyucuların hepsi, aynı temel eğitimden geçerler ve yıllarca sürecek askeri bir eğitime tabi tutulurlar. Bu noktada bazıları 'yardımcılar' olarak kalırken daha azınlık bir grup, felsefe tahsiline girişip

²⁰⁹ Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, 20.

²¹⁰ Platon, *Devlet*, 64-66.

²¹¹ Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 89.

²¹² Platon, *Devlet*, 75-76.

yönetim görevini yüklenir.²¹³ Yardımcılar olarak kalan güvenlik güçlerinin eğitimi, bugünkü orta öğretime karşılık gelen bir eğitimle devam eder. Bu eğitimde amaç, kişinin beden ve ruhen eğitilmesidir. Bu eğitimde kişi, jimnastik ile beden ve müzik ile de ruhen eğitilir. Bu eğitimin bir karakter ve ahlak eğitimi olduğu söylenebilir. Bu eğitimin bir de üst eğitim kademesi vardır ki bu, bugün yükseköğretim dediğimiz sisteme karşılık gelmektedir. Yönetici olacak olanlara verilen bu eğitim, felsefe ve aynı zamanda da bilim ağırlıklıdır. Bu eğitim, Platon zamanında bilim dalı olarak kabul gören ve matematiğe dayanan aritmetik, geometri, katılar geometrisi, astronomi ve armoni gibi bilimler ile daha önemlisi felsefeyi, yani en yüksek hakikat olan İyi'nin bilgisini ihtiva eden diyalektiği kapsamaktadır.²¹⁴

Platon'a göre eğitimin amacı, insanı bilgi ile teçhiz etmek değil yüzünü iyi ideası yönüne çevirmektir. Bu amaç, uzun ve karmaşık bir eğitim süzgecinden geçmeyi gerektirmektedir. Nitekim yukarıda bahsedilen jimnastik ve müzik eğitiminden başarı ile çıkan, yirmi yaşına gelmiş delikanlılar arasından bazıları seçilerek diğerlerinden üstün tutulacaktır. Daha önce bu gençlere karmaşık olarak verilen bilgiler, belli bir düzen içerisinde verilecek ve bu şekilde bilimlerin kendi aralarındaki ve gerçek varlıkla olan ilişkilerini kavrayıp kavramadıkları tartışılacaktır. Böylece bir akıl yürütme yöntemi olan diyalektiğe uygun olanlar belirlenmiş olacaktır. Otuz yaşına varan bu kişiler arasından seçilmiş olanlar ayrılacak ve diyalektik yöntemle bir sınamaya tabi tutularak varlığı duyu organları olmaksızın akılla kavrayabilmelerine çalışılacaktır. Bu aşamada belirlenen ölçülü ve zihin gücü yüksek kişilere, beş yıl boyunca diyalektik yöntem çalışmaları yaptırılacak; daha sonra, bu kişiler on beş yıl boyunca sıradan savaş işleri gibi gençlere özgü işlerde bulunacaklar böylece görgü bakımından diğer insanlardan geri kalmayacaklardır. Elli yaşına kadar bu uygulamaya tabi tutulan kişilerden her çeşit iş ve bilimde diğerlerini geçenler, ruh gözlerini açıp gerçek varlığı görmeye zorlanacaktır. İyinin kendisini gören bu kişiler kendilerini, diğer insanları ve toplumu düzene sokacaktır. Kalan ömürlerinde ekseriyetle felsefe ile ilgilenecek olan bu kişiler, sırası gelince yönetim görevini üstleneceklerdir. Bu görevi şan, şeref için değil halkın mutluluğu için yapıp kendilerine benzeyen yurttaşlar yetiştirerek bu dünyadaki görevlerini de sonlandırmış olacaklardır. Sonuçta onlar için anıtlar dikilip kurbanlar

²¹³ Martin Cohen, *Political Philosophy*, Pluto Press, London 2001, 23.

²¹⁴ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 410-411.

kesilerek adları yaşatılmış olacaktır. Devletin bekçileri olan bu kişiler, hem erkeklerden hem de bekçi özelliklerine sahip kadınlarından oluşur. Bu kişiler, ideal devleti koruyup onun devamını sağlamak için devlette on yılını dolduranları kır hayatıyla tanıştırmak zamanın ve anne babanın göreneklerinin çocukları etkisi altına almasının önüne geçmiş olacaktırlar.²¹⁵

Devlet'te doğuştan yönetici özelliklerine sahip olmayı da yönetici eğitimi gibi gerekli gören Platon, *Devlet Adamı* adlı eserinde doğuştan üstün bir ruh ve bedende bir yöneticinin yetişmediğini belirterek çocukluk ve sonrasında yönetici olacıklara iyi bir eğitim verilmesinin çok daha önemli olduğunu vurgulamıştır.²¹⁶ Nitekim ideal devlet tasarımının gerçekleşmesi yönetici sınıfın varlığıyla mümkün olur.²¹⁷ Bu bakımdan, doğal olarak, bu sınıfa özgü bir yetiştirme tarzı benimsenmesi ideal devletin varlığı için elzem görünmektedir.

Platon'un *Yasalar* adlı eserinde de eğitimin önemine işaret edilmekte; kadınlar da dahil olmak üzere yurttaşların Atina'daki mevcut eğitimden çok daha iyi bir eğitim alacakları vurgulanmaktadır. *Devlet*'te yetişkinlere yönelik yükseköğretimin öne çıkarıldığı sisteme nazaran çocukların davranış tarzlarının yakından gözlemlenmesini ve birçok öneriyi ihtiva eden *Yasalar*'da daha çok bugünkü anaokulu ve ilköğretime karşılık gelebilecek bir eğitim tarzından bahsedilmektedir. Bu eserde, eğitim anlayışının bir çocuğun hayatının fiziksel ve zihinsel bütün taraflarına hitap etmesi gerektiğini ifade eden²¹⁸ Platon'un idealist devlet anlayışından realist devlet anlayışına geçtiği görülen *Yasalar* isimli eserinde ise yöneticiler sınıfına yönelik eğitimde matematik ve astronominin mühim olduğu belirtilmektedir. Bunun sebebi, matematiğin dünyadaki düzeni, astronominin ise gökyüzündeki düzeni anlamayı sağlamasıdır. Platon'a göre Tanrı'nın gökyüzünde kurduğu düzenin benzerini yeryüzünde hayata geçirmek, bu iki bilim sayesinde mümkün olacaktır.²¹⁹

Yasalar'da eğitimden geçen insanların erdemli bireyler haline geldikleri vurgulanarak eğitimin amacının erdemli kişiler yetiştirmek olduğu anlaşılmaktadır. *Devlet*'ten farklı olarak, Platon'un bu eserinde eğitimi yurttaşların bütününe yaymaya

²¹⁵ Platon, *Devlet*, 186, 203-207.

²¹⁶ Platon, *Devlet Adamı*, 85.

²¹⁷ Yıldız, "Platon'un Siyaset Felsefesinde Yönetici Ahlakı", 154-173.

²¹⁸ Adam Fox, *Plato for Pleasure*, A Premier Book, New York 1963, 114.

²¹⁹ Elmalı – Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 136.

çalıştığı görülmektedir. Ona göre çocukluktan başlayacak bir eğitimle erdem yolunda adil bir şekilde yönetmeyi ve yönetilmeyi bilen yurttaşlar yetiştirilecektir. Buna mukabil paraya ve beden gücüne dayalı, akıldan ve adaletten uzak bir bilgiye yönelik eğitim, eğitim sayılamayacak bir şeydir.²²⁰

Yasalar'da eğitimin anne karnında başlamasını öngören Platon, eğitimin oyunla başlamasını savunmaktadır. Üç-altı yaş arasındaki çocukların ruh yapıları dikkate alınarak belli bir disiplinle ve gözetim altında özel alanlarda oyun oynamaları sağlanır. Bu aşamadan sonra *Devlet*'teki eğitime benzer şekilde, çocuklara jimnastik ve müzik eğitimi verilir, yani beden ve ruhun iyi hale getirilmesi sağlanır.²²¹ Ruh ve beden eğitiminden sonra özgür yurttaşların, Platon'un zorunlu bilgiler olarak nitelediği temel seviyede matematik, geometri ve astronomi öğrenmesi öngörülür. Bu noktada Platon *Devlet*'tekinden farklı düşünerek bu bilgilerin bütün yurttaşlar tarafından öğrenilmesinin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Nitekim bu bilgi alanlarının, en yüksek bilgiye ulaşmak ve daimona (tanrı) benzemek için kavranması gereklidir.²²² Platon'un bu eserindeki önemli iki noktadan birincisi, eğitimin sadece güvenlik güçleri ve yönetici sınıfa yönelik olmayıp özgür halka da ciddi oranda yönlendirilmesi; diğeri ise eğitimde kız-erkek ya da fırsat eşitliğine yapılan yoğun atıftır.²²³

Platon'a göre ideal devlette en iyi eğitimi –felsefe eğitimini- alanlar, diğerlerini yönetecektir. Bu nedenle yönetici sınıfı eğitip yönetime uygun bir hale getirmenin önemine inanan Platon, *Devlet*'inde eğitime ciddi şekilde yer vermiştir. Bu eğitim, zihin ve bedenin sıkı eğitimi ve yönetici adaylarının her an çalışma hissi altında oldukça yalıtık bir hayat sürdüğü yapıdadır.²²⁴

2.5.2. İdeal Devleti Yöneteceklerin Ahlaki, Fiziksel ve Zihinsel Özellikleri

Bilgili ve erdemli kişilerin kendilerini vermeleri gereken en yüksek ahlaki ve ameli görev olarak yönetimi gören Platon,²²⁵ yöneticiyi, hem doğuştan gelen en mükemmel özelliklere sahip hem de en iyi eğitimi alması gereken kişi olarak görür. O,

²²⁰ Platon, *Yasalar*, 71, 75.

²²¹ Platon, *Yasalar*, 260, 266-268

²²² Platon, *Yasalar*, 299-301.

²²³ Platon, *Yasalar*, 281-282, 293.

²²⁴ Fox, *Plato for Pleasure*, 109, 113.

²²⁵ Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, 20.

gerek ahlak ve karakter gerekse de akıl ve zihin bakımından en yüksek özelliklere sahip ve hem ruhen hem bedenen en güçlü ve mükemmel yapıda, hafızası güçlü, kavrayışı hızlı ve kolay öğrenme gibi entelektüel özellikleri olan insandır. Platon, ideal devlette devleti yöneteceklerin toplumun ‘en iyisi’, ‘en adili’ ya da ‘en ideali’ olmasını savunur. Bu bakımdan bu sınıftaki insanlar, her bakımdan mükemmel olmak durumundadırlar. Yani siteyi yönetecek insan, bir Einstein olmaktan çok daha fazlasıdır. O bilim sever olarak Einstein, bir filozof olarak Albert Schweitzer ve bedenen Carl Lewis karışımı, çok yönlü bir kişiliktir.²²⁶

İdeal devleti yönetecek kişi, bütün entelektüel, ahlaki ve cismani özelliklere sahip olmasının yanı sıra bir filozof-kral olarak tüm düzen, ereksellik ve anlamın kaynağı olarak İyi ideasının bilgisine de sahip olmalıdır. Bu bilgiye sahip filozof-kralın, ruhun varlık gizemini çözen, hayatın anlamını kavrayan nihai ve en yüksek değere ulaşmış olması gerekir ki insan ruhunun bütünlüğünün sonucu ve açıklaması olan devlet varlık kazanabilsin. Ruhu en yüksek amaca ulaştırmak için yöneten aklın, insanda tam yetkinliğin sağlanmasını ortaya çıkarması gibi felsefi aklın devleti yönetmesi de devletin tam yetkinliğe ulaşmasını sağlar.²²⁷

Platon’a göre en iyi yönetilen siteler, erdeme en fazla önem verenlerdir.²²⁸ Bu bağlamda Platon’a göre yönetici sınıfın sahip olması gereken değerlerden biri, hiç şüphesiz bilgidir. Yani siteyi yönetecek kişi ya da kişiler, bilgili, doğruyu görmesini seven ve bilgeliğin bütününe isteyen olmalıdırlar. Bu bilgeliğin, varlığın özünün kavranması bilgisi olup görünen dünyadaki görünen şeylerin duyumsanması değildir. Bu bilgeliğe varlık ile yokluk arasında aydınlıkta ve karanlıkta olmayan sanılara da yer yoktur. Bu, herkesin ulaşamayacağı kişiden kişiye değişmeyen gerçeğin bilgisidir. Platon, esasında, bu bilgiyi filozofların bilgisi olarak görür. Ancak filozofların siteyi yönetmesi ya da yöneticilerin filozof olarak yetiştirilmesi düşüncesinden dolayı filozof ile yönetici arasında fark görmeyerek gerçeğin bilgisinin yöneticilerce edinilmesini zorunlu addeder.²²⁹ Ahlaki açıdan mükemmel olan yöneticiler, sahip oldukları bu bilgiyi kamu yararı için doğru bir şekilde kullanmalıdırlar. Yönetici sınıfın bilgiyi toplumsal

²²⁶ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 420-421.

²²⁷ Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 108.

²²⁸ Platon, *Büyük Hippias*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2016, 29.

²²⁹ Platon, *Devlet*, 150-155.

faydaya yönelik doğru kullanması için onları bu amaçtan saptıracak özel mülkiyet ve aile gibi unsurlardan uzak durmalıdırlar.²³⁰

Platon'un ideal devletindeki yöneticiler, varlığın küçük, büyük, değerli, değersiz hiçbir unsurunu göz ardı etmeyerek onu bütünüyle severler. Bununla bağlantılı olarak özü sözü bir olan bu kişiler, yalandan kaçınır, hatta ondan nefret ederek doğruya yönelirler. Zira gerçeğin bilgisi olan bilimin peşinden giden ve yaradılışlarında sevgi bulunan bu kişilerin yalanı sevmesi düşünülemez. İstek ve arzularını bilim sevgisine adayan bu insanlar, aynı zamanda, beden zevklerini bir yana bırakarak ruh zevkine yoğunlaşır. Bu karakter tarzı ise bu kişilerin açgözlü, gösterişçi ve aşağılık olmamasını, aksine ölçülü ve ılımlı olmasını sağlar.²³¹ Daha önce üretici sınıfın başta gelen erdemi olarak aktarılan ölçülülük, doğal olarak bu insanları yönetecek kişilerin de erdemi olmak durumundadır.

Platon'a göre yöneticilerin diğer bir özelliği, yüce düşüncelere sahip, varlığı bir bütün olarak gören kişiler olarak maddi dünya ve hayata çok fazla önem vermemeleridir. Bu bilinç sayesinde dünya hayatının en önemli olgularından biri olan ölüm, korkulacak bir hal almaz. Böylece, bu insanlar korkaklıktan uzaklaşmış olarak cesur, doğru ve geçimli olurlar. Diğer taraftan, bilim sever olarak yöneticilerin öğrendiklerini akıllarında tutabilmeleri için belleklerinin de güçlü olması şarttır. Aksi halde, öğrendikleri bilgileri unuturlar. Bu da onları uğraştıkları işten soğutur ve karamsarlığa iter. Bütün bu özelliklerle birlikte, bu insanlarda olgunluk ve incelik gibi insanı ölçüye götürecek değerler de içkindir.²³²

Platon, ideal devlette devletin başına geçecek kişilerin bu görevi en az talep edenlerden oluşması gerektiğini de vurgular. Nitekim bu özellik, ancak akıl ve erdem zengini filozoflara has bir haslettir. Bunun dışında kalan insanlar, şayet devletin başına geçmek istiyorsa bunun nedeni onların yönetme sanatını maddi kazanç sağlamak için bir yol olarak görmeleridir. Hâlbuki devletin başına geçmek, sonucu kıskançlık ve çatışma olan bir tutku haline gelmemelidir. Devleti yönetme görevini ancak içi bilgi sevgisiyle dolu, devletin başına geçmekten daha üstün hayatı olan, yüksek ahlaki değere

²³⁰ Terence Irwin, *Classical Thought*, Oxford University Press, New York 1989, 108.

²³¹ Platon, *Devlet*, 158-159.

²³² Platon, *Devlet*, 159-160.

sahip ve ideal devleti kurma bilgisini kavramış insanlar yerine getirebilir.²³³ Buna göre yöneticiler, devletin başına geçme hırsından arınmış, içlerinde yönetme ve güç tutkusu barındırmayan ve yönetim işini, yüce bir amaç olan İyi ideasını topluma yansıtmayı bir ödev olarak gören insanlardır.

Devlet Adamı adlı eserinde yöneticiyi bilge bir kral olarak resmeden Platon, kralın bedensel ya da maddi güçten ziyade zeka ve zihin gücünün ağır basması gerektiğini savunur.²³⁴ Devleti yönetecek kral, sitelerdeki atılgan ve ölçülü yaradılıştaki birbirine zıt insanların ayrışmasına izin vermeyecek; onları ahenk içinde bir arada tutabilecek ve onların dost kalmasını sağlayacaktır.²³⁵ Bu bakımdan denebilir ki kral, durup dinlenmeksizin çabalayıp toplumsal mutluluk ereğini gerçekleştirebilen kişidir.

Platon, *Yasalar*'da yöneticilerin sahip olması gereken dört erdemden bahseder. Bunlar: *Devlet*'teki güvenlik güçleri sınıfının baş erdemi olan cesaret ya da yiğitlik, bütün sınıfların genel erdemi olarak bahsedilen ölçülülük, yöneticilerin bütün erdem ve özelliklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan adalet ve rasyonel olma, başka bir ifadeyle aklı başındalık.²³⁶ Görüldüğü gibi Platon'un yaşamı süresince gözlemlenen ideal devletin yapısındaki değişim, yönetici ahlakında açık görülememektedir. Her ne kadar Platon'un *Devlet*'inde öne sürdüğü fikirler, hayatı boyunca savunduğu fikirler olarak kalmamışsa da, onun zihnindeki yönetici formu genel manada sabit kalmıştır.²³⁷ Yani ideal devlet bir filozof-kral, kral ya da seçkin bir kurul tarafından da yönetilse bahsi geçen erdem ve özelliklere sahip olmaları gerekli görünmektedir.

2.6. PLATON'UN İDEAL DEVLETİNDE YÖNETİM AHLAKI: ADALET

Adalet kavramı denilince akla eşitlik, hakkaniyet, hukuka uygunluk vb. ifadeler gelmektedir. Sözlük anlamı itibarıyla adalet, “yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması”; “hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme”, “bu işi uygulayan, yerine getiren devlet kuruluşları” ve “herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk” gibi anlamlar taşımaktadır.²³⁸ Diğer taraftan adalet,

²³³ Platon, *Devlet*, 188-189.

²³⁴ Platon, *Devlet Adamı*, 13

²³⁵ Platon, *Devlet Adamı*, 103-104.

²³⁶ Platon, *Yasalar*, 488.

²³⁷ Yıldız, “Platon'un Siyaset Felsefesinde Yönetici Ahlakı”, 154-173.

²³⁸ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları (11. Baskı), Ankara 2011.

“en yüce, nesnel ve mutlak bir değerin anlatımı olarak, insanın davranışını ahlaki açıdan inceleyen ve eleştiren bir düşünce, hakka ve doğruluğa saygıyı temele alan ahlak ilkesi, doğruluk, dürüstlük, tarafsızlık, uygun ve doğru muameledir.”²³⁹

Platon, ideal devleti tasarlarken bu devleti dört temel dayanak üzerine inşa etme niyetindedir. İdeal devletin yapısı ile ilgili bölümde bahsi geçen bu dört dayanak, ideal devletin ve ideal devletin insanının dört temel özelliği olan bilgelik, yiğitlik ya da cesaret, ölçülülük ve adalettir.²⁴⁰ Platon’un dördüncü sırada zikrettiği adalet, esasında, ideal devletin bekasını sağlayacak en önemli değerdir. Sürekli işleyen bir çarkın en ufak bir sorunda dahi aksaması gibi devletteki en ufak adaletsizlik, devletin sonunu hazırlayabilecektir. Bu noktada ideal devletteki sınıfların kendi görev alanları dışına çıkmalarıyla ortaya çıkan adaletsizlik ise Platon tarafından en büyük suç olarak görülmektedir.²⁴¹

Platon’un *Devlet*’i, her ne kadar ahlaki ve siyasi teorilerle bilgi, metafizik, psikoloji, eğitim ve sanat felsefesiyle ilgili sorunları ele alsada onun genel savı, adaletin ne olduğu ve niçin adaletsiz olmaktan ziyade adil olmamız gerektiğini açıklamak için ayrıntılı bir çabadır.²⁴² Bu bağlamda *Devlet*’te bahsedilen asıl amaç, toplumsal bir adalet idealinin siyasal topluluk tarafından gerçekleştirilmesidir.²⁴³ Adalet hususu, *Devlet*’in ilk sayfalarında uzun uzadıya tartışılır. Bu tartışmada, adaleti güçlünün işine gelen olarak tanımlayan Sofist Thrasymakhos’a²⁴⁴ karşı çıkan Platon, nasıl ki bir hekim işine geleni değil bedeninin işine geleni yani hastayı gözetiyorsa benzer şekilde gemicilerin başı olan kaptan da mürettebatının menfaatini düşünmektedir şeklindeki kıyaslaması ile izah eder. Platon’a göre tıpkı bunun gibi yönetilenlerin başı olan yönetici de kendi işine geleni değil yönettiklerinin işine geleni gözetecektir.²⁴⁵ Demek ki adalet, güçlünün menfaati doğrultusunda şekillenen bir mefhum değil herhangi bir işin amacına uygun şekilde yapılmasını sağlayan bir güçtür.

Platon’un eserlerine bakıldığında onun, adaleti herkesin kendi üzerine düşen ve en uygun olduğu görevi yerine getirmesi olarak ifade ettiği görülmektedir. Bu bağlamda,

²³⁹ Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (7. Baskı), İstanbul 2010.

²⁴⁰ Platon, *Devlet*, 106.

²⁴¹ Platon, *Devlet*, 112.

²⁴² Irwin, *Classical Thought*, 101.

²⁴³ Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, 23.

²⁴⁴ Platon, *Devlet*, 29.

²⁴⁵ Platon, *Devlet*, 32-33.

Yunanca karşılığı “dikaio syne” olan adalet, Platon’a göre yasanın işleyişi sonucu suçluların gerekli cezaya çarptırılmasından başka bir şeydir. Bu anlamda adalet, yasal olarak değil ahlaki olarak ele alınır ve bilgelik idesiyle yakından bağlantılıdır.²⁴⁶ Platon’un, adaleti temel olarak, ideal devletindeki ahengi sağlayan unsur olarak görmesine ilişkin eleştiriler de söz konusudur. Örneğin adaletin yurttaşlık yükünün eşit dağıtımını, yurttaşların yasa önünde eşit muamele görmesi, yasaların yurttaşlara olumlu ya da olumsuz ayırım yapmaması, mahkemelerin tarafsız olması ve devletin sunacağı fırsatlardan herkesin eşitçe yararlanması gibi tariflerini aktaran Popper, Platon’un, adaleti ideal devletin çıkarlarına en uygun durum olarak gördüğünü savunmuştur.²⁴⁷

Geleneksel alt başlığı “Adalet Üstüne”²⁴⁸ olan *Devlet*’te adalet, bireysel ahlaki bir erdem olarak değerlendirilerek insanın herkese hakkını vermesi, dosta iyilik ve düşmana ise kötülük yapmak ya da güçlünün işine gelen olarak ifade edilmiştir. Platon, bireysel ahlak boyutundaki adalet anlayışının yanı sıra *Devlet*’te toplumsal ve siyasi anlamdaki adalet kavramına da yer vermiştir.²⁴⁹ Bu bakımdan Platon, hem bireysel bir ahlaki erdem olarak adaletten hem de toplumsal ve siyasal adaletten bahsetmektedir. Bu bağlamda Platon için adalet kavramı, genelin iyiliği için devlet tarafından tanzim edilen, her sınıfın kendi işlevini yerine getirdiği; ruhtaki üç parçanın da ruhun genel iyiliği için kendi görevlerini yerine getirdikleri duruma karşılık gelmektedir.²⁵⁰ Toplumsal adalet ise devletin başındaki siyasi erkin, toplumsal hayatta bireylere eşitçe ve hiçbir ayırım gözetmeksizin muamele etmesi sonucunda ortaya çıkacak durumdur. Buna örnek olabilecek durum, Platon’un *Sokrates’in Savunması*’nda görülebilir. Platon’un hocası Sokrates, mevcut yönetim tarafından ölüm cezasına çarptırıldığında yargılama süresinin bir günle sınırlı olmasından dolayı mahkemeyi ikna edemediğini belirtmiştir. Kendini yeteri kadar savunma hakkı tanınmayan Sokrates’in adil bir yargılamadan yararlanamaması, mevcut siyasal gücün adaleti gerçekleştiremediğini göstermektedir. Atina’daki yargı sisteminin adaletten oldukça uzak olduğuna dikkat çeken Sokrates,

²⁴⁶ Cohen, *Political Philosophy*, 17.

²⁴⁷ Karl R. Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları* (3. Baskı), (Çev.: M. Tunçay – H. Rızatepe), Liberte Yayınları, Ankara 2013, 109-110.

²⁴⁸ Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, 110.

²⁴⁹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 400.

²⁵⁰ Irwin, *Classical Thought*, 103.

haklı olup olmadığını bilmeden maruz kalacağı cezadan korkmadığını belirterek adaletten yoksun bir mahkeme kararına itibar etmemiştir.²⁵¹

Mutçu bir ahlak anlayışına sahip Platon'a göre iyilik yapmak insanı mutlu ederken kötülük yapmak ise mutsuz etmektedir. İyinin ve kötünün bilgisine ulaşmak ise erdemli olmakla mümkündür. Erdem, ruhun iyi halde olmasıdır. Nitekim erdemın kaynağı iyi ideasıdır. Platon'a göre insanı hür, zengin ve dingin yapan şey, insan aklının belirlediğı erdemdir. Aşırı isteklerine uyanlar ise akıldan uzaklaşarak korku, endişe ve huzursuzluğa uğrarlar. Diğer taraftan, Platon'un ahlak anlayışında dini bir özellik de vardır. Buna göre Tanrı'ya benzemeye çalışmak esastır. Nitekim Tanrı'da büyüklük, güç, iyilik ve güzellik gibi özellikler içkindir. Bu özelliklere belirli oranda yaklaşabilecek insan, Tanrı'nın olduğu gibi adil değil ancak adillerden biri olabilir. Nitekim adalet, adil olan herkesin sahip olduğu ortak bir özelliktir.²⁵²

Platon'a göre en yüksek ahlaki erdem adalettir. Ölçülülük, cesaret ve bilgelik gibi Platon'un ideal devletindeki sınıflarla özdeşleşen erdemlerin birleşmesiyle adalet erdemi ortaya çıkmaktadır.²⁵³ Yani adalete sahip olan birey, diğer bütün erdemleri de elde etmiş olur.²⁵⁴ Adaletin olduğu her şeyde erdem varken olmadığı yerde ise erdemsizlik veya kötülük vardır denebilir.²⁵⁵

Platon'un adalet konusunu ele aldığı önemli bir diğer eseri *Yasalar*'dır. Buna göre bir erdem olarak adalet, sağlık, güzellik ve zenginlik gibi her türlü mutluluk verici durumu iyi yaparken adaletsizlik bu mutlulukları kötü yapmaktadır. Bu bağlamda adaletli kişi için kötü denen şeyler kötü, adaletsiz kişi içinse iyidir. İyi denen şeyler adaletli kişi için iyi adaletsiz kişi için ise kötüdür.²⁵⁶ Platon'a göre adaletin olmayışı ya da adaletsizlik ise bir insana kötülük yapmaktan farksızdır.²⁵⁷ Yani bir kişiye kötülük yapmak demek, esasında, o kişiye karşı adaletsiz davranmaktan başka bir şey değildir. Başka bir ifadesinde adaletsizliği kötülükle dolaylı bir şekilde bağdaştıran Platon, adaletsizliği haksızlığa yol açıp açmamasına bakılmaksızın öfke, korku, haz, acı,

²⁵¹ Platon, *Sokrates'in Savunması*, 70.

²⁵² Elmalı – Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 128-129.

²⁵³ Elmalı – Özden, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 129.

²⁵⁴ Brian Duignan (Ed.), *The 100 Most Influential Philosophers of All Time*, Britannica Educational Publishing, New York 2010, 42.

²⁵⁵ Platon, *Menon*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2012, 44.

²⁵⁶ Platon, *Yasalar*, 97-98.

²⁵⁷ Platon, *Kriton*, 51.

kıskançlık ve tutku gibi mefhumların kişinin ruhunda egemenlik kurması olarak tanımlamıştır.²⁵⁸ Diğer taraftan Platon, adalet ile mutlu olma arasında bağ kurarak mutlu olma ve iyi yaşamının önkoşulu olarak adaleti görmektedir. Adil bir yaşam karşısında daha utanç verici ve kötü olan adaletsiz yaşam, aynı zamanda daha az zevkli bir niteliğe de sahiptir.²⁵⁹

Platon *Menon* adlı diyalogunda da adalet ve ölçülülüğü birlikte telaffuz ederek bu iki erdemin kadın-erkek herkeste bulunması gerektiğini vurgulamıştır.²⁶⁰ *Yasalar*'da ise ölçülülük erdemi ile adalet arasında bir bağ bulunduğunu ifade eden Platon, küçük bir bedene fazla miktarda yiyecek vermek onu hastalandıracağı gibi kaldıramayacak adama büyük yetkiler vermek de o adamı ölçsüzlükten doğan adaletsizliğe sevk edeceğini dile getirmektedir.²⁶¹ Platon'a göre ölçü olmadan adalet ortaya çıkamayacaktır.²⁶² Diğer taraftan, devletteki adaletsizlikten de bahseden Platon, adaletsizliğin dengesizliğin bir boyutu olarak görmüş; adaletsizliğin, devletin yerinde davranışlar sergilememesi durumunda ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Dengesizlik ortaya çıkaran bu davranışlardan biri, devletteki bir sınıfın başka sınıftakinin işini yapmaya çalışmasıyla baş göstermektedir. Bu durumda, devlet işlevini yerine getiremeyerek düzensiz bir hal alır. Oysaki adalet, düzenin işlevsel sonuçlarıyla yakından ilişkilidir. Nitekim bir şeyin özü onun gerçek düzenini ve işlevini belirlemektedir.²⁶³

Adaleti baş erdem olarak gören ve meşhur idealar öğretisindeki idea fikrini adalet ideasına da yansıtan Platon'un, ideal devleti yeryüzünde var olmayan, yalnızca gökyüzünde bir örneğine rastlanabilecek bir sistem olarak gördüğünü belirtmek gerekir.²⁶⁴ Bu bakımdan, Platon'un ideal devletindeki adalet anlayışı, adalet ideasının, olabildiğince, tasarlanan devlete aksettirilmesine dayanmaktadır. Her şeyin aslının bir örneği bulunduğu idealar âleminde ideal devletin de onun temeli sayılabilecek adaletin de asıl örneği mevcuttur. Platon, ideal devletinde adalet ideasının benzerini egemen kılmayı amaçlar. Her ne kadar Platon'un ideal devleti bir ütopya olarak görülse de bu

²⁵⁸ Platon, *Yasalar*, 356.

²⁵⁹ Platon, *Yasalar*, 100.

²⁶⁰ Platon, *Menon*, 33.

²⁶¹ Platon, *Yasalar*, 141.

²⁶² Platon, *Yasalar*, 148.

²⁶³ Soccio, *Felsefeye Giriş*, 264.

²⁶⁴ Platon, *Devlet*, 256.

devlet en adil devletin yeryüzündeki bir benzeri olacağından bu devleti hayata geçirmeyi imkânsız olarak nitelemek doğru olmayacaktır.

Adaleti hem bireysel ahlaki bir erdem hem de siyasi ve toplumsal yaşamda bireylere eşit muamelede bulunma durumu olarak gören Platon, ideal devletin teorideki tasarımı *Devlet*'te adaleti temelde birinci anlamıyla kullanmıştır. Bu anlamdaki adalet, insanın ruhu bağlamında, ruhun bölümlerinin bir bütünlük içerisinde olmasıdır. Devlet ve yönetim bağlamında ise devletin en iyi şekilde idare edilebilmesi ve sürekliliğini sağlaması için toplumsal bir işbirliği ve iş bölümünün tavizsiz bir şekilde uygulanmasıyla ortaya çıkacak düzenlilik halidir. İnsan ruhundaki adaletsizlik, ruhtaki bölümler arasındaki ahengin bozulmasıdır. Devlet ve yönetim bağlamındaki adaletsizlik ise yetenek ve eğitime göre belirlenen belli bir toplumsal sınıfa ait olup bu sınıfın gerektirdiklerini yapma görevine muhalif olarak başka işlere girme durumunda ortaya çıkacak karışıklıktır.

Tezin konusunu teşkil eden Platon'daki yönetim ahlakı, esasında Platon tarafından baş ve son erdem olarak kabul edilen adaletle karşılık gelmektedir. Yani Platon'a göre yöneticinin ahlaklı olması adil olmasına bağlıken; aynı şekilde, yönetim ahlakı da adaletle ortaya çıkabilecek bir durumdur. Bu bakımdan, Platon'a göre bir yönetici, yöneticilik görevi ya da sanatını gerektiği şekilde, usulüne uygun olarak yaparsa adil yönetici vasfına erişmiş olur. Adil yönetici ise sitede yönetim ahlakından bahsedilmesini sağlayan bireydir. Bu bağlamda, bir önceki bölümde ahlaki, fiziksel ve zihinsel özellikleri açısından ele alınan yöneticiler, nihai olarak adalet ya da yönetim ahlakı ereğine ulaşmış kişilerdir. İnsanın hayatta ulaşması gereken son amaç olarak mutluluğu gören Platon, yöneticinin nihai amacını adalet ya da yönetim ahlakı olarak görerek yöneticiler için adalet ile ahlakı ve mutluluğu bir görmektedir. Yani Platon'da yönetim ahlakı, hem adaletle hem de ruhun hoşnutluğuyla aynı anlamı taşımaktadır denebilir.

SONUÇ

Toplum tarafından arzu edilen bir görüngü olan ahlak, farklı tanımlamalara sahip bir kavramdır. Ahlak, bir hayat tarzı, davranış şekli ya da davranış kuralları ve yaşama şekilleri ile ilgili yapılan düşünsel araştırmaya karşılık gelebilirken günlük hayatta doğru, güzel, erdemli ve iyi davranışlar için kullanılan bir kavram olarak da tanımlanabilir.

Sistematik olarak Thales’le başladığı düşünülen felsefe, Presokratik dönemde yaygın olarak kozmos; yani evren, varlık ve oluş gibi kavramlar etrafında şekillenmiştir. Bu manada Thales’ten itibaren Sokrates ve Sofistlere kadar uzanan dönemde düşüncelerini geliştirip ortaya koyan filozoflar Doğa Filozofları olarak adlandırılmıştır. Bu dönemin önemli bir filozofu olan Pythagoras, varlık ve oluş problemine eğilirken, evrendeki her şeyin ya iyi ya da kötü olduğu tezini geliştirerek bunu insana da uyarlamış ve insanda da ya iyi ya da kötünün içkin olacağını savunmuştur. Böylece Pythagoras, varlık problemi dışına çıkararak ahlak problemine eğilmiştir.

Pythagoras’tan sonra gelen filozoflardan Herakleitos, Tanrı’nın belirlediği evrensel bir ahlak yasasından bahsederek ahlakın nesnelliği sonucuna ulaşmıştır. Herakleitos’tan sonra gelen Antik Çağın önemli filozoflarından Demokritos ise tensel hazzardan kaçınılması, insanın genelin iyiliğini düşünmesi ve akli rehber edinip geçici arzu ve isteklere ket vurması gerekliliklerini savunarak kendi ahlak felsefesini oluşturmuştur.

Görüldüğü üzere, Thales’le başlayan sistematik düşünme; evren, doğa, varlık ve oluş gibi problemlerden yavaş yavaş insanın iç dünyası ve ahlaka kaymıştır. Bu dönüşüm, beşinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmaya başlayan Sofistik düşünceyle birlikte zirveye ulaşmıştır. Doğa filozoflarının evrene ve varlığa odaklanarak töz ya da ana maddeyi ortaya çıkarma çabaları ve sonuçta farklı tözler elde etmeleri, ortak bir ana maddeye ulaşamama sorunsalın ortaya çıkarmıştır. Bu belirsizliklerden beslenip tarih sahnesine çıkan Sofistler, evren, varlık ya da oluş problemleri için öne sürülmüş birbirinden farklı tezleri bir kenara bırakıp insanı, düşüncenin temel problemi haline getirmiştir. Düşünce tarihinde derin izler bırakan Sofistik düşünce, insanı konu alırken onun temel problemi ahlaki da ön plana çıkarmıştır. Sofistlerden önceki dönemde Pythagoras, Herakleitos ve Demokritos

tarafından kısmen ele alınan ahlak problemi; evrenden, varlıktan ve oluştan daha öncelikli bir alan haline gelmiştir.

İnsana ve din, ahlak, siyaset gibi insan ile ilgili konulara yönelen düşünce biçimi, Sokrates ile devam etmiştir. Sofistlerle aynı dönemde yaşayan; hatta bazı düşünürlerce bir Sofist olarak nitelendirilen Sokrates, döneminin mutcu dünya görüşüne bağlı kalarak Sofistlerin aksine, bilgiyi dolayısıyla da ahlakı insana doğuştan içkin bir unsur olarak görmüştür. Sokrates'e göre iyi ve doğru bir bilgidir; dolayısıyla bu bilginin hayata geçirilmesi ahlaktır. Ahlakı bir bilgi olarak gören Sokrates'in, sistematik olarak ahlak problemiyle ilgilenen ve bunu siyaset felsefesine aktaran ilk filozof olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Sokrates'in, kötü bir yönetimin varlığında da olmak üzere yönetime ve yasalara kesin bir itaati savunduğu söylenebilir. Ayrıca Sokrates, yönetim ahlakını esas olarak adaletle özdeşleştirerek bunu hem yöneticiler hem de yönetilenler için temel bir ilke olarak kabul etmiştir. Nitekim yöneticilerin doğru olmalarını savunan Sokrates, yönetilenleri de yöneticilerin olası yanlış ya da adaletsiz davranışları karşısında adalet erdeminden ayrılmamaları konusunda uyarmıştır. Bu bakımdan Sokrates, adalet erdemini hem yöneticiler hem de halk için temel ahlaki vazife olarak addetmiştir.

Sokrates, devlet yönetiminin özel bilgi, beceri ve donanım gerektiren bir sanat olduğunun ileri sürerek yaşadığı dönemdeki Atina yönetimi demokrasisinin eksik yönlerini dillendirmiştir. Ona göre ideal yönetim biçimi, ya anayasal monarşi ya da aristokrasi anlamına gelen filozoflardan oluşan bir cumhuriyettir. Bu bakımdan Sokrates'in yönetim ahlakına bakıldığında, onun öğrencisi Platon'un siyaset ahlakı kuramının genel ve sade bir şekli olduğu görülebilir.

Pythagoras, Herakleitos ve Demokritos başta olmak üzere Doğa filozofları, Sofistler ve Sokrates'in ahlak ve siyaset ile ilgili düşüncelerinden etkilenen Platon, idealar kuramı ve idealist bilgi kuramı ile ahlak felsefesini ahlak, siyaset ve din ekseninde temellendirmiştir. Platon'a göre, hayatın nihai amacı, Doğa filozofları ve Sokrates'te olduğu gibi ruhsal dinginliğe; yani mutluluğa erişmektir. Bu ise ancak erdem ve bilgi ile mümkündür ki bu da Platon'un ahlak felsefesine karşılık gelmektedir.

Platon'un yönetim ahlakı değerlendirildiğinde onun idealist bir yaklaşımla kuramını geliştirdiği ileri sürülebilir. Nitekim Platon'un idealar öğretisi, onun yönetim ahlakı görüşünde de kendini göstermektedir. Platon'a göre her şeyin idealinin olduğu

evrende, yönetimin de yöneticinin de ideali bulunmak durumundadır. Yönetim ahlakı, ideal yönetici ya da yöneticilerin ideal bir yönetimle sitedeki toplumsal sınıfların birbirleriyle etkileşimleri sonucu oluşacak ahengi sağlamasıyla ortaya çıkabilir. Bu ise Platon'da yönetim ahlakına karşılık gelen adalet erdemiyle gerçekleştirilebilir. Platon'a göre adalet, en yüksek erdem olarak yönetimin ideal olmasını sağlayan yegane güçtür. Bu güç, ancak adil bir yönetici ya da yöneticiler tarafından ortaya çıkarılabilecek bir potansiyeldir. Görüldüğü üzere Platon, ideal yönetimin, adil bir yönetici ideali ile gerçekleştirilebileceğini savunarak yönetim ahlakı kuramının temeline adil yönetici idealini yerleştirmiştir.

Platon, siteyi nihai amaç olan tinsel mutluluğa eriştirmede öncü niteliğindeki yönetici sınıf üyelerinin eğitilmiş, doğuştan mahir ve dini bütün, bilge ya da adil olmak gibi iyi ya da doğru meziyetlere sahip çok yönlü kişilikler olması gerektiğini savunmuştur. Bu kişiler, bütün bu erdem ve özellikleriyle varlığın gerçekliğine ve İyi ideasının bilgisine ulaşmışlardır. Ruhun, aklın ve bedenle insani mükemmeliyete ulaşan ve kendini gerçekleştiren bilge yönetici, sitenin tam yetkin bir şekilde işleyişini sağlayacaktır.

Siteyi yönetecek kişilerin öncelikle duyularla elde edilemeyen görünen dünyanın ötesindeki gerçeğin bilgisine sahip olmaları anlamında bilgili olmaları gerekir. Gerçeğin bilgisinin ardına düşüp onu bulan bu kişiler, herkese ve her şeye karşı sevgi besler, yalandan sakınır ve sonuçta ideal devlette her yurttaşın olması gibi her şeyde ılımlı olma erdemine sahip olur. Diğer taraftan, bu kişiler, bilginin peşinden gidenler olarak güçlü belleklere haizlerdir. Bu bilgi sayesinde varlığın, hayatın ve ölümün bilgisine de sahip olan bireyler olarak ölüm korkusunu yenerek en büyük korkunun üstesinden gelmişler; bu sayede cesaret erdemine sahip olmuşlardır. Bu cesaret onlardaki olgunluk, incelik ve doğruluk özellikleriyle birleşince ölçülülük erdeminin de etkisiyle bu kişiler dostlara karşı halim, düşmana karşı ise katı ve dirençli bir hale gelirler. Bu kişiler Platon'un deyimiyle siteyi yönetmeye en az gönüllü olan maddiyat ve güç hırsından uzak kişilerdir. Nitekim bilgi severliklerini maddi kazançlar da olmak üzere her şeyden üstün tutan bu kişiler, yüksek ahlak ve erdemlere sahip olup devletin düzenini yurttaşların mutluluğunu temin etmeyi ve insanları İyi ideasına yöneltmeyi amaç edinirler. Bu kişiler, aynı zamanda akıl güçlerini kullanarak sitedeki farklı yapıdaki yurttaşların uyum içerisinde, bir arada yaşamalarına çabalayan üstün yapıdaki kimselerdir. Bu bakımdan yönetici sınıfındaki

kişiler, toplumu bir arada tutmak için kendilerinde içkin olan rasyonel olma erdemlerini kullanarak sıradan yurttaşların duygusal ve dürtüsel hareketlerinin siteye zarar vermesini engelleyici bir duruş sergilerler. Yönetici sınıfındaki kişilerin bütün bu erdem ve özelliklerinin site yönetimine yansıtılmasıyla – yönetici sınıfın en önemli erdemi- en yüksek erdem olan adalet erdemi ortaya çıkacaktır.

Özellikle *Devlet* ile *Devlet Adamı* eserlerinde adil yönetici idealine vurgu yapan Platon, idealist yönetim ahlakı kuramından realist bir anlayışa yaklaşarak sonraları *Yasalar* adlı eserinde adil yönetici idealinden uzaklaşmış görünmektedir. Bu döneminde Platon, yönetim ahlakı kuramını ideal yasalara dayandırarak yönetim görevini ideal bir aristokrasi yönetimi, kral ya da monarkttan ziyade ideal yöneticilerden değil ideal yasalara uyan bireylerden oluşan bir heyete bırakmaktan yana bir tavır sergilemiştir. Platon'un yönetim kuramında meydana gelen bu değişikliğin, site yönetiminde adaletin en yüksek erdem olma prensibini değiştirmedeği görülebilmektedir. Platon'a göre adalet, ideal yönetici ya da yöneticiler tarafından gerçekleştirilebilecek iken bu dönemde bu görevi ideal yasalar almıştır.

Platon'un idealar öğretisi temelinde ortaya çıkan ideal yönetim savı, ideal bir yönetici, kral ya da yasalarca yetkileri sınırlandırılmış bir yönetici heyeti ile garanti altına alınmış gibi görünmektedir. Ne var ki bu üç unsurun ahlakiliği sitenin devamlılığı açısından büyük önem taşır. Platon'un sitenin kaderini ellerine teslim ettiği yönetici ya da yöneticiler, ahlaki açıdan ideal kişilerdir. Bu kişiler, ahlaki açıdan sıradan bireylerden farklı olarak bütün erdemleri kendilerinde toplamışlardır. Bu bakımdan yönetici ya da yöneticilerin ahlakiliği, toplumdaki farklı sınıftan bireylerin kendi vazifeleri dışına çıkmamalarından ortaya çıkacak tam uyum halini sağlayan yegane güçtür.

Yönetici ya da yöneticilerdeki üstün ahlakiliğin kaybolması demek her sınıftan bireyin gücü ve yeteneği ölçüsünde görevini yerine getirmesi durumunu yani adalet erdemini ortadan kaldırarak toplumun bozulup çözülmesine yol açacaktır. Buna göre, yöneticideki erdemlerin toplamıyla ortaya çıkan adalet, yöneticideki bir erdemın zarar görmesiyle doğal olarak ortadan kalkacaktır. Yöneticideki en önemli erdem olan adaletin ortadan kalkması, toplumu bir arada tutan adaletin de ortadan kalkmasına neden olacaktır.

Görüldüğü üzere, Platon'un ideal ya da adil sitesinde yöneticinin ahlakiliği ya da gayri ahlakiliği sorunu, sitenin sürekliliğini doğrudan etkilemektedir. İdeal yöneticinin ahlakiliği, toplumdaki sınıflar arasındaki uyumun sürdürülmesini sağlayan en önemli unsur olarak görünmektedir. Diğer taraftan, yöneticideki gayri ahlakilik durumu yöneticinin en büyük erdemi olan adaleti ortadan kaldırır. Böylece, toplumu bir arada tutan bilge yönetici, adaletsiz yani idealden uzak duruma düşerek toplumsal adaleti sağlayamaz olur. Toplumdaki sınıfların kendi görevleri dışında başka işlere yönelmelerine kapı aralayan bu durum, toplumsal adaletsizliği ortaya çıkarır. Bunun sonucu toplumun ve devletin yavaş yavaş ortadan kalkmasıdır.

Demek oluyor ki Platon'un ideal devletinde devletin kaderini belirleyen adil yönetici, adil toplum ve adil devlettir. Buna göre Platon, asıl amaç olarak adalet erdemini ortaya çıkarmak için ideal bir site tasarımını araç olarak kullanmaktadır. Yani Platon adaletin ya da ideal olanın ortaya çıkmasını bir devlet cisminde gerçekleştirmeye çalışmış gibi görünmektedir. Platon'un bu yaklaşım tarzı, bizlere, ruh-beden arasındaki ilişkinin devletteki karşılığı olarak toplumun beden, adaletin ise ruh olduğu şeklinde yansımaktadır. Buna göre Platon'un asıl amacı bir ideal site kurmak değil, ideal bir site kurarak adaleti insan ve devlet içinde ortaya çıkarabilmektir. Böylece Platon'a göre yönetimin ve yöneticinin ahlakiliği, adalet şeklinde ortaya çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia, *Mutluluk Ahlakı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1998.
- Arslan, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi – Sofistlerden Platon’a* (3. Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.
- Bertrand, Alexis, *Ahlak Felsefesi* (2. Baskı), (Çev.: Salih Zeki), Akçağ Yayınları, Ankara 2001.
- Bilgin, Nahit, *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2004.
- Bolay, Süleyman Hayri, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü* (10. Basım), Nobel Yayınları, Ankara 2009.
- _____, *Felsefeye Giriş* (4. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 2012.
- Burnet, John, *L’Aurore De La Philosophie Grecque*, (Çev.: Aug. Reymond), Payot & Cie, Paris 1919.
- Cevizci, Ahmet, *Etik-Ahlak Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul 2014.
- _____, *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2009.
- _____, *Felsefenin Kısa Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2012.
- _____, *Felsefeye Giriş*, Say Yayınları, İstanbul 2012.
- _____, *İlkçağ Felsefesi*, (9. Baskı), Say Yayınları, İstanbul 2014.
- _____, *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (7. bs.), İstanbul 2010.
- _____, *Etiğe Giriş*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2002.
- Cohen, Martin, *Political Philosophy*, Pluto Press, London 2001.
- Cornford, F. M., *Sokrates Öncesi ve Sonrası*, (Çev.: A. M. Celal Şengör, Senem Onan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.
- Çetinkaya, Bayram Ali, *İlk Çağ Felsefesi Tarihi*, (2. Baskı), İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
- Çüçen, A.Kadir, *Felsefeye Giriş*, Asa Kitabevi, Bursa 2007.

- Demir, Ata, *Platon'da Adalet Kavramının Temellendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2006.
- Dobbs, Darrell, "The Justice of Socrates' Philosopher Kings", *American Journal of Political Science*, 29(4), 1985.
- Duignan, Brian (Ed.), *The 100 Most Influential Philosophers of All Time*, Britannica Educational Publishing, New York 2010.
- Dürüşken, Çiğdem, *Antikçağ Felsefesi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2014.
- Ebenstein, William, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, (5. Baskı), (Çev.: İsmet Özel), Şule Yayınları, İstanbul 2009.
- Elmalı, Osman – Özden, H. Ömer, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, (2. Baskı), Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2012.
- Elmalı, Osman, "Sadi'nin Ahlak Teorisinin Analizi ve Yönetim Ahlakı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1), 2011, 141-154.
- _____, *Bertrand Russell'da Ahlak Felsefesi*, Ataç Yayınları, İstanbul 2005.
- _____, *George Edward Moore'da Etik*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2007.
- _____, *Ömer Nasuhi Bilmen'de Dini Ahlak*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2013.
- Erkızan, H. Nur - Çüçen, A. Kadir, *Felsefe Tarihi I – Antik Çağ ve Orta Çağ Felsefesi Tarihi*, Sentez Yayıncılık, Ankara 2013.
- Fox, Adam, *Plato for Pleasure*, A Premier Book, New York 1963.
- Güven, Murat, *Platon'un İdealist Ahlakı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014.
- Höffe, Otfried, *Felsefenin Kısa Tarihi*, (Çev.: Okşan Nemlioğlu Aytolu), İnkılap Kitabevi, İstanbul 2008.
- Irwin, Terence, *Classical Thought*, Oxford University Press, New York 1989.
- Janaway, Christopher, "Ancient Greek Philosophy I: The Pre-Socratics and Plato", A. C. Grayling (Ed.), *Philosophy*, Oxford University Press, (ss. 336-397), New York 1995.

- Johnston, Derek, *Felsefenin Kısa Tarihi*, (Çev.: Burcu Yalçınkaya), İnkılap Kitabevi, İstanbul 2015.
- Kenny, Anthony, *An Illustrated Brief History of Western Philosophy*, (2nd ed.), Blackwell Publishing, India 2006.
- MacIntyre, Alasdair, *Ethik'in Kısa Tarihi – Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla*, (Çev.: Hakkı Hünler – Solmaz Zelyüt Hünler), Engin Yayıncılık, İstanbul 2001.
- Pieper, Annemarie, *Etiğe Giriş* (2. Basım), (Çev.: Veysel Atayman ve Gönül Sezer), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.
- Platon, *Büyük Hippias*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2016.
- _____, *Devlet Adamı*, (Çev.: B. Boran – M. Karasan), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2001.
- _____, *Devlet*, (Çev.: Sabahattin Eyuboğlu – M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001.
- _____, *Euthyphron*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2011.
- _____, *Kriton*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2010.
- _____, *Küçük Hippias*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2011.
- _____, *Lakhes*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2011.
- _____, *Lysis*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2013.
- _____, *Menon*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2012.
- _____, *Phaidon*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2013.
- _____, *Sokrates'in Savunması*, (Çev.: Annamaria Aslanoğlu), Altın Kitaplar Yayın Evi, İstanbul 2005.
- _____, *Şölen*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2013.
- _____, *Theaitetos*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2014.
- _____, *Yasalar*, (Çev.: C. Şentuna – S. Babür), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Popper, Karl R., *Açık Toplum ve Düşmanları* (3. Baskı), (Çev.: M. Tunçay – H. Rızatepe), Liberte Yayınları, Ankara 2013.

- Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi I – İlkçağ* (6. Basım), (Çev.: Muammer Sencer), Say Yayınları, İstanbul 1997.
- _____, *Etik, Toplum, Siyaset*, (Çev.: Funda Sezer), Say Yayınları, İstanbul 2014.
- Soccio, Douglas J., *Felsefeye Giriş*, (Çev.: Kevser Kıvanç Karataş), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2010.
- Solomon, R. C. – Higgins, K. M., *Felsefenin Kısa Tarihi*, (Çev.: Mustafa Topal), İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- Störig, Hans Joachim, *Vedalaradan Tractatus'a Dünya Felsefe Tarihi*, (Çev.: Nilüfer Epçeli), Say Yayınları, İstanbul 2011.
- Tajik, Narges, “Happiness in Platos’s Theory of Philosopher – King”, *International Journal of Political Science*, Vol: 1, No: 1, 2011.
- Taylor, A. E., *Plato*, Methuen & Co. Ltd, Londra 1926.
- Turner, William, *History of Philosophy*, Ginn & Company, Boston 1903.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük* (11. bs.), TDK Yayınları, Ankara 2011.
- Vorlander, Karl, *Felsefe Tarihi*, (Çev.: Mehmet İzzet ve Orhan Saadeddin), (I. Cilt), İz Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Warren, Mary Anne, “Moral Status”, R. G. Frey and Christopher Heath Wellman (Ed.), *A Companion to Applied Ethics*, (ss. 439-450), Blackwell Publishing, Malden MA, 2003.
- Webb, Clement C. J., *A History of Philosophy*, Oxford University Press, London 1959.
- Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi – Felsefe, Metafizik ve Bilim*, (Çev.: H. Vehbi Eralp), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2014.
- Yıldız, Hasan, “Platon’un Siyaset Felsefesinde Yönetici Ahlakı”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5 (13), 2015, 154-173.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Yavuz DAŞDEMİR
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum – 04.01.1988
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Felsefe Tarihi Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Fransızca
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı (2011-2012), Erzurum Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu (2012 -)
İletişim	
E-Posta Adresi	yavuz-1988@hotmail.com
Tarih	25.05.2018